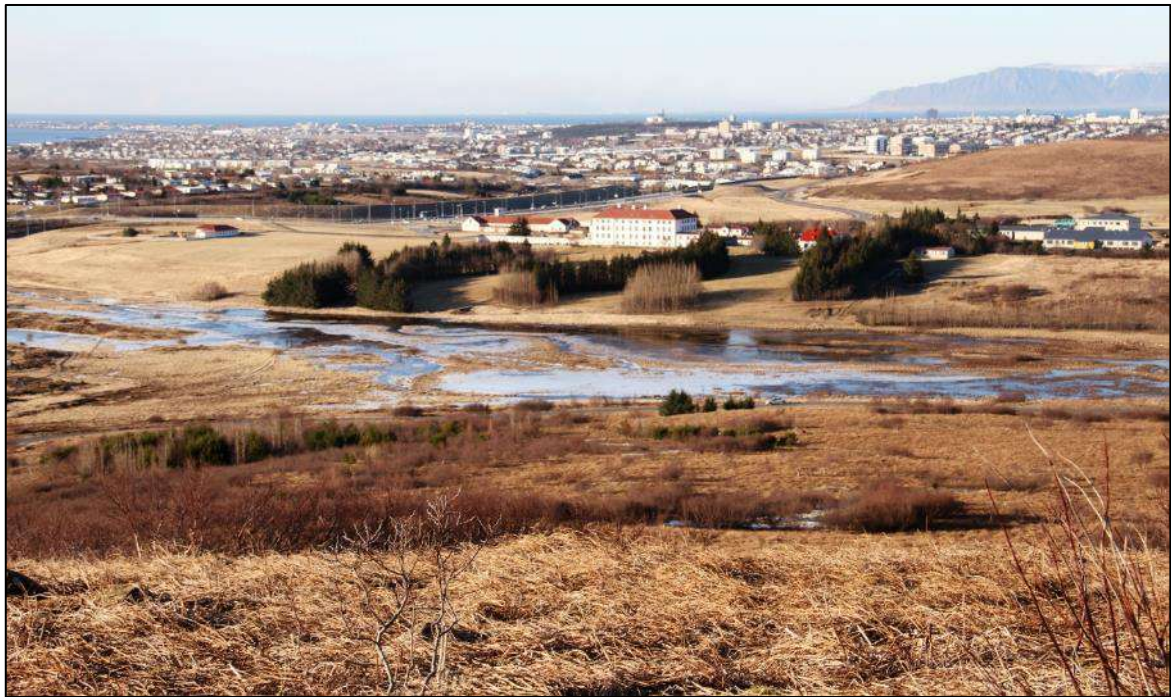

ANTIKA EHF 2019

Vífilsstaðaland

Fornleifaskráning vegna rammahluta aðalskipulags

Ragnheiður Traustadóttir, Rúna K. Tetzschner og Ómar Smári Ármannsson

Forsíðumynd: Yfirlitsmynd af Vífilsstöðum tekin frá Hlíðarhorni

Ritstjóri: Ragnheiður Traustadóttir

Uppsetning: Ragnheiður Traustadóttir og Rúna K. Tetzschner

Kortagerð: Ragnheiður Traustadóttir

[www. antikva.is](http://www.antikva.is)

Útgefandi: Antikva ehf

ISBN númer: 978-9935-9222-0-5

Ljósmyndir í ritinu eru teknar af höfundum nema að annað sé tekið fram

@ Ragnheiður Traustadóttir, Rúna K. Tetzschner og Ómar Smári Ármannsson

Efnisyfirlit

Myndaskrá.....	6
Inngangur	10
Skráningarsvæðið.....	11
Fornleifaskráningar	12
Landmerki Vífilsstaða.....	14
Tilgangur fornleifaskráningar.....	15
Fornleifaskráning og aðferðir.....	19
Jarðarnúmer	20
Tegund, hlutverk og heiti.....	20
Staðsetning.....	20
Staðhættir og lýsing	20
Hættumat	21
Fornleifar á svæðinu.....	21
Vífilsstaðir [175]	22
Vífilsstaðir bæjarstæði [1600]	25
Vífilsstaðatúngarðar – tún og garðlag [1601-1609] og kví – aðhald [1749] hleðslur	26
Kálgarður [1602]	28
Yfirlæknisbústaður [1603] hús bústaður	30
Davíðsborg og Önnuborg [1604] hús bústaður	31
Útihús – hænsnakofi [1605] heimild	31

Fjós [1606] útihús	32
Vífilsstaðir – Berklaspítali [1607]	33
Torftökustaður [1608] heimild um ristun	35
Vífilsstaðalækjarbrú [1610] steipt	36
Suðurtraðir [1611] og Norðurtraðir [1612] heimild	37
Jónshellnastígur – Berklastígur [1613] gata	38
Jónshellar og Jónsflöt [1614] hellir	41
Vífilsstaðalækur – vatnsból [1615] lækur	42
Finnsstekkur – Finnsstaðir [1616-1617-1652] tóftir og garðlag	43
Rjúpnahæðarvarða – landamerki [1618] heimild	45
Skotbyrgi Hnoðraholti [1621] byrgi	46
Hnoðri landamerki [1622-1759] og [1626] vörður og vörðubrot	47
Kví – aðhald [1624]	48
Fjárgirðing – landamerkjagarður [1654-1762] garðlag – girðing	49
Útihús – fjárhús [1627] tóft	51
Vífilsstaðastígur [1629] gata – stígur	51
Útihús – geymsla [1631] hús	52
Flóttavegur – Vatnsendavegur [1635] leið	53
Kjóavallavarða [1636] landamerki heimild	53
Hádegishóll – Dyngjuhóll eyktamark landamerki [1637-1743] vörður	54
Maríuhellar – Vífilsstaðahellir [1638] og Urriðakotshellir [1732] hellar fjárskjól	55

Álfaklettur – Álfabyggð [1639] – heimild.....	58
Stekkjartún – Stekkurinn [1640].....	58
Hallbera – kennimark [1642] varða.....	59
Kví og kennimark [1643-1755] hleðslur og varða	60
Draugahellir [1646] hellir.....	61
Gjáarréttargötur – gata [1647] heimild.....	62
Aðhald – kví [1648] hleðsla	62
Bjarnarkriki [1650] heimild þjóðtrú	62
Smalholt svarða [1651] landamerki heimild.....	63
Lágmynd [1655]	64
Rétt – stekkur [1658] tóft.....	65
Réttarflatir rétt [1659] heimild.....	66
Moldargötur – Gjáarréttarstígur Álftnesinga [1700] leið	67
Kvíar – stekkur – stöðull [1746] hleðslur	68
Garður [1747] garðlag hraunhleðslur	68
Fjárhús garður [1748] tóft og garðlag.....	69
Kálgarður [1750] heimild	70
Kálgarður [1751] heimild	70
Tóft óþekkt [1752] grjóthleðsla.....	71
Garður - girðingastæði [1754] garðlag hleðslur	72
Alfaraleið [1756] gata.....	73

Garðyrkjukofi [1757] kofi skýli	74
Leið [2084] gata – stígur og varða [2089] varða	75
Selstígur – leið [2103] gata – stígur.....	75
Nónhóll varða [2130] landamerki.....	76
Heiðmerkurvegur [2131]	77
Vífilsstaðagata [1456].....	77
Samantekt og niðurstöður.....	78
Heimildir	81
Fornleifaskráning.....	81
Fornrit, jarðabækur og sýslulýsingar	81
Kort og landamerkjaskrár	82
Árnastofnun - Örnefnasafn	82
Vefsíður	83

Myndaskrá

Mynd 1 Skráningarsvæðið er innan hvítu línunnar.....	11
Mynd 2 Bláu punktarnir eru landamerkja vörður og rauðu er fornleifar í landi Vífilsstaða. Aðeins hluti af landi Vífilsstaða var skráð við rammaskipulagið.	13
Mynd 3 Skjáskot af landfræðilega skráningargrunninum fyrir fornleifaskráningu í Garðabæ.	15
Mynd 4 Skráningarform í Garðabæjar grunninum sem fylgir stöðlum Minjastofnunnar Íslands.....	19

Mynd 5 Yfirlitskort yfir minjar á bæjarstæði Vífilsstaða.....	21
Mynd 6 Vífilsstaðarbærinn árið 1910. Ljósmynd fengin hjá Garðabæ.....	23
Mynd 7 Túnakort frá 1919 sem sýnir bæjarstæðið, túngarðar, spítalann og fleiri hús.	24
Mynd 8 Horft yfir kálgarða [1602] og yfir slétt bæjarstæðið á Vífilsstöðum.	25
Mynd 9 Hluti af Austurtúngarði [1601] horft í átt að Vatnsmýrinni.	26
Mynd 10 Vesturtúngarður [1601] horft í vestur.....	27
Mynd 11 Leifar aðhalds [1749] við Vesturtúngarð [1601].	28
Mynd 12 Grjóthlaðnir kálgarðsveggir [1602] við gamla bæjarstæðið [1600].	29
Mynd 13 Yfirlæknisbústaður [1603] á Vífilsstöðum byggður skömmu eftir 1910.	30
Mynd 14 Davíðsborg og Önnuborg [1604] sambyggð íbúðarhús.....	31
Mynd 15 Fjósið [1606] var byggt árið 1916 á Vífilsstöðum.....	32
Mynd 16 Vífilsstaðaspítali [1607] og umhverfi.....	33
Mynd 17 Vífilsstaðaspítali og húsin í kring. Vegurinn liggur í gegnum hverfið en ekki fyrir norðan fjósið eins og í dag. Mynd fengin frá Garðabæ.....	34
Mynd 18 Horft yfir túnið í átt að Spítalanum. Mynd fengin hjá Garðabæ.....	35
Mynd 19 Horft norður frá Vífilsstaðalækjarbrú [1610] og Suðurtröðum [1611] í átt að bæjarstæði Vífilsstaða [1600].....	36
Mynd 20 Uppdráttur frá 1906 frá því að dönsku herforingjaráðskortin voru í vinnslu.	37
Mynd 21 Berklasjúklingar frá Vífilsstöðum [1607] tjalda við Jónshella fyrir enda Berklastígs [1613]. Myndin er fengin frá Garðabæ.	38
Mynd 22 Jónshellnastígur – Berklastígur: Þarna hefur gatan verið unninn.....	39
Mynd 23 Jónshellnastígur - Berklastígur	40

Mynd 24 Jónshellar og Jónsflöt [1614]: Erfitt er að sjá fyrir gróðri en inngangur í hellana er hægra megin.	41
Mynd 25 Einn af skútunum í Jónshelli [1614].	42
Mynd 26 Finnsstaðir – Finnsstekkur [1616].	43
Mynd 27 Finnsstekkur – Finnsstaðir: þúfur sem sjást sunnan við tóftina eru greinilega manngerðar.	44
Mynd 28 Finnstekkur-Finnstaðir.	45
Mynd 29 Skotbyrgi [1621] á Hnoðraholti.	46
Mynd 30 Vörður á Hnoðraholti: grjóthlaðin varða [1626], yfirgróin varða [1622] og vörðubrot [1759].	47
Mynd 31 Kví – aðhald [1624] í Svínahrauni.	48
Mynd 32 Fjargirðing – landamerkjagarður [1762] í Svínahrauni.	49
Mynd 33 Fjargirðing – landamerkjagirðing [1762] undir birkiskógi.	50
Mynd 34 Útihús – fjárhús [1627] rétt við göngustíg eða gamla selstíginn [2103].	51
Mynd 35 Kofi – útishús – geymsla [1631] fast við yfirlæknisbústaðinn.	52
Mynd 36 Yfirlitsmynd af Dyngjuhóll og Hádegishóll.	53
Mynd 37 Vörður á Dyngjuhól [1637-1743].	54
Mynd 38 Maríuhellar: Horft yfir Vífilsstaða og Urriðakotshelli.	56
Mynd 39 Maríuhellar uppdráttur á skilti við hellana.	56
Mynd 40 Vífilsstaðahellir - Maríuhellar [1638].	57
Mynd 41 Leifar af stekknunum [1640] í Stekkjartúni.	59
Mynd 42 Kví [1643] og kennimark [1755]; það glittir í vörðuna lengst til vinstri.	60

Mynd 43 Draugahellir [1646] er stór og hár.	61
Mynd 44 Kví [1648]: Hlaðið er á milli tveggja hraunkletta.	62
Mynd 45 Lágmynd á Smalaholti.	64
Mynd 46 Rétt – stekkur [1658] í Svínahrauni. Flætt hefur yfir svæðið sl. ár. Fyrri myndin var tekin 2013.	65
Mynd 47 Moldargötur [1700] liggja milli Svínahrauns og Moldarbrökkna.	66
Mynd 48 Kví – stekkur – stöðull [1746].	67
Mynd 49 Garður [1747] við Kúagjótur.	68
Mynd 50 Fjánhús [1748] neðan Vífilsstaða. Minna hólfið sést innst í húsinu t.v.	69
Mynd 51 Garðlag við fjánhús [1748]. Horft í suðaustur.	70
Mynd 52 Óþekkt mannvirki [1752] fast austan við Austurtúngarð [1609].	71
Mynd 53 Eitt af mörgum garðlögum í Svínahrauni [1754].	72
Mynd 54 Malarstígur sem nú liggur á kafla gömlu Alfaraleiðarinnar [1756] í átt að Vífilsstaðavatni.	73
Mynd 55 Skýli [1757] garðyrkjukonu Vífilsstaða við gamla bæjarstæðið [1600].	74
Mynd 56 Fallinn varða [2089] við leið [2084].	75
Mynd 57 Varða á Nónhól [2130]: Eyktamark frá Vífilsstöðum.	77

Inngangur

Að beiðni Arinbjörns Vilhjálmssonar, skipulagsstjóra Garðabæjar, tók Ragnheiður Traustadóttir fornleifafræðingur, fyrir hönd Antikvu ehf., að sér að skrá fornleifar vegna rammahluta aðalskipulags Vífilsstaðalands sem Batteríð ehf., Landslag ehf. og Efla hf. vinna að.

Skipulagssvæðið nær yfir hluta af hinu forna landi Vífilsstaða og miðast fornleifaskráningin við það.

Þegar Vífilsstaðaland allt er skoðað fer þó mest fyrir fjölbreyttum minjum tengdum búrekstri enda hefur þar verið búið allt frá landnámi og fram á síðari hluta 20. aldar. Dæmigerðar búskaparminjar í hrauninu eru til dæmis stekkir, kvíar, réttir, aðhöld, garðlög, beitarhús, og fjárhellar. Í Hálshúskrika norðan Vífilsstaðavatns eru Finnsstekkur og Finnsstaðir með tóftum frá beitarhúsi sem virðist byggt ofan í bæjarhól og gætu þar verið minjar um forna hjáleigu.

Á þessu svæði er skotbyrgi í Hnoðraholt og vörður. Minjar tengdar Vífilsstöðum sem miðstöð berklalækninga eru enn fremur einkennandi kringum spítalann sjálfan og í næsta nágrenni hans.

Minjar finnast þannig á víð og dreif um allt Vífilsstaðaland og endurspeгла hvernig starfsemin kringum búið teygði sig út um króka og kima á jörðinni. Fólk þurfti að komast leiðar sinnar milli bæja, útihúsa og selja og því lá fjölbreytt leiðakerfi um Vífilsstaðaland sem að nokkru leyti hefur verið nýtt fram á þennan dag með því að fornar götur hafa sameinast gönguleiðum og akvegum. Á svæðinu eru einnig hlaðnar vörður, ýmist til að varða götur eða vera landamerki, eyktamörk og önnur kennimörk.

Skráningin fól í sér athugun á fyrri skráningum, heimildasöfnun, vettvangsskráningu og úrvinnslu, mat á minjum innan skipulagssvæðisins, svo sem hættumat, og skýrslu- og kortagerð. Við fornleifaskráninguna var farið eftir stöðlum Minjastofnunar Íslands.

Skýrsluhöfundar sáu um vettvangsvinnu og heimildavinnu, en þeir hafa farið ótal ferðir um svæðið gegnum tíðina.

Öðrum sem veittu aðstoð við gerð þessarar fornleifaskráningar er þökkuð aðstoðin; enginn nefndur, enginn gleymdur.

Með skýrslunni fylgir fornleifaskrá og stafrænn hnitagrunnur.

Skráningarsvæðið

Skipulagssvæðið er um 345 ha að stærð og liggur austan Reykjanesbrautar. Svæðið nær yfir Hnoðraholt, Vetramýri, Leidalsop, Spítalasvæði, Vífilsstaðahraun (Svínahraun), Smalaholt, Rjúpnadal og Rjúpnahæð.¹ Svæði er að mestu óbyggt að undanskildu spítalasvæði Vífilsstaði og 5 ha íbúðarbyggð í Hnoðraholti.

Mynd 1 Skráningarsvæðið er innan rauðu línunnar.

¹ Greinagerð drög um skipulagssvæðið.

Svæðið innan þessara marka teygir sig úr norðvestri í suðaustur og er að mestu láglent norðvestan megin en hálendara suðaustan megin. Um miðbik jarðarinnar, suðaustast á láglendinu, er Vífilsstaðavatn og úr því rennur Vífilsstaðalækur þar sem var vatnsból [1615]. Vífilsstaðatúnið er ofan við lækinn, norðvestan vatnsins. Ofan og norðan við túnið er Vetrarmýri en Vatnsmýri sunnan megin. Um láglendið austan- og norðanvert lykja Hofsstaðaholt eða Hofsstaðahæð, Hnoðraholt og Smalaholt en í suðri eru Sandahlíð og Svínahlíð eða Vífilsstaðahlíð eins og hún hefur verið nefnd á síðari tímum. Utan markanna að vestanverðu er svo Urriðakotsholt. Suður af Vatnsmýri er Svínahraun en svo nefndist upprunalega allt hraunið sem teygir sig bæði í norðvestur og suðaustur. Sá hluti þess sem er neðan Vífilsstaða hefur þó stundum verið kenndur við þá en hraunið neðan Svínahlíðar hins vegar við Urriðakot. Svínahlíð og Sandahlíð eru upp af Vífilsstaðavatni en norðaustur af Sandahlíð er Rjúpnahlíð með Kjóavelli á milli. Milli Sandahlíðar og Svínahlíðar liggur Grunnavatnaskarð og sunnar eru Grunnuvötn nyrðra og syðra sín hvoru megin við Vatnsás.²

Fornleifaskráningar

Þegar árið 1964 gerði Gísli Gestsson, safnvörður og aðstoðarmaður Þjóðminjavarðar, fornleifakönnun á rústum í landi Vífilsstaða sem voru í framhaldinu friðlýstar með formlegu samkomulagi við Skógræktarfélag Íslands og bréfi Kristjáns Eldjárns Þjóðminjavarðar, dags. 21. apríl sama ár.³ Fyrsta skipulagða fornleifaskráningin í Garðabæ fór svo fram á vegum Þjóðminjasafns Íslands árið 1984 og skráði Vilhjálmur Örn Vilhjálmsson þá Vífilsstaðaland að hluta. Byggðasafn Skagfirðinga vann síðan fornleifaskráningu vegna deiliskipulags Urriðaholts eða Urriðakots, aðliggjandi jarðar Vífilsstaða, árið 2005, og sáu Ragnheiður Traustadóttir og Rúna K. Tetzschner um þá skráningu.⁴ Síðan vann Fornleifastofnun Íslands ses. fornleifaskráningu fyrir aðalskipulagið í Garðabæ og kom sú skýrsla út árið 2009. Í henni er að finna skráningu á Vífilsstöðum en þó ekki tæmandi.⁵ Hluti af jörðinni var svo skráður árið 2013 við deiliskipulag Sandahlíðar og Heiðmerkur af Ragnheiði Traustadóttur og Ómari

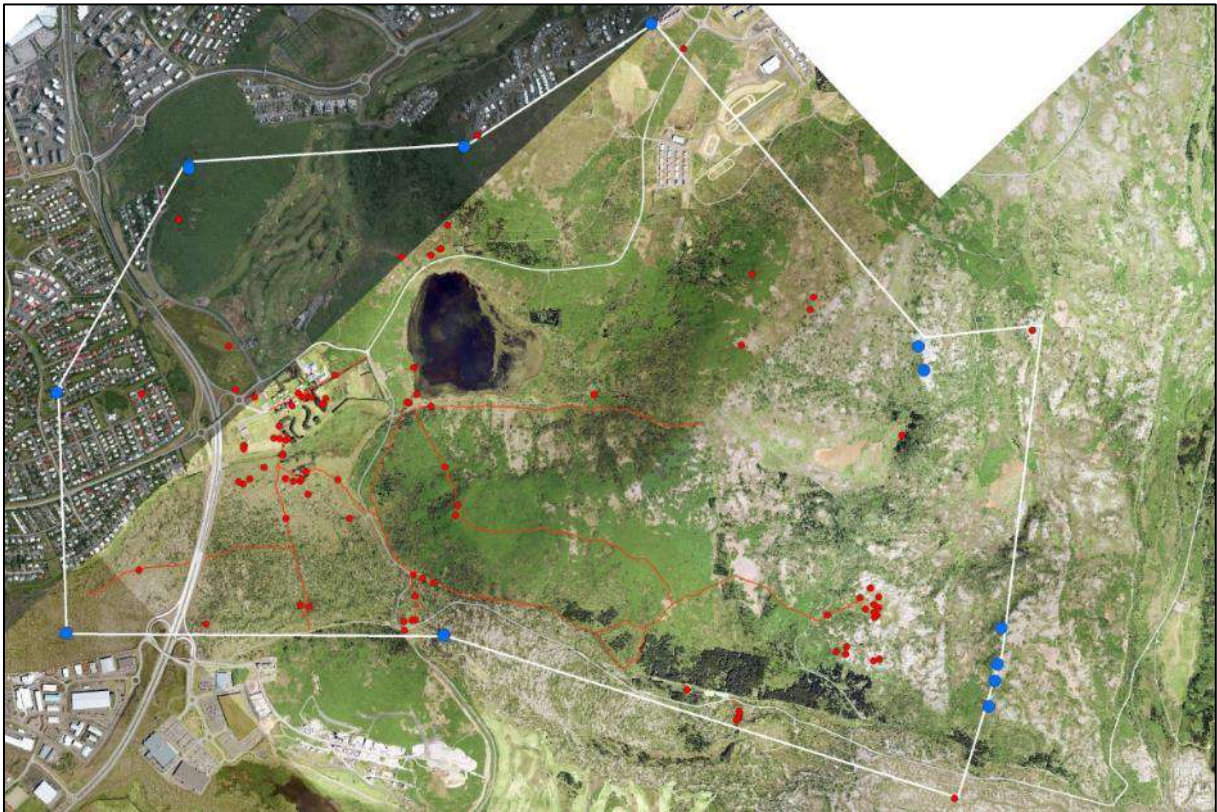
² Guðlaugur Rúnar Guðmundsson, *Örnefni og leiðir*, 44-45.

³ Gísli Gestsson skoðaði m.a. Vífilsstaðabeitarhús [1623] og fjárborg [1625], Vífilsstaðasel [2111-2112-2113], selskvíar [2110] og stekkjarleifar [2109-2114] við selið. Hann tók ljósmyndir á vettvangi. Sjá: *Friðlýsingarbréf*.

⁴ Ragnheiður Traustadóttir og Rúna Knútsdóttir Tetzschner. *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags*.

⁵ Ragnheiður Gló Gylfadóttir og Rúnar Leifsson. *Fornleifaskráning í Garðabæ*.

Smára Ármannssyni.⁶ Stuðst er við fornleifalýsingar úr fyrri skýrslum eftir því sem viðeigandi þykir og jafnframt er hér höfð til hliðsjónar ritgerð Erlu Biljar Bjarnadóttur, *Vífilsstaðir í fortíð og framtíð*, sem hún skrifaði við ferðamálabraut Háskólans á Hólum árið 2008. Skráningin sem hér fer á eftir er þó viðameiri og nákvæmari en fyrri skráningar á svæðinu. Frá því þær fóru fram hafa staðlar Minjastofnunar Íslands líka breyst hvað varðar fornleifaskráningu og ber nú meðal annars að mæla upp allar minjar. Er það gert í þessari skráningu.

Mynd 2 Bláu punktarnir eru landamerka vörður og rauðu er fornleifar í landi Vífilsstaða. Aðeins hluti af landi Vífilsstaða var skráð við rammaskipulagið.

⁶ Ragnheiður Traustadóttir og Ómar Smári Ármannsson. *Heiðmörk og Sandahlíð í Garðabæ*.

Landmerki Vífilsstaða

Vífilsstaðir áttu að suðvestan landamerki til móts við Urriðakot og Hafnarfirði, að norðvestan við Hagakot, Hofstaði og Arnarnes en að norðaustan og austan við Fífuhvamm eða Hvammkot og Vatnsenda. Sunnan megin lá Vífilsstaðaland að Fjallinu, afréttarlöndum Álftaneshrepps hins forna eða Garðalandi. Við norðvesturhorn svæðisins innan þessara marka myndaði Miðaftanshóll [2002] hornmark milli Vífilsstaða, Urriðakots og Hafnarfjarðar. Úr honum lágu landamerkin norðaustur í lækinn, um svokallaða Gróf, í Sérstökuþúfu eða Syðriþúfu, upp í Markvörðuna Hallberu [1642] og Guðnýjarstapa [1641] á Hofstaðahæð eða Hofstaðaholti og þaðan áfram um Þvergilsmel í Dýjakróka, hornmark milli Vífilsstaða, Arnarness og Fífuhvamms. Úr Dýjakrókum lá línan austur um Hvergil og Kringlumýri í Hnoðra [1622] á Hnoðraholti, suðaustur niður um Leirdal; þaðan áfram í Smalholtsvörðu [1651] á Smalaholti og svo um syðsta hluta Rjúpnadals í hornmarkið Rjúpnahæðarvörðu [1618] á Rjúpnahæð eða Rjúpnahlíð. Merkin lágu síðan suður í Kjóavallavörðu [1636] í miðjum Kjóavelli, áfram um Básinn eða Vatnsendabás, austan í Sandahlíð, og svo í Arnarbæli syðst í hlíðinni en þar er hornmark [2124], merki Vífilsstaða og Vatnsenda og jafnframt sýslumörk Gullbringu- og Kjósarsýslu. Úr Arnarbæli lá línan suðvestur um Vatnsásinn eða Grunnvatnsás [2133-2134], þaðan í Víkurholtsvörður á Víkurholti [2069-2070-2071-2072] og svo niður í vörðu sem var hornmark [2073] Vífilsstaða, Garðakirkjulands og Urriðakots á gjárbarmi Norðurhellna. Að lokum lágu mörkin neðan Svínahlíðar norðvestur utan með jaðri Urriðakotshrauns í Hádegishól [1637], framhjá Maríuhellum [1638-1646-1732], eftir landamerkjagarði [1762] í suðurjaðri Svínahrauns og svo aftur í Miðaftanshól.⁷

⁷ Hér er stuðst við Ö-Vífilsstaðir GS og Guðlaug Rúnar Guðmundsson, *Örnefni og leiðir*, 44-48, 84, 93.

Mynd 3 Skjáskot af landfræðilega skráningargrunninum fyrir fornleifaskráningu í Garðabæ.

Tilgangur fornleifaskráningar

Samkvæmt 4. mgr. 3. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012 (mml.), sem tóku við af þjóðminjalögum nr. 107/2001 1. janúar 2013, njóta fornleifar friðunar og eru þannig verndaðar gegn hvers kyns raski.

Í 3. mgr. 3. gr. mml. eru fornleifar skilgreindar með svofelldum hætti:

„Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

a. búsetulandslag, skrudgardar og kirkjugardar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhusa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,

b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógrofum, kolagrofum og rauðablæstri,

- c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,
- d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,
- e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,
- f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,
- i. skipsflök eða hlutar þeirra.“

Í 21. gr. mml. er kveðið á um verndun fornleifa:

„Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Eigendur og ábúendur jarða skulu hlúa að fornleifum á landareignum sínum og viðhalda umhverfi þeirra eftir því sem sanngjarnt getur talist. Minjastofnun Íslands er skylt að veita ráðgjöf og leiðbeiningar í því sambandi.

Minjastofnun Íslands gerir nauðsynlegar ráðstafanir til verndar fornleifum, viðhalds eða endurbóta, en áður skal gera landeiganda eða ábúanda viðvart um þær. Ef nauðsyn krefur lætur Minjastofnun Íslands rannsaka fornleifar með uppgreftri eða á annan hátt.“

Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar finnast ber að tilkynna það Minjastofnun Íslands, sbr. 38. gr. mml., og án tafar skv. 1. mgr. 23. gr. megi ætla að þær séu í hættu.

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að sporna við því að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða að nauðsynjalausu. Fornleifaskráning kemur að notum í minjavörslu þegar ákvarðanir eru teknar um aðgerðir til verndar einstökum minjastöðum eða minjasvæðum. Auk þess kemur hún að gagni í rannsóknum og kynningum. Í þessu tilviki, þar sem unnið er að deiliskipulagi á útvistarsvæði, verða til möguleikar á að kynna og nýta minjar á svæðinu.

Ekki er það síður hagur þeirra sem stýra hvers konar framkvæmdum að eiga aðgang að yfirliti um fornleifar á tilteknu svæði. Segja má að við það vinnist tvennt. Unnt verður að taka tillit til minjanna við skipulagsvinnu og nýta þær til að varðveita sögu staðarins í landslaginu. Einnig má minnka stórlega líkur á að framkvæmdaraðilar rekist í miðjum klíðum á fornleifar sem þeir gerðu sér ekki grein fyrir að gætu verið fyrir hendi en reynist svo nauðsynlegt að rannsaka með tilheyrandi kostnaði og töfum á framkvæmdum.

Björgunaruppgröftur, sem er unninn vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum, er heldur ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar þess vegna hagsmuni fræðigreinarinnar og þeirra sem standa að framkvæmdum.

Skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skal skv. 16. gr. mml. fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi. Áður en deiliskipulag er afgreitt eða leyfi til framkvæmda eða rannsókna er gefið út skal skráning ætíð fara fram á vettvangi.

Skulu skipulagsyfirvöld hafa samráð við Minjastofnun Íslands um tilhögun skráningar eða endurskoðun á fyrri fornleifa-, húsa- og mannvirkjaskrárm með hliðsjón af fyrirhuguðum breytingum á skipulagi. Óheimilt er að veita leyfi til framkvæmda án undanfarandi fornleifa-, húsa- og mannvirkjaskráningar. Þegar sérstaklega stendur á getur Minjastofnun Íslands veitt undanþágu fyrir framkvæmdum með tilteknum skilyrðum.

Skipulagsyfirvöld skulu tilkynna Minjastofnun Íslands um gerð skipulagsáætlana og verulegar breytingar á þeim og um gerð skýrslna um mat á umhverfisáhrifum.

Almennt er æskilegt að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum en sé þess enginn kostur ber að tilkynna Minjastofnun Íslands um framkvæmdirnar með sannanlegum hætti með minnst fjögurra vikna fyrirvara eins og segir í 23. gr. mml. Enn fremur segir að Minjastofnun Íslands ákveði að undangenginni vettvangskönnun hvort frekari rannsóknar sé þörf, hvort gera skuli tillögu um friðlýsingu eða hvort fornleifarnar megi víkja og þá með hvaða skilmálum.

Óheimilt er að veita leyfi til framkvæmda fyrr en ákvörðun Minjastofnunar Íslands liggur fyrir.

Í 2. mgr. 28. gr. mml. segir að framkvæmdaraðili greiði kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.

Attribute	Value
Sérheiti	Vífilsstaðabeitarhús
Bæjarnafn	Vífilsstaðir
Jarðatal Johnsen	175
Flokkun	Búsetuminjar
Tegund	Tóft
Lengd	11,5 meter
Breidd	8,2 meter
Hæð	1,20 metrar
Athugasemdir	
Umhverfi	Hraun, mosi, lyng og birki
Adalsvæði	Heiðmörk
Svæði	Svínahraun
Túnakort	<None>
Heimildir	
Örnefnaskrá	Ó-Álftaneshreppur GS, 18. Ó-Vífilsstaðir GS.
Aldur	1800-1900
Skráning	RT-LLD
Mæling	Uppmæling
Ár	2014,2017
Dagur	
Horfin	Nei
Horfin_astæða	<None>
Hættumat	Engin hættu
Hættuorso	<None>
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar
GPS hnit Norður	6403585
GPS hnit Vestur	2152501
Verkefni	Deiliskipulag Vífilsstaðir
Gömul númer	175-23
Sveitarf	Garðabær
Sveitarfelagsnr	210
Friðað	Já

Mynd 4 Skráningarform í Garðabæjar grunninum sem fylgir stöðlum Minjastofnunnar Íslands.

Fornleifaskráning og aðferðir

Við fornleifaskráninguna voru fornleifar flokkaðar allar undir jörðina Vífilsstaði. Fjallað er um hvern minjastað fyrir sig. Ljósmyndir voru teknar og gerð kort auk þess sem minjarnar voru hnitsettar og færðar inn á loftljósmynd frá Loftmyndum ehf.

Jarðarnúmer

Minjar eru auðkenndar með númeri og sérheiti þeirra ef við á, til dæmis „Finnstekkur [1616]“ og hlutverki þeirra, til dæmis „kví [1624]“, síðan er tegund nefnd á eftir númeri til frekari skýringar. Ef stendur *heimild* á eftir númeri þá hafa ekki fundist fornleifar á vettvangi. Fyrsta númer innan hornklofa er númer skráningarinnar í landfræðilega gagnagrunni Garðabæjar yfir fornleifar, örnefni og sögulegar minjar í Garðabæ.

Tegund, hlutverk og heiti

Tegund og hlutverki minja er eins og venjan er um fornleifaskráningar lýst í fáum orðum, þ.e. hvort um sé að ræða tóftir bæja eða útihúsa, höfn, byrgi, túngarð og þar fram eftir götunum.

Stundum sér fornra minja ekki stað í landslaginu þótt þeirra sé getið í heimildum og kunna margar ástæður að vera fyrir því. Kemur þá fram í fornleifaskránni að „heimild“ sé til um til dæmis útihús. Er leitast við að hafa fornleifaskrána eins nákvæma og kostur er því að leifar fornminja kunna að leynast í jörðu þótt ekki sé unnt að sjá þær með berum augum á yfirborðinu.

Hafi fornminjarnar sérnafn, til dæmis Jónhellnastígur- Berklastígur [1613], er það sérstaklega skráð en þegar engu slíku er til að dreifa kemur fyrir að hlutverki þeirra sé lýst þar sem heitið stæði annars, til dæmis stígur eða varða.

Staðsetning

Tekin voru GPS hnit á öllum minjum eða þær mældar upp með nákvæmu GPS mælingartæki úti á vettvangi og þau færð inn í landupplýsingagrunn Garðabæjar. Staðsetning þeirra er svo færð inn á loftmyndir frá Loftmyndum ehf. Í hjálagðri fornleifaskrá eru bæði gefin upp GPS hnit og hnit í landshnitakerfinu Ísnet 93 þegar við á.

Gögnum er einnig skilað í stafrænu formi í landupplýsingakerfi.

Staðhættir og lýsing

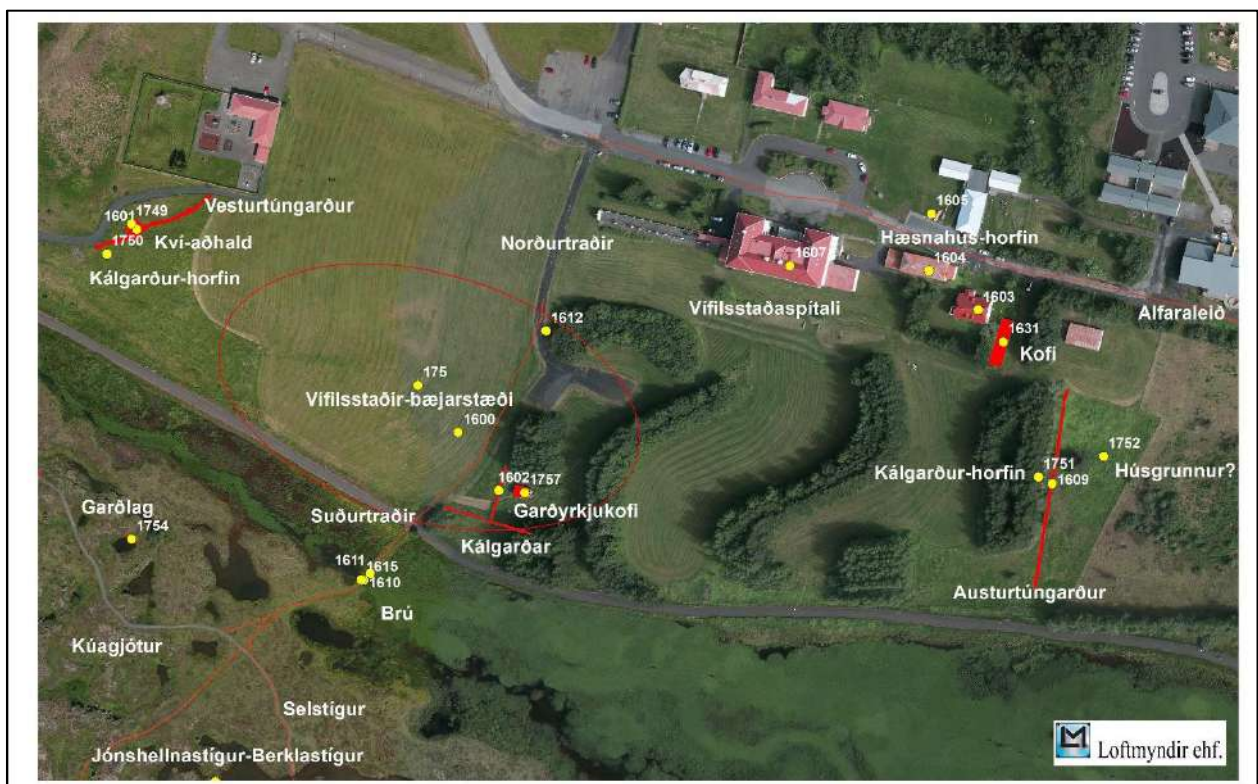
Ávallt er greint frá afstöðu skráðra minja í landslaginu, þeim og staðháttum lýst, bæði formi, umfangi og ástandi, og aðrar athugasemdir gerðar þegar þörf krefur, til dæmis vísað í aðrar heimildir.

Hættumat

Leitast er við að leggja mat á þá hættu sem að fornleifunum kann að steðja, bæði af völdum náttúru og manna. Þetta er gert til að unnt sé að grípa til viðeigandi ráðstafana liggja minjar undir skemmdum eða geti orðið fyrir raski. Hætta vegna ábúðar þýðir að framkvæmdir eða álag kunni að raska fornminjum. Hætta vegna veðrunar þýðir að fornleifar séu smám saman að mást í burtu fyrir áhrif lofts eða vatns. Hætta vegna landbrots þýðir að fornleifar geti glatast af völdum vatns eða uppblásturs.

Ekki er lagt mat á hættuna þegar einungis er til heimild um fornleifar en þær ekki fundist við vettvangsskráninguna. Í þessu tilviki var það 11 fornleifar sem hafa horfið vegna framkvæmda og er eingöngu getið í heimildum.

Fornleifar á svæðinu

Mynd 5 Yfirlitskort yfir minjar á bærstæði Vífilsstaða.

Vífilsstaðir [175]

Vífilsstaðir eru fyrst nefndir í *Landnámu*. Þar segir frá Vífli og Karla, þrælum Ingólfs, sem fundu öndvegissúlur hans reknar á land við Arnarhvol neðan eða vestan við Mosfellsheiði. Ingólfur gaf Vífli frelsi „ok byggði hann at Vífilstóptum“ eða „Vífilsstöðum“. „Þar bjó hann lengi, varð skilríkr maðr.“⁸ Samkvæmt *Landnámu* er Vífilsfell einnig kennt við við Vífil.

Vífilsstaða er síðan víða getið í *Fógetareikningum* á 16. öld, fyrst í leigna, landskyldar og skreiðargjaldsreikningi Kristjáns skrifara fyrir Viðeyjarklaustursjarðir og konungsjarðir í Kjalarnespingi árin 1547-1548: „Jtem met Weuelstedom ij legekior. xij for. landskyldt en quelle. ij lege vj forenger smör dt. her ij foder iiij lamb oc aff foder 4 lam oc ij landskyldt en 4 ar gamle ko dt.“⁹ Árin 1549-1550 segir: „Jtem mett Wiüelstedom ij kiör xij foer landskiöld jc n lege vij förenger smör etc. oc j lege til geffuit for en geldmelckeke oc j landsskyldt en vj ar gamel ko etc.“¹⁰ Þetta er svo endurtekið nánast orðrétt í afgjaldareikningi og sjávarútgerðarbók árið 1550: „Jtem mett Wiiüelstedom ij kiör xij foer landskyldt jc ij lege vij förenger smör etc. oc j lege tilgeffurt for en geeldmelckeke oc j landskyldt en sex ar gamel ko etc.“¹¹ Árið 1552 kemur fram í leigna, landskyldar og skreiðargjaldsreikningi Eggerts Hannessonar fógeta að með Vífilsstöðum séu: „iiij kör. vj faar. landskyld jc. Ij leger j vett smör. dt. och ij landskyld j iij aars gamel ko. dt.“¹² Samkvæmt afgjaldsreikningi Eggerts sem

⁸ *Íslenzk fornrit*, I, 44-45.

⁹ *Íslenzkt fornbréfasafn*, XII, 113.

¹⁰ *Íslenzkt fornbréfasafn*, XII, 154.

¹¹ *Íslenzkt fornbréfasafn*, XII, 174.

¹² *Íslenzkt fornbréfasafn*, XII, 400.

ári síðar er titlaður hirðsstjóri fær Jón Pálsson átta álna vaðmál af Vífisstöðum: „Jtem Ion Pouelsson aff Vijuelsted viij alne vattmell.“¹³

Vífilsstaðir hafa fyrst verið í eigu Viðeyjarklausturs og síðan konungs en árið 1558 fær Garðakirkja þá með formlegu jarðaskiptabréfi: Kirkjujörðin Hlið er lögð til Bessastaða en ”til Garða í staðinn Viðeyjarklaustrsjörðin Vífilsstaðir.“¹⁴ Jörðin er síðan áfram í eigu Garðakirkju. Árið 1565 segir um byggingu eða leigu á jörðum kirkjunnar: „Wifilstader Jone Pälssyne fyrer malnytu kugillde og mannslán. Med jördunne ij kugillde.“¹⁵

Mynd 6 Vífilsstaðarbærinn árið 1910. Ljósmynd fengin hjá Garðabæ.

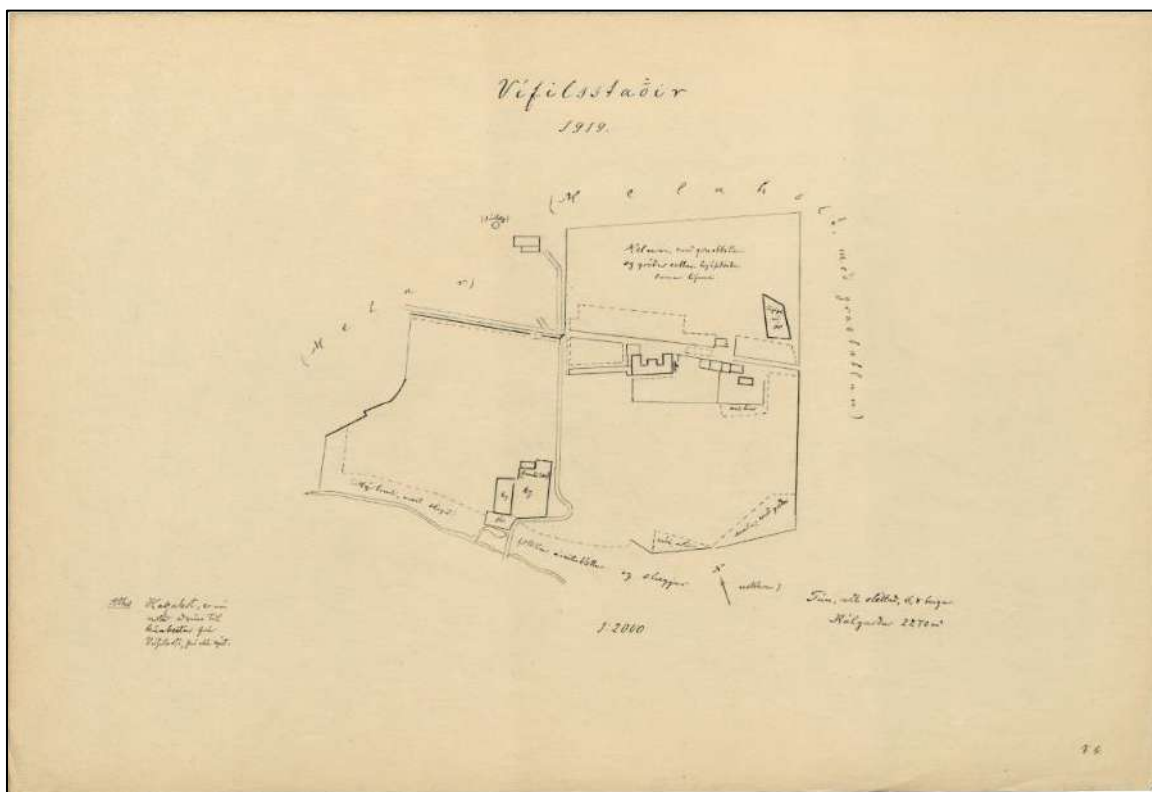
Jörðin er enn í eigu Garðakirkju við jarðaskráningu Árna Magnússonar og Páls Vídalíns árið 1703. Þá er ábúandi Jón Stefánsson og heimilismenn tíu talsins. Jarðardýrleiki er óviss en

¹³ *Íslenzkt fornbréfasafn*, XII, 477.

¹⁴ *Íslenzkt fornbréfasafn*, XIII, 317.

¹⁵ *Íslenzkt fornbréfasafn*, XIV, 437.

leigukúgildi tvö. Í bústofninum eru sex kýr, ein veturgömul kvíga, tveir kálfar, átján ær, tveir þvevtra gamlir sauðir, þrír tvevtra og tólf einsvetrar gamlir, sextán lömb, tveir hestar, einn tvevtra foli og eitt hross. Eldiviðartak er erfitt vegna skógareyðingar og móskorts en Vífilsstaðir hafa skógartak til kolagerðar í landi kirkjunnar. Þar hafa þeir einnig skelfiskfjöru til beitar. Jörðin á ekkert heimræði en hefur „búðarstæði og skipsuppsátur frí við Ofanmannabúð“ sem trúlega hefur verið neðan Garðahverfis á leiðinni út á Álftanes en þar áttu Garðakirkjujarðir varir. Silungsveiði er lítið nýtt að sögn þeirra jarðabókarmanna, en hefði þó verið möguleg í Vífilsstaðavatni.¹⁶

Mynd 7 Túnakort frá 1919 sem sýnir bæjarstæðið, túngarðar, spítalann og fleiri hús.

Jörðin er áfram í eigu Garðakirkju samkvæmt *Jarðatali* árið 1847 og ábúandi einn leigjandi. Jarðardýrleiki er ótilgreindur en kúgildin áfram tvö.¹⁷ Lítið tún var við Vífilsstaði í byrjun 20. aldar en síðan var ráðist í stórfelldar jarðabætur með tilkomu heilsuhælis [1607] fyrir

¹⁶ *Jarðabók*, 224-225.

¹⁷ *Jarðatal á Íslandi*, 92.

berklasjúklinga árið 1910. Mýrar voru ræstar fram og sáð í holt og mela. Kotbýlið Vífilsstaðir breyttist í stórbýli.¹⁸ Lengi var mikið kúabú rekið á Vífilsstöðum í tengslum við hælið og var búrekstri þar haldið áfram til ársins 1974. Meðferðarheimili fyrir áfengissjúklinga var einnig rekið á Vífilsstöðum frá árinu 1976.¹⁹

Mynd 8 Horft yfir kálgarða [1602] og yfir slétt bæjarstaðið á Vífilsstöðum.

Vífilsstaðir bæjarstaði [1600]

Frá árinu 1910 er til ljósmynd af gamla bænum (sjá mynd 4) sem sýnir fimm hús og snúa fjögur þau eystri fram eða suður. Bærinn er úr torfi en framgaflar úr timbri. Vífilsstaðaspítali [1607] sést í norðaustri. Á túnakorti árið 1919 er bærinn sýndur tiltölulega neðarlega í miðju túninu, nokkru fyrir ofan lækinn sem rennur úr Vífilsstaðavatni og um 150 m suðvestan við spítalann. Fast austan og sunnan sunnan við bæinn voru kálgarðar.²⁰ Samkvæmt örnefnaskrá árið 1964 stóð Vífilsstaðabærinn „nær því í miðju túni vestanverðu. Rústir nú.“²¹ Bærinn var í ábúð til 1913 eða þangað til skömmu eftir að berklahæli var komið upp á jörðinni árið 1910. Í örnefnalýsingu frá árinu 1991 segir: „Bærinn stóð niður við lækinn suðvestur frá hælinu. Rústir sjást enn.“²² Miðað við það hafa bæjartóftirnar verið sýnilegar fyrir átján árum en nú er þarna sléttað tún. Engar tóftir sjást á yfirborði en dældir og misjöfnur eru í túninu og leifar

¹⁸ Guðlaugur Rúnar Guðmundsson, *Örnefni og leiðir*, 45.

¹⁹ Þorsteinn Jósepsson og Steindór Steindórsson, „Vífilsstaðir“, 115.

²⁰ *Túnakort Vífilsstaða*, 1919.

²¹ Ö-Álftaneshreppur GS, 16.

²² Ö-Vífilsstaðir EBB.

gamla bæjarins gætu leynst undir sverði. Byggð hefur verið lengi á Vífilsstöðum og þarf því að fara með mikilli gát í túninu en umfang minjasvæðisins gæti verið allt að 100 m.

Mynd 9 Hluti af Austurtúngarði [1601] horft í átt að Vatnsmýrinni.

Vífilsstaðatúngarðar – tún og garðlag [1601-1609] og kví – aðhald [1749] hleðslur

Í örnefnaskrá segir: „Vífilsstaðatún: Tún býlisins í brekku undir melholtinu, þar sem heilsuhælið stendur nú.“²³ Á túnakorti frá 1906 eru sýndir hlaðnir garðar umhverfis túnið austan-, norðan- og sunnanvert og liggja niður að Vífilsstaðalæk [1615].²⁴ Á túnakorti frá 1919 kemur fram að túnið sé allt sléttað en stærð þess er ekki gefin upp. Það er umgirt görðum og girðingum á alla vegu nema á kafla sunnan megin þar sem er mýrlendi og lækurinn.²⁵ Samkvæmt örnefnaskrá var túnið „umgirt Vífilsstaðatúngörðum, vestan, ofan, norðan og austan. Vesturtúngarður lá neðan frá læk upp á holtið. Frá bænum lágu

²³ Ö-Álftaneshreppur GS, 16.

²⁴ Túnakort Vífilsstaða, 1906.

²⁵ Túnakort Vífilsstaða, 1919.

Vífilsstaðatraðir upp í Traðarhlið á Norðurtúngarði. [...] Austurtúngarður lá ofan af melnum niður undir lækinn.²⁶

Mynd 10 Vesturtúngarður [1601] horft í vestur.

Vífilsstaðatúngarðar eru nú að mestu horfnir en hafa þó varðveist á tveimur köflum. Um 85 m langt brot af Austurtúngarði [1609] liggur í suður niður meðfram austurjaðri túnsins; það er afar sigið og nær hleðsluhæðin mest um 0,4 m. Þá liggur um 56 m langt brot af Vesturtúngarði [1601] í suðvestur neðan leikskólans Sunnuhvols, rétt sunnan við göngustíg. Af túnakortinu frá 1919 má raunar ráða að Vesturtúngarðurinn hafi einungis verið hlaðinn á þessum kafla en frá honum girt með girðingum suður að læknum og norður að Norðurtúngarði. Jafnframt er sýndur svolítill hlykkur um miðbik þessa garðs. Á túnakortinu 1906 er hins vegar teiknaður veggstúfur sem liggur inn frá garðinum í austur. Á þessum

²⁶ Ö-Vífilsstaðir GS.

slóðum má nú sjá tóft eða hleðslu [1749] upp við garðinn. Ef til vill hefur þarna verið aðhald eða kví.

Mynd 11 Leifar aðhalds [1749] við Vesturtúngarð [1601].

Kálgarður [1602]

Á túnakorti Vífilsstaða frá 1919 er tvískiptur kálgarður sýndur fast austan og sunnan við gamla bæinn [1601]. Vestari hlutinn er minni en sá austari stærri.²⁷ Í örnefnaskrá frá 1991 segir: „Stór tvískiptur matjurtagarður var við bæinn. Torfgarður í kring og skipt með lægri garði, vestri garðurinn var minni. Hann hafði fjölskylda yfirlæknisins, en stærri garðinn átti hélið. Þar voru ræktaðar rófur og kál.“²⁸ Leifar austur- og suðurveggja garðsins sjást enn allgreinilega. Þeir eru grjóthlaðnir og hleðsluhæðin mest um 0,5 m. Austurhleðslan er um 25

²⁷ Túnakort Vífilsstaða, 1919.

²⁸ Ö-Vífilsstaðir, EBB.

m að lengd og mun greinilegri en suðurhleðslan sem er um 20 m að lengd. Um 140 m eru milli norðurenda austurhleðslunnar og spítalans [1607]. Sléttað tún er vestan og norðan við garðlögin en austan megin við austurhleðsluna er garðyrkjukofi [1757] og þýfður óræktarmói. Skógarlundur er austan og norðaustan við kálgarðinn.

Mynd 12 Grjóthlaðnir kálgarðsveggir [1602] við gamla bæjarstæðið [1600].

Mynd 13 Yfirlæknisbústaður [1603] á Vífilsstöðum byggður skömmu eftir 1910.

Yfirlæknisbústaður [1603] hús bústaður

Hús er sýnt á túnakorti frá 1919 um 70 m austsuðaustur frá berklahælinu [1607] á Vífilsstöðum, rétt sunnan við eystri endann á lengra íbúðarhúsi [1604].²⁹ Húsið teiknaði Guðjón Samúelsson, húsameistari og var byggt um svipað leyti og hælið eða skömmu eftir 1910. Þetta er steinsteypt hús sem stendur enn. Á tímabili var þarna bústaður yfirlæknis Vífilsstaða.³⁰

²⁹ *Túnakort Vífilsstaða*, 1919.

³⁰ Guðrún Dóra Brynjólfsdóttir, *Vífilsstaðir: Ný framtíðarsýn*, 14.

Mynd 14 Davíðsborg og Önnuborg [1604] sambyggð íbúðarhús.

Davíðsborg og Önnuborg [1604] hús bústaður

Aflangt hús er sýnt á túnakorti frá 1919 um 30 m austur frá berklahælinu [1607] á milli þess og yfirlæknisbústaðar [1603].³¹ Húsið hefur verið eitt þeirra sem Rögnvaldur Ólafsson arkitekt teiknaði og var byggt um svipað leyti og hælið eða skömmu eftir 1910. Um er að ræða tvö steinsteypt og sambyggð íbúðarhús sem nefndust Davíðsborg og Önnuborg (t.v. á mynd), með yfirbyggðu bíslagi að austan en afhýsi að vestanverðu (t.h. á mynd). Byggingin stendur enn að mestu leyti nema hvað afhýsið náði lengra vestur en þar var líkhús, smíða- og saumastofa. Á tímabili voru íbúðir fyrir starfsmenn spítalans í Davíðsborg og Önnuborg.³²

Útihús – hæsnakofi [1605] heimild

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1919, um 20 m norður frá Davíðsborg og Önnuborg [1604].³³ Þarna var áður hæsnahús en það er horfið.³⁴ Nú er slétt grasflöt þar sem hæsnahúsið stóð.

³¹ Túnakort Vífilsstaða, 1919.

³² Guðrún Dóra Brynjólfsdóttir, *Vífilsstaðir: Ný framtíðarsýn*, 14.

³³ Túnakort Vífilsstaða, 1919.

³⁴ Guðrún Dóra Brynjólfsdóttir, *Vífilsstaðir: Ný framtíðarsýn*, 14.

Mynd 15 Fjosið [1606] var byggt árið 1916 á Vífilsstöðum.

Fjós [1606] útihús

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1919 um 140 m norðvestur af Vífilsstaðaspítala [1607].³⁵ Það er á svipuðum slóðum og gamla byggingin með fjósi og hlöðu sem enn stendur á Vífilsstöðum. Fjosið var byggt árið 1916, rétt áður en túnakortið var gert, og er greinilega um sama hús að ræða. Hönnun þess hefur verið síðasta verk Rögnvaldar Ólafssonar arkitekts en þegar hann teiknaði það var hann fársjúkur af berklum. Hann lést sama ár á berklahælinu á Vífilsstöðum sem hann líka hafði teiknað. Fjósbyggingin þótti mjög glæsileg á sínum tíma.³⁶ Guðjón Samúelsson, húsameistari kom að stækkun á fjósinu til austurs þar sem er hlaðan og með fyrstu súgþurrkun á landinu.

³⁵ Túnakort Vífilsstaða, 1919.

³⁶ Unnar Ingvarsson, „Heilsuhælið á Vífilsstöðum.“

Mynd 16 Vífilsstaðaspítali [1607] og umhverfi.

Vífilsstaðir – Berklaspítali [1607]

Á annan í hvítasunnu 31. maí árið 1909 kom fjöldi gesta saman að Vífilsstöðum til að fagna því að hornsteinn var lagður að heilsuhæli fyrir berklasjúklinga. Ýmsir höfðu talað fyrir því að hér yrði byggt slíkt heilsuhæli eins og gert hafði verið hjá öðrum þjóðum og stofnaði Oddfellowreglan á Íslandi sérstakt félag árið 1906 til að vinna málinu framgang. „Hvítí dauðinn“ eins og berklaveikin var nefnd snerti alla Íslendinga því talið var að berklar legðu að velli allt að sjöunda hvern mann og oftár en ekki varð ungt fólk sjúkdómnum að bráð. Fólk hafði því mikinn áhuga á þessu framfaramáli og í ræðu sem landlæknir flutti þegar hornsteinninn var lagður lét hann þess getið að 114 deildir væru innan félagsins og ríflega 6000 félagar um allt land. Heilsuhælið var reist fyrir samskotafé frá þessu góða fólki, stjórnvöldum og öðrum félagasamtökum.³⁷

³⁷ Unnar Ingvarsson, „Heilsuhælið á Vífilsstöðum.“

Mynd 17 Vífilsstaðaspítali og húsin í kring. Vegurinn liggur í gegnum hverfið en ekki fyrir norðan fjósið eins og í dag. Mynd fengin frá Garðabæ.

Rögvaldur Ólafsson arkitekt var fenginn til að teikna húsið og ákvað hann staðsetningu þess ásamt Guðmundi Björnssyni landlækni. Við valið réði miklu að Vífilsstaðir voru í eigu Garðakirkju og bændur á jörðinni voru tilbúnir til að gefa ábúðarrétt hennar eftir. Jafnframt þótti koma sér vel að ekki var langt til Reykjavíkur og samgöngur voru tiltölulega auðveldar. Rögvaldur hófst handa við að teikna aðalbygginguna í mars 1908 og teikningar og útreikningar á efnismagni til framkvæmdanna lágu fyrir þegar í ágúst sama ár. Heilsuhælið á Vífilsstöðum varð ein stærsta og glæsilegasta bygging landsins. Alls voru 105 herbergi í húsinu og þar var rými fyrir 80 sjúklinga og starfsfólk. Heilsuhælið var tekið í notkun 1. september 1910 rétt rúmlega ári eftir að fyrsti hornsteinninn var lagður. Auk sjálfs berklahælisins voru byggð fleiri hús [1603-1604-1606] á Vífilsstöðum á næstu árum og teiknaði Rögvaldur þau líka meðan honum entist aldur til en hann lést sjálfur af berklum

aðeins 42 ára gamall.³⁸ Dánartala af völdum berkla var hærri á Íslandi en í nokkru öðru landi í Evrópu og Vífilsstaðahæli yfirfulltist fljótlega. Þegar fram leið varð dánartalan hér hins vegar lægri en í öðrum löndum og berklahælin fengu ný hlutverk. Þannig var Vífilsstaðahælið árið 1973 gert að almennum spítala sem sérhæfði sig í lungnasjúkdómum og öldrunarlækningum.³⁹

Mynd 18 Horft yfir túnið í átt að Spítalanum. Mynd fengin hjá Garðabæ.

Torftökustaður [1608] heimild um ristu

Í *Jarðabók* segir árið 1703: „Torfrista og stúnga nægileg.“⁴⁰ Torftökustaðnum er ekki lýst nánar en líklegt er að hann hafi verið í Vetrarmýri eða Vatnsmýri. Vetrarmýri er um 330 m norðan við Vífilsstaði, milli þeirra og Hnoðrahólts, og hefur verið breytt í golfvöll. Vatnsmýri er hins vegar um 100-150 m sunnan Vífilsstaða, neðan túnsins. Þar er nú deig og þýfð mýri, gróin grasi og mosa. Ekki sjást þó lengur nein ummerki um torfristu.

³⁸ Margr konar gögn varðandi Vífilsstaði og störf Rögnavalda eru varðveitt í Þjóðskjalasafni Íslands og má þar meðal annars sjá uppköst og teikningar af Vífilsstaðahæli og fleiri byggingum. Hér er stuðst við Unnar Ingvarsson, „Heilsuhælið á Vífilsstöðum.“

³⁹ Þorsteinn Jósefsson og Steindór Steindórsson, „Vífilsstaðir“, 115.

⁴⁰ *Jarðabók*, 225.

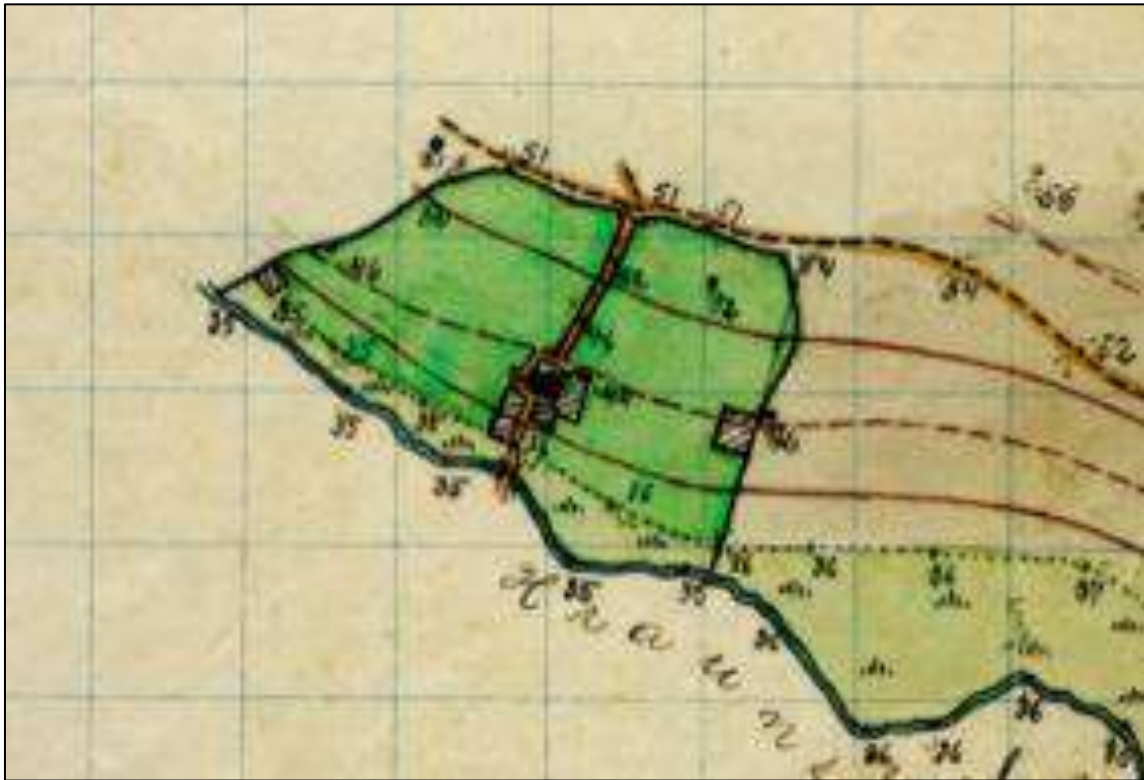
Mynd 19 Horft norður frá Vífilsstaðalækjarbrú [1610] og Suðurtröðum [1611] í átt að bæjarstæði Vífilsstaða [1600].

Vífilsstaðalækjarbrú [1610] steipt

Á túnakorti frá 1919 er leið yfir lækinn neðan Vífilsstaðatúns.⁴¹ Í örnefnalýsingum segir frá Vífilsstaðalækjarbrú, trébrú sem lá yfir lækinn þegar komið var út um Suðurtraðarhlið: „Þar var Lækjarbrúin yfir lækinn. [...] Lækurinn féll úr Vífilsstaðavatni og þar var Ósinn og Vaðið og nú seinna lá þar Lækjarbrúin yfir á vaðinu.“⁴² Í dag liggur gömul steinsteipt brú yfir lækinn fyrir neðan gamla bæjarstæðið [1600]. Hún er þó töluvert lengra niður með læknum en vaðið [1649] sem hefur verið alveg uppi við ósinn.

⁴¹ Túnakort Vífilsstaða, 1919.

⁴² Ö-Vífilsstaðir GS; sjá líka: Ö-Álftaneshreppur GS, 16; Ö-Vífilsstaðir EBB.

Mynd 20 Uppdráttur frá 1906 frá því að dönsku herforingjaráðskortin voru í vinnslu.

Suðurtraðir [1611] og Norðurtraðir [1612] heimild

Á túnakorti frá 1919 er sýnd leið sem liggur um Vífilsstaðatúnið fram hjá gamla bænum, austan megin. Annars vegar lágu traðirnir [1612] norðaustur um hlið á túngarðinum [1601-1609] norðan megin og þaðan áfram í Alfaraleiðina [1647]. Hins vegar lágu traðir [1611] suðvestur yfir Vífilsstaðalæk neðan túnsins.⁴³ Í örnefnalýsingum segir: „Suðurtraðir: Lágu heiman frá bænum niður að Lækjarbrúnni. Suðurtraðarhlið: Var á túngarðinum niður undan bænum. Norðurtraðir: Var eiginlega troðningur af Alfaraveginum heim að bæ. Norðurtraðarhlið: Hlið á Norðurtúngarðinum.“⁴⁴

⁴³ Túnakort Vífilsstaða, 1919.

⁴⁴ Ö-Álftaneshreppur GS, 17; sjá líka Ö-Vífilsstaðir GS.

Mynd 21 Berklasjúklingar frá Vífilsstöðum [1607] tjalda við Jónshella fyrir enda Berklastígs [1613]. Myndin er fengin frá Garðabæ.

Jónshellnastígur – Berklastígur [1613] gata

Í örnefnaskrá er lýst leið sem liggur frá Vífilsstaðalækjarbrú [1610] gegnum hraunið:

„Suður frá brúnni neðan Vífilsstaðabæjar [1600] voru balar og lautir, grónir allvel, nefndust Kúagjótur. Frá brúnni lá Jónshellnastígur [svo] suður í Jónshella [1614] sem voru hellar og skútar og norðan við var svo Jónshellnaflöt.“⁴⁵ „Gönguleið til suðurs frá hælínu [1607] fram hjá gamla bænum niður í hraunið yfir brúna. Við hana voru settir upp bekkir, einnig vestur með Vífilsstaðavegi til að auðvelda sjúklingum útivist, (gengið að fyrsta bekk eða öðrum bekk o.s.frv.). Sjúklingar á Vífilsstöðum settu oft upp tjöld í hrauninu. Við enda

⁴⁵ Ö-Vífilsstaðir GS.

hraunbrautarinnar (þá er komið í gegnum hraunið) var lyngivaxið láglendi meðfram hraunjaðrinum. Þetta var á mörkum hrauns og holts, Urriðakotsholts. Þetta svæði var nefnt

Mynd 22 Jónshellnastígur – Berklastígur: Þarna hefur gatan verið unninn.

Paradís, þar nálægt var Paradísa[r]hellir, og eftir götunni. Jónshellir er þar sem gatan endar.⁴⁶ Stígurinn hefur einnig verið nefndur Berklastígur en áður en sjúklingarnir notuðu hann hefur þetta verið fjárgata. Hún hlykkjast gegnum hraunið að Jónshellum og liggur þaðan áfram upp yfir hraunbrúnina og niður í Moldargötur [1700]. Auðvelt er að rekja hana og hún virðist vera unninn á nokkrum stöðum. Leiðin er rúmur 1 km.

⁴⁶ Ö-Vífilsstaðir EBB.

Mynd 23 Jónshellnastígur - Berklastígur

Mynd 24 Jónshellar og Jónsflöt [1614]: Erfitt er að sjá fyrir gróðri en inngangur í hellana er hægra megin.

Jónshellar og Jónsflöt [1614] hellir

Örnefnalýsingar hafa þetta um Jónshella að segja: „Frá brúnni [neðan Vífilsstaða] lá Jónshellnastígur [svo] suður í Jónshella sem voru hellar og skútar og norðan við var svo Jónshellnaflöt.“⁴⁷ „Jónshellir er þar sem gatan endar. Hellirinn er lágur, þarf að skríða gegnum opið inn í langan hellinn.“⁴⁸ Í örnefnalýsingu Ara Gíslasonar kemur fram að „Jónshellir er við

⁴⁷ Ö-Vífilsstaðir GS.

⁴⁸ Ö-Vífilsstaðir EBB; sjá líka: Ö-Vífilsstaðir SP.

vegin að Urriðakoti⁴⁹ og mun þar átt við Moldargötur [1700] því frá hellunum liggur Jónhellnastígur [1613] yfir hraunbrúnina og beint niður í þær.

Mynd 25 Einn af skútunum í Jónshelli [1614].

Jónshellar eru þrjár hellisskútar skammt norðan við Draugahelli [1646]. Sá nyrsti er stærstur, um 50 m langur, og hefur greinilega verið notaður sem fjárskjól. Hleðsla er fremst í honum en slétt moldargólf fyrir innan. Jónsflöt er fyrir framan hellana og þangað komu berklastjúklingar frá Vífilsstöðum eftir að hafa gengið Jónshellnastíg eða Berklastíg [1613]. Í kverkinni þar sem hellarnir eru, finnast leifar af timburpalli frá því að sjúklingar á Vífilsstöðum nýttu sér svæðið.

Vífilsstaðalækur – vatnsból [1615] lækur

Í örnefnaskrá segir: „Vatnsbólið: Var í læknum niður undan bænum við Brúna [1610].“⁵⁰ Lækurinn fellur úr Vífilsstaðavatni og skammt frá ósnum var vaðið [1649] og síðar brúin nokkru neðar. Lækurinn nefnist Vífilsstaðalækur þar sem hann rennur gegnum land Vífilsstaða, Hagakotslækur í landi Hagakots en Hraunholtslækur í Hraunholtslandi. Hann rennur svo til sjávar í kirkjulandinu.⁵¹ Lækurinn er nokkuð breiður fyrir austan brúna, nær Vífilsstaðavatni, en þrengri í kringum hana sjálfa og vestan hennar. Lækjarbakkarnir eru þýfðir og grasi grónir.

⁴⁹ Ö-Vífilsstaðir AG.

⁵⁰ Ö-Álftaneshreppur GS, 17.

⁵¹ Ö-Álftaneshreppur GS, 16; Ö-Vífilsstaðir SP; Ö-Vífilsstaðir AG.

Mynd 26 Finnsstaðir – Finnsstekkur [1616].

Finnsstekkur – Finnsstaðir [1616-1617-1652] tóftir og garðlag

Í örnefnalýsingum er greint frá Finnsstöðum og Finnsstekk í svonefndum Hálshúskrika [1652], vogi inn með með nyrsta hluta Vífilsstaðavatns: „Þarna eru rústir á lágum hól, nefnist þar Finnstekkur en í fornu bréfi og *Jarðabók* Árna og Páls er nefnt Finnsstaðir, hjáleiga frá Vífilsstöðum, þá niðurlögð fyrir nokkru.“⁵² „Finnsstekkur: Stekkur var þarna í eina tíð við voginn.“⁵³ Upp af og austan við Hálshúskrika „eru tóftir (Finnsstekkur), sem Sigríður Gísladóttir vill nefna eftir móður sinni Sigrúnu Sigurðardóttur [...] Finnsstekk staðsetur hún við stóran stein í botni Vetrarmýrar niður undan Smalaholti. Þar var kvíastekkur áður.“⁵⁴ Þarna virðist vera gert ráð fyrir að Finnsstaðir og Finnsstekkur séu einn og sami staðurinn en ekki er þó rétt með farið að Finnsstaðir séu nefndir sem hjáleiga Vífilsstaða í *Jarðabókinni*.

⁵² Ö-Vífilsstaðir GS.

⁵³ Ö-Álftaneshreppur GS, 19; sjá líka Ö-Vífilsstaðir SP.

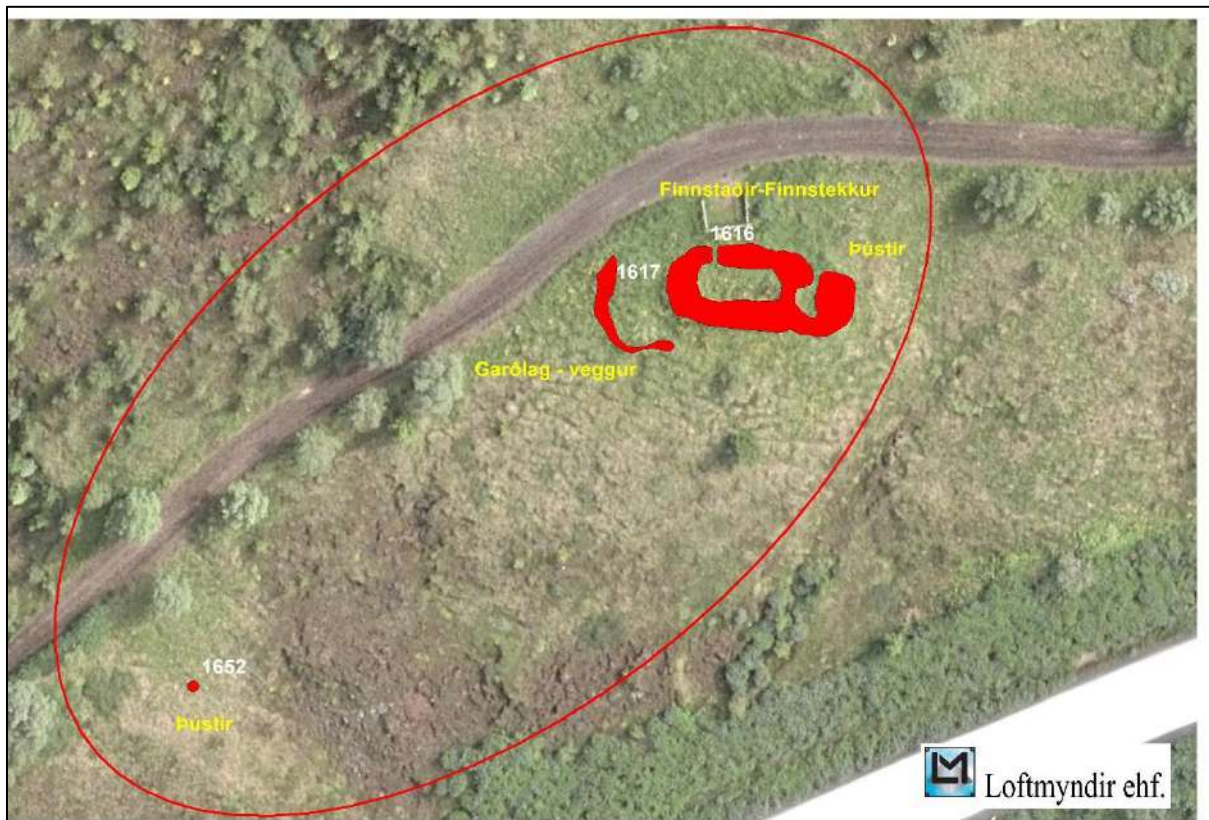
⁵⁴ Ö-Vífilsstaðir innskot EBB.

Mynd 27 Finnsstekkur – Finnsstaðir: Þúfur sem sjást sunnan við tóftina eru greinilega manngerðar.

Miðað við lýsingarnar er þetta þar sem nú eru tóft [1616] og garðlag [1617] á hól austan við Vífilsstaðavatn, rétt norðan Elliðavatsnavegar. Grasi vaxið er allt um kring og rústarhóllinn er áberandi grænni en umhverfið. Reiðvegur liggur rétt norðan og ofan við hann og þar er áningarstaður fyrir hestamenn. Tóftin er um 15,6 x 7 m á stærð, þykkt veggja 1,8 m og hleðsluhæð mest um 1,3 m. Tóftarveggirnir eru alveg yfirgrónir en glittir þó í grjóti í þeim. Tóftin snýr norðvestur – suðaustur og skiptist í stærra rými og minna rými þar sem hefur verið heystæði eða hlaða. Ekki eru greinilegar dyr á milli hólfanna en inngangar sjást hins vegar á norðvesturgafli stærra rýmisins og fyrir miðju í heystæðið eða hlöðuna. Þessi tóft virðist of vegleg til að vera frá stekki og er líklega frekar frá beitarhúsum sem nýtt hafa verið frá Vífilsstöðum. Hins vegar er hún greinileg byggð á hólnum sem virðist að mestu leyti vera manngerður. Eldri mannvirkjaleifar leynast því undir tóftinni og eru þær þá líklega frá bæjarstæði Finnsstaða.

Fast norðvestur af tóftinni er ógreinilegt og sigið garðlag [1617] sem gæti verið eldra en tóftin. Þykktin er um 0,9 m og það er að minnsta kosti 6 m langt ef ekki lengra. Mjög þýft er vestan við tóftina og garðlagið og eru þar þústir [1652] sem gætu verið manngerðar. Fara þarf fram með varkárni á þessu svæði.

Mynd 28 Finnstekkur-Finnstaðir

Rjúpnahæðarvarða – landamerki [1618] heimild

Í örnefnalýsingu segir: „Hér í norður, bak við Smalholt, er Rjúpnahlíð og þá Rjúpnadalur og svo Rjúpnahæð með Rjúpnahæðarvörðu sem héðan liggur landamerkjalinan í miðja Kjóavelli, en þar var Kjóavallavarða [1636].“⁵⁵ Varðan hefur áður verið á Rjúpnahæð um 200 m norðan við Elliðavatnsveg [1635].

⁵⁵ Ö-Vífilsstaðir GS.

Mynd 29 Skotbyrgi [1621] á Hnoðraholti.

Skotbyrgi Hnoðraholti [1621] byrgi

Skotbyrgi frá síðari heimsstyrjöldinni er á Hnoðraholti. Þar er melholt sem að mestu er vaxið þéttum lúpínubreiðum á sumrin. Gott útsýni er frá byrginu, einkum í norður og vestur. Byrgið er 3,5 x 3,5 m að stærð og er hálf niðurgrafið; um 1,20 m standa upp úr jörðu og annað eins er niðurgrafið. Byrgið er steinsteypt með um 9 sm breiðum og 20 sm háum skotraufum, tveim á norðvesturhlið, og einni á norðaustur- og suðvesturhlið. Inngangur er niður í byrgið á suðausturhlið.

Mynd 30 Vörður á Hnoðraholti: grjóthlaðin varða [1626], yfirgróin varða [1622] og vörðubrot [1759].

Hnoðri landamerki [1622-1759] og [1626] vörður og vörðubrot

Á dálitlu klapparholti norðvestan til á hábungu Hnoðraholts, um 370 m norðaustur frá skotbyrgi [1621], er yfirgróin varða [1622] ásamt vörðubroti [1759]. Yfirgróna varðan er sennilega svokallaður Hnoðri eða Hnoðraþúfa sem samkvæmt örnefnalýsingum er landamerki á Hnoðraholti milli Vífilsstaða og Hvammkots.⁵⁶ Um 110 m norðaustan af henni er auk þess grjóthlaðin varða [1626], um 80 sm á hæð og 1 x 1 m að flatarmáli, en mjókkar upp. Hún hefur verið hlaðin upp aftur á seinni tíma og þá ekki verið vandað til verksins. Ætla má að allar vörðurnar þrjár tengist landamörkunum.

⁵⁶ Ö-Vífilsstaðir GS; Guðlaugur Rúnar Guðmundsson, *Örnefni og leiðir*, 107.

Mynd 31 Kví – aðhald [1624] í Svínahrauni.

Kví – aðhald [1624]

Rétt norðan við Jónshellnastíg í Svínahrauni er kví eða aðhald, eitt af mörgum á þessu svæði. Það er hlaðið upp við hraunklöpp og er eystri veggurinn 2,5 m en sá vestri 1,7 m. Miklar breytingar hafa átt sér stað í Vatnsmýrinni og vatn er farið að flæða yfir minjarnar (sjá myndir af aðhaldi [1624] og rétt [1658]).

Mynd 32 Fjargirðing – landamerkjagarður [1762] í Svínahrauni.

Fjargirðing – landamerkjagarður [1654-1762] garðlag – girðing

Í *Landamerkjaskrá* frá 1890 eru nefndar fjárréttargrjótgirðingar en landamerki milli Vífilsstaða og Urriðakots eru sögð liggja frá þeim upp í „Urriðakots Fjánhella“, þ.e. Maríuhella [1638-1732] „frammí vörðuna sín megin á Norðrhellragjárbarmi [2073]“.⁵⁷ Hlutar af þessari gömlu grjóthlöðnu fjargirðingu og landamerkjagarði eru varðveittir hér og þar í hrauninu og hafa þeir verið mældir upp. Garðurinn er sýnilegur á að minnsta kosti tveimur stöðum við Vífilsstaðaland. Annars vegar liggur hann [1654] í sveig ofan í hraundæld neðan og vestan við beitarhús [1623] og fjárborg [1625]. Hins vegar má sjá hluta hans [1762] á um 35-40 m kafla, skammt norðvestur frá þar sem Jónshellnastígur liggur að Moldargötum. Til þessa hluta virðist vera vísað í landamerkjalyðsingunni. Garðhleðslan er þarna 0,5-1,5 m á breidd og nær mest um 2 m hæð. Hleðslugrjótið er mjög mosagróið og nyrðri endinn yfirgróin

⁵⁷ *Landamerkjaskrá Urriðakots*.

og nánast hulinn birkitrjám. Fjargirðingin – landamerkjagarðurinn hefur verið hlaðinn milli hraunkletta ofan í hraunlautir og dældir en á milliköflum hefur verið gaddavírsgirðing. Leifar hennar sjást einnig sums staðar í hrauninu og á hleðslunni [1762]. Hluti þessa landamerkjagarðs sést einnig í Flatahrauni.

Mynd 33 Fjargirðing – landamerkjagirðing [1762] undir birkiskógi.

Mynd 34 Útihús – fjárhús [1627] rétt við göngustíg eða gamla selstíginn [2103].

Útihús – fjárhús [1627] tóft

Við lítið vatn í Vatnsmýrinni suðsuðvestur af Vífilsstöðum er tóft frá útihúsi. Hún er um 10,4 x 4,4 á stærð, með stefnu vestur – austur. Veggirnir eru um 1,5 m á breidd, hlaðnir úr grjóti og torfi norðan, vestan og austan megin upp við náttúrulegan hraunklett sem myndar suðurvegginn. Í norðurveggnum virðist vera breiðari undirhleðsla eða garði – jata meðfram honum innanverðum. Hleðsla eða garðlag, 2,5 m á lengd, er hlaðið frá vesturvegg. Op eða dyr eru á norðurlangveggnum, í norðvesturhorni tóftarinnar. Núna nær mýrlendið inn tóftina.

Vífilsstaðastígur [1629] gata – stígur

Í örnefnaskrá segir: „Vífilsstaðastígur: Lá úr Urriðakotsholti yfir hraunið undir Dyngjuhól [1637] neðan Svínahlíðar að ósnum og þaðan að Vífilsstöðum.“⁵⁸ Þessi gamla gata sést enn liggja frá Maríuhellum [1638] norður meðfram rótum Svínahlíðar eða Vífilsstaðahlíðar í átt

⁵⁸ Ö-Álftaneshreppur GS, 17.

að lækjarósnum. Á kafla sameinast hún Selstígnum [2103]. Þetta er nú gönguleið sem liggur milli hlíðarinnar og Flóttavegar [1635] sem lagður var á stríðsárunum.

Útihús – geymsla [1631] hús

Í suðausturhorninu á lóð læknisbústaðar [1603] er gamall kofi, 21x 5,5 m að stærð. Húsið er byggt úr blönduðum efniviði frá eldri og nýrri tímum. Dyr eru á steinsteypu bárujárnsklæddu gaflrisi sem snýr í suður og stendur upp úr grasi vöxnu túninu. Þykkir kamparnir utan með langveggjunum báðum megin eru grónir grasi upp undir þak sem tyrft er yfir. Afturgagl úr timbri snýr inn að lóð læknisbústaðarins. Þetta hefur líklega verið útihús eða geymsla. Í sögu Garðabæjar kemur fram að bústjórinn Magnús Kristjánsson stóð fyrir mikilli kartöflu og rófurækt. Var Vífilsstaðabúið um tíma stærsti framleiðandi í landinu á rófum. Geymslan var notuð fyrir þessa starfsemi.

Mynd 35 Kofi – útihús – geymsla [1631] fast við yfirlæknisbústaðinn.

Flóttavegur – Vatnsendavegur [1635] leið

Í örnefnalýsingum segir: „Milli Sandahlíðar og Smalaholts, þar sem bílvegurinn liggur, er Vífilsstaðaháls. Bílvegur þessi, sem lagður var af Bretum á stríðsárunum milli Hafnarfjarðar og Suðurlandsvegar, kallast Flóttavegur eða Flóttamannavegur.“⁵⁹ „Vatnsendavegur: Hann liggur um Vífilsstaðaland, yfir hraunið hjá Dyngjuhól [1637], um Svínahlíð yfir lækinn á brú við Ósinn. Upp í Skyggnisholt, um Finnsstekk [1616] og upp á Vífilsstaðaháls, þaðan um Rjúpnadal og ofan Vatnsenda á Suðurlandsveginn við Rauðavatn. Vegur þessi var upphaflega kallaður Flóttavegur.“⁶⁰ Vatnsendavegur, Elliðavatnsvegur og Flóttavegur eru einn og sami vegurinn.⁶¹ Á kafla norðvestur frá Dyngjuhól liggur hann rétt vestan við gönguleið neðan í Svínahlíð sem orðið hefur til úr gömlum götum, Vífilsstaðstíg [1629] og Selstígnum [2103]. Flóttavegur kallast nú Elliðavatnsvegur þar sem hann liggur um land Garðabæjar. Hann hefur verið malbikaður og er enn nýttur sem akvegur.

Kjóavallavarða [1636] landamerki heimild

Í örnefnalýsingu segir: „Hér í norður, bak við Smalholt, er Rjúpnahlíð og þá Rjúpnadalur og svo Rjúpnahæð með Rjúpnahæðarvörðu [1618] sem héðan liggur landamerkjalinan í miðja Kjóavelli, en þar var Kjóavallavarða.“⁶² Ekki finnst lengur nein varða á miðjum Kjóavöllum. Í dag eru Kjóavellir aðsetur hestamannafélagsins Sprett, hesthús og reiðvöllur hafa verið byggð á svæðinu.

Mynd 36 Yfirlitsmynd af Dyngjuhóll og Hádegishóll.

⁵⁹ Ö-Vífilsstaðir SP.

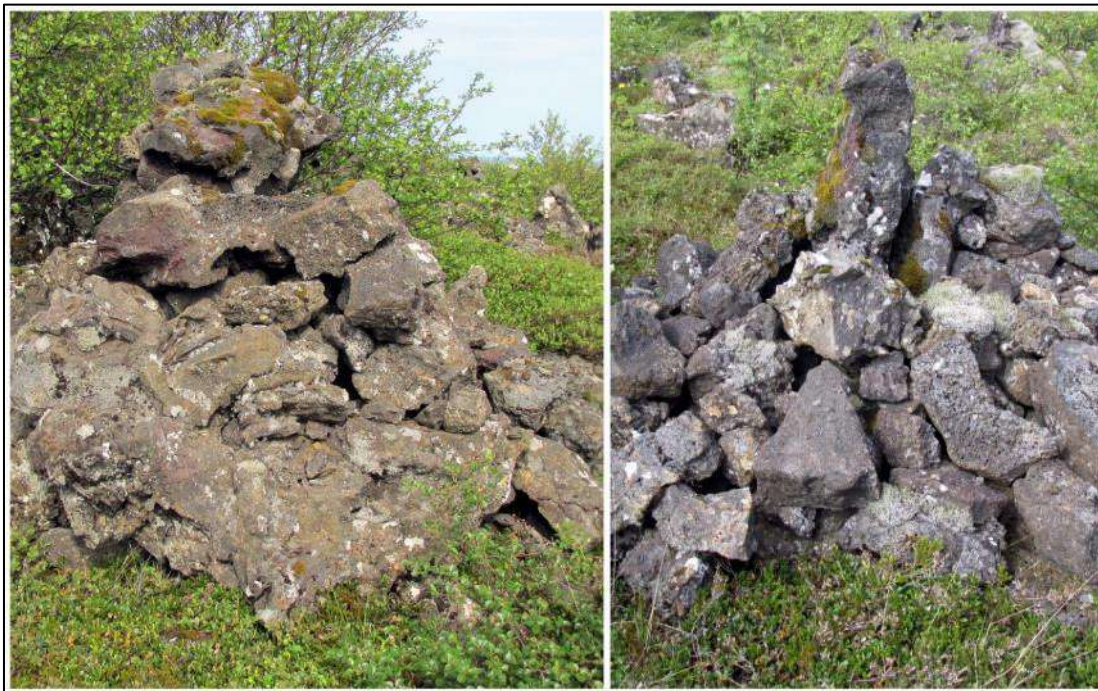
⁶⁰ Ö-Álftaneshreppur GS, 20.

⁶¹ Ö-Vífilsstaðir GS.

⁶² Ö-Vífilsstaðir, GS.

Hádegishóll – Dyngjuhóll eyktamark landamerki [1637-1743] vörður

Í örnefnalýsingum segir: „En landamerkjalinan lá af Maríuhellum upp á svokallaða Dyngju og Dyngjuhól – Hraunhóll var hann líka nefndur og Hádegishóll – enda eyktamark frá Vífilsstöðum.“⁶³ „Suður af hellunum [1646-1638-1732] rétt sunnan við Heiðmerkurveginn [2131] er stór hraunhóll, sem áður var með einni vörðu, en nú með mörgum. Hann kallaði Urriðakotsfólkið Dyngjuhól [1743], en Vífilsstaðafólkið Hádegishól, og var hann eyktamark þaðan.“⁶⁴ Hóllinn er um 1350 m suðsuðvestur af Vífilsstöðum og er bein sjónlína þar á milli. Þetta er 10-15 m hár hóll úr hraungrýti, vaxinn mosa, birkikjarri og berjalyngi. Á honum er nokkra vörður. Engin þeirra er hærri en 0,8 m eða meira en 1,5 m í þvermál. Tvær eru þó sýnu mest áberandi [1637] og [1743].

Mynd 37 Vörður á Dyngjuhól [1637-1743].

⁶³ Ö-Vífilsstaðir, GS.

⁶⁴ Ö-Urriðakot SP.

Mariúhellar – Vífilsstaðahellir [1638] og Urriðakotshellir [1732] hellar fjárskjól

Samkvæmt *Landamerkjaskrá* frá 1890 liggja merki Urriðakots frá Fjárréttargrjótgirðingum upp í „Urriðakots Fjánhella [...] frammí vörðuna sín megin á Norðurhellragjárbarmi [...]“. Um þá segir nánar: „Urriðakot á hálfu Fjánhella mót Vífilstöðum sem fyrrum hjetu Mariúhellrar [...]“. En fulltrúi Garðakirkju skrifar ekki undir það: „Mariúhellrar (nú Vífilsstaðahellrar) eru samkvæmt máldögum eign Vífilstaða [...]“.⁶⁵

Í örnefnalýsingum er víða greint frá hellunum: „Eftir hraunhryggnum upp af Jónshellum [1614] lá landamerkjalinan um Mariúhella (en þeir voru tveir og nefndist annar Vífilsstaðahellir [1638] en hinn Urriðakotshellir [1732]). Voru þetta góðir fjárhellar.“⁶⁶ „Mariúhellar: Tveir hellar í hrauninu uppundir Dyngjuhól [1637]. Svo sögðu gamlir menn, að annar hafi tilheyrð Vífilsstöðum, hinn Urriðakoti. Voru þeir fjárhellar frá bæjunum [...] allstórir, syðst í Svínahrauni undir Dyngjuhól.“⁶⁷ „Í Svínahrauni rétt norðaustan við vegamót Flóttavegar [1635] og Heiðmerkurveggar [2131] eru Mariúhellar. Þeir eru tveir og eru á mörkum Urriðakots og Vífilsstaða. Hellarnir voru fyrrum notaðir sem fjárhellar. Nyrðri hellirinn var notaður frá Vífilsstöðum, en hinn frá Urriðakoti. Þessir hellar eru oftast kallaðir Vífilsstaðahellar.“⁶⁸ Hellarnir tveir snúa á móti hvor öðrum og þótt einhver ágreiningur hafi stundum verið um hvorri jörðinni þeir tilheyrðu þá virðist sá nyrðri og stærri [1638] yfirleitt vera eignaður Vífilsstöðum og kenndur við hann en sá syðri og minni [1732] Urriðakoti og kenndur við hann. Saman eru þeir oftast nefndir Mariúhellar. Það heiti er líklega frá kaþólskum tíma og hefur þá ef til vill verið talið gæfulegt fyrir féð að kenna hella þeirra við Maríu guðsmóður.

⁶⁵ *Landamerkjaskrá Urriðakots*.

⁶⁶ Ö-Vífilsstaðir GS.

⁶⁷ Ö-Álftaneshreppur GS, 16, 21.

⁶⁸ Ö-Urriðakot SP.

Mynd 38 Maríuhellar: Horft yfir Vífilsstaða og Urriðakotshelli.

Vífilsstaðahellir er í hraunkatli. Liggur kanturinn norðvestur og austur og er 19 m langur. Hægt er að ganga beint inn í hann til norðurs í stóru jarðfalli og einnig beggja vegna í kantinum. Þegar farið er inn í eystri rásina er gengið utan í hruni annars vegar og rásveggnum hins vegar. Á gólfinu í hellinum sést að hann hefur verið fjárskjól. Hleðslur eru ekki greinilegar við opið en þar hefur orðið mikið hrun. Hægt er að ganga í gegnum hellinn.

Mynd 39 Maríuhellar uppdráttur á skilti við hellana.⁶⁹

⁶⁹ Uppdráttur Ómar S. Ármannsson hönnuður á skilti Árni Tryggvasson.

Urriðakotshellir er sá af Maríuhellunum sem mest ber á, opin hraunrás í miklu jarðfalli, 24 m á lengd. Gengið er ofan í hann að vestanverðu og niður í nálega 20 m langa rás uns komið er í grasi gróið jarðfallið. Í framhaldi af því heldur rásin áfram inn í sal og er gat í háu loftinu þar sem sér til himins. Fremst í hellismunnanum eru hleðslur og gólfín bera merki þess að þarna var fé geymt. Í jarðfallinu fyrir framan skútann mótár fyrir hleðslum. Virðist vera hús þar og ef til vill kví. Í Örnefnalýsingu Vífilsstaða frá 1991 er hann kallaður Jósefshellir en hinn sem er á mótí honum hins vegar Maríuhellir: Jósefshellir er minni og lokaður í annan endann. „Þegar komið er niður í hellinn er silla beint á mótí hátt upp, sem ekki næst til og heldur ekki hægt að komast ofan frá vegna bratta. Þarna verpti í mörg ár hrafn.“⁷⁰ Nafngiftin Jósefshellir er þó sennilega tilkomin síðar fyrir áhrif Maríuhellanafnsins sem gæti verið frá kaþólskum tíma.

Mynd 40 Vífilsstaðahellir - Maríuhellar [1638].

⁷⁰ Ö-Vífilsstaðir EBB, 2.

Álfaklettur – Álfabyggð [1639] – heimild

Rétt hjá rústum Finnstekks eða Finnsstaðar [1616] á Hálshúsakrika við Vífilsstaðavatn er „Álfaklettur, mikill steinn“.⁷¹ Þetta gæti í raun verið hvaða steinn sem er en þó hefur verið bent á ákveðna steina sem hugsanlega álfakletta (sjá mynd) en þessir steinar eru 188 m norðvestur frá Finnstekk-Finnstöðum [1616]. Það er líka möguleiki á því að Álfaklettur sé steinn sem 130 m í norðaustur frá Finnstekk – Finnstöðum [1616]. Ljóst er að ekki er vita nákvæmlega hvaða klettur þetta eru og engin áberandi steinar eða klettur eru í nágreninu.

Stekkjartún – Stekkurinn [1640]

„Á flötum niður undan Svínahlíð norður með var Stekkurinn í svonefndu Stekkatúni og þar norðar voru Réttarflatir [1659]“.⁷² Þetta var stekkur frá Vífilsstöðum og leifar hans er enn að finna á Stekkatúni eða Stekkjartúni, um 10 m vestur af rótum hlíðarinnar. Honum hefur verið raskað því einungis neðsta steinaröðin er eftir. Hann virðist hafa verið 7 m á lengd og 4 m á breidd.

⁷¹ Ö-Vífilsstaðir GS; sjá einnig: Ö-Vífilsstaðir SP.

⁷² Ö-Vífilsstaðir GS.

Mynd 41 Leifar af stekknunum [1640] í Stekkjartúni.

Hallbera – kennimark [1642] varða

Í örnefnalýsingum segir: „Markavarða á Hofstaðahæð mun hafa verið kölluð Hallbera. Talið er að nafnið sé komið frá vistmönnum á Vífilsstaðahæli. Líklega er þetta sama þúfa og nefnd er Norðurþúfa.“⁷³ „[...] Varða á holtinu hlaðin af sjúklingum og kallaðist hún Hallbera.“⁷⁴

„Hallbera varða austan í Hofstaðaholti hvarf, þegar byggð reis á holtinu. Hún stóð, þar sem lóð Gígjulundar 6 er nú.“⁷⁵

⁷³ Ö-Vífilsstaðir GS.

⁷⁴ Ö-Vífilsstaðir SP.

⁷⁵ Ö-Vífilsstaðir innskot EBB.

Mynd 42 Kví [1643] og kennimark [1755]; það glittir í vörðuna lengst til vinstri.

Kví og kennimark [1643-1755] hleðslur og varða

Rétt sunnan við rétt [1658] og vestan við fjárhús [1627] er lítið aðhald eða kví [1643] ásamt vörðu [1755]. Aðhaldið er myndað með um 3,4 m löngum vegg sem hlaðinn er upp við hraunklett. Á hraunveggnum eru leifar af vörðu sem síðar hefur verið endurhlaðin um það bil 9 m austan við aðhaldið. Varðan hefur verið kennimark til að vísa á aðhaldið.

Mynd 43 Draugahellir [1646] er stór og hár.

Draugahellir [1646] hellir

„Draugahellir er á svæði skátanna, þarf að síga í hellinn. Hann er stór og hár. Opið þröngt. [...] Hellirinn er ekki langt frá Heiðmerkurveginum [2131].“⁷⁶ Upphaflega hafa Maríuhellar líklega einungis verið taldir fjárhellarnir tveir, Vífilsstaðahellir [1638] og Urriðakotshellir [1732], en þriðji hellirinn var sér: „Ofanvert við Maríuhella var svo Draugahellir.“⁷⁷ Nú er hann þó stundum talinn með Maríuhellum og er þá þeirra vestastur, um 65-70 m langur inn í botn en mjög lágur innst. Inngangurinn í hann er um þrönga gjótu sem liggur niður með vegg hraunrásar og stórgrýtis úr hrundu loftinu.

⁷⁶ Ö-Vífilstaðir EBB.

⁷⁷ Ö-Vífilstaðir GS.

Gjáarréttargötur – gata [1647] heimild

Í Örnefnalýsingum segir: „Gjárréttargötur: Götutroðningar þeir er lágu inn með Vífilsstaðahlíð, milli hennar og Urriðakotshrauns, í Gjáarrétt [...] var þar landamerkjalinan [milli Vífilsstaða og Urriðakots] til forna, allt inn á Norðurhellagjárnarm eystri. Þar var hornmark [2073].“⁷⁸ Þessi forna leið eða hlutar hennar eru enn þá sýnilegir.

Aðhald – kví [1648] hleðsla

Í Svínahrauni sunnan Vífilsstaða [1600] er svolítill kví hlaðin milli tveggja hraunkletta. Hleðslan er norðan megin en klettarnir nýttir sem veggir beggja vegna. Lengd að innan er 3 m en breidd 1,6 m. Þetta er ein af mörgum kvíum – stekkjum í Svínahrauni.

Mynd 44 Kví [1648]: Hlaðið er á milli tveggja hraunkletta.

Bjarnarkriki [1650] heimild þjóðtrú

„Suðvesturhorn Vetrarmýrar við fjósið á Vífilsstöðum heitir Bjarnarkriki. Þar þótti reimt og var sagt, að óeðlilegur skepnudauði hefði verið í fjósinu fyrst eftir að það var tekið í notkun,

⁷⁸ Ö-Álftaneshreppur GS, 16, 21.

svo að sóknarpresturinn var fenginn til að vígja fjósið. Tók þá fyrir reimleikana.⁷⁹ Í Bjarnarkrika var sleða- og skíðabrekka en hann er nú horfinn undir Reykjanesbraut.⁸⁰

Smalholt svarða [1651] landamerki heimild

Í örnefnalýsingum segir: „Suðaustan Hnoðrahólts og norðaustan Vífilsstaðavatns er Smalaholt.“⁸¹ „Þá liggur Landamerkjálínan í Smalholtsvörðu á Smalholti.“⁸² Þessi varða finnst ekki lengur á Smalaholti. Á Smalaholti er nú skógivaxið útivistarsvæði í umsjón Skógræktarfélags Garðabæjar.

⁷⁹ Ö-Vífilsstaðir SP.

⁸⁰ Ö-Vífilsstaðir innskot EBB.

⁸¹ Ö-Vífilsstaðir SP; sjá líka: Ö-Vífilsstaðir AG.

⁸² Ö-Vífilsstaðir GS; sjá líka: Ö-Álftaneshreppur GS, 15.

Mynd 45 Lágmynd á Smalaholti.

Lágmynd [1655]

Óvenjuleg lágmynd af konu hefur verið höggvin í klöpp á Smalaholti. Engar heimildir eru um listamanninn og tilurð sköpunarverksins. Þarna í kring er hins vegar mikið af stríðsminjum og má varpa þeirri hugmynd fram til gamans að einhver hermaðurinn hafi dundað sér við að klappa mynd í bergið. Lágmyndin er á mörkum Garðabæjar og Kópavogs. Minjarnar eru mjög nálægt þar sem verið er að byggja ný hús í landi Kópavogs við götuna Austurkór 179.

Rétt – stekkur [1658] tóft

Við Vatnsmýrina neðan Vífilsstaða, vestan fjárhúsatóftar [1627] og 36 m norðan við kví [1643], er rétt eða stekkur úr hraungrýti. Hún er hlaðin í hraunkvos, 14,4 x 10,2 á stærð, og veggur í henni miðri sem skiptir henni í tvö hólf. Inngangur er í hana austan megin. Á síðustu tveimur árum hefur oft flætt yfir réttina og fleiri minjar á svæðinu.

Mynd 46 Rétt – stekkur [1658] í Svínahrauni. Flætt hefur yfir svæðið sl. ár. Fyrri myndin var tekin 2013.

Réttarflatir rétt [1659] heimild

„Réttarflatir: Þær eru við Hraunbrúnina undir hlíðinni, vel grónar. Réttir: Rústir gamalla rétta eru þarna við hraunbrúnina.“⁸³ Þetta er niður undan Svínahlíð eða Vífilsstaðahlíð en réttin var um 100 m norðnorðvestur af stekk [1640] í svonefndu Stekkjartúni og rúmlega 200 m norðaustur af Maríuhellum [1638]. Þar sem réttin var áður er nú malbikaður vegur og bílastæði.

Mynd 47 Moldargötur [1700] liggja milli Svínahrauns og Moldarbrekkna.

⁸³ Ö-Álftaneshreppur GS, 17; sjá einnig: Ö-Vífilsstaðir GS.

Moldargötur – Gjáarréttarstígur Álftnesinga [1700] leið

Í Örnefnalýsingu 1988 segir: „Norðan undir Brekkutöglum með hrauninu lá Gjáarréttarstígur Álftnesinga.“⁸⁴ Samkvæmt Gunnari Benediktssyni í Garðabæ hét vegurinn einnig Moldargötur og lágu þær „inn með norðurhlíð Urriðakotsholts að Maríuhellum“ en að þeim „hafa þeir farið: 1) Hraunsholtsstíg um Hvamminn upp af Neðranefi við Hraunsholt eða 2) Álftanesstíg, kirkjustíg inn á Garðahraun en þaðan kirkjustíg, Setbergsstíg, norðan Víðistaða í Kaplakrika og þaðan um Stórákrókshól, Stórákróksstíg, að Brekkutöglum Urriðakots. Stíga þessa má enn víða rekja.“⁸⁵ Malarvegur er þar sem Moldargötur hafa áður legið milli Moldarbrekkna og Svínahrauns. Hægt hefur verið að aka bíl þar áður en nú er er þetta gönguleið. Á stöku stað glittir í gamla stíginn norðan megin meðfram malarveginum.

Mynd 48 Kví – stekkur – stöðull [1746].

⁸⁴ Ö-Urriðakot SP.

⁸⁵ Guðlaugur Rúnar Guðmundsson, *Örnefni og leiðir*, 70, 97-98, 125.

Kvíar – stekkur – stöðull [1746] hleðslur

Kvíar eru hlaðnar í hraungjótu í Svínahrauni við Vatnsmýri. Þar er um 3,4 m hleðsla utan í hraunklöpp sem myndar vegg á móti. Hleðsluhæðin er mest um 0,5 m en innanmálið um 3 x 4 m.

Mynd 49 Garður [1747] við Kúagjótur.

Garður [1747] garðlag hraunhleðslur

Neðan við vesturenda Vífilsstaðatúns [1601] liggur lágt og sigið garðlag suðvestur frá Vífilsstaðalæk [1615]; það slitnar í sundur sín hvoru megin göngustígar sem þarna liggur yfir Svínahraun og er sá hlutinn sem er næstur læknum, norðan stígsins, um 29 m langur, en sunnan stígsins heldur garðurinn áfram um 49 m. Þá rofnar hann á svolitlum kafla en sést aftur nokkru sunnar og heldur áfram um 100 m með sveigju í suðaustur. Þessi garður liggur

vestan með Kúagjótum, grónum lautum og böllum í jaðri hraunsins og í mýrarjaðri við lækinn er svokölluð Nautalind.⁸⁶ Líklegt virðist því að hann hafi tengst nautgripahaldi Vífilsstaða.

Mynd 50 Fjánhús [1748] neðan Vífilsstaða. Minna hólfíð sést innst í húsinu t.v.

Fjánhús garður [1748] tóft og garðlag

Tóft af fjárhúsum er við Vatnsmýrina um 350 m suður af hinu gamla bæjarstæði Vífilsstaða [1601]. Hún er sa. 9 x 10,5 að utanmáli og skiptist í tvö hús sem opnast bæði í suður; gæti það bent til að timburgaflar hafi verið á þeim. Stefnan er norðnorðaustur – suðsuðvestur.

Veggirnir eru hlaðnir úr grágrýti sem tekið hefur verið úr nánasta umhverfi og eru nú mjög grónir grasi, lyngi og mosa. Þeir ná mest um 1,8 m breidd og 0,8 m á hæð. Garðar eða jötustallar liggja innan með langveggjum báðum megin í húsunum. Vestasti veggurinn er dálítið siginn um miðbikið eins og hrúnið hafi úr honum. Innst í vestari tóftinni er minna hólf, um 2 x 2 m að innanmáli, og hefur þar þá ef til vill verið hlaða. Út frá norðvesturhorni tóftarinnar og hlöðunnar gengur lágt garðlag úr grjóti, um 1 m á breidd og 6 m á lengd. Það endar við göngustíginn sem liggur þarna framhjá tóftinni sunnan og vestan megin.

⁸⁶ Ö-Álftaneshreppur GS, 17.

Mynd 51 Garðlag við fjárhús [1748]. Horft í suðaustur.

Kálgarður [1750] heimild

Á túnakorti frá 1906 er hlaðinn kálgarður teiknaður innan og upp við suðvesturenda Vesturtúngarðs [1601] Vífilsstaða.⁸⁷ Garðurinn hefur verið skammt upp af Vífilsstaðalæk en ekki sést lengur til hans.

Kálgarður [1751] heimild

Á túnakorti frá 1906 er hlaðinn kálgarður teiknaður innan og upp við miðjan Austurtúngarðinn [1609].⁸⁸ Ekki sést lengur til þessa garðs.

⁸⁷ Túnakort Vífilsstaða, 1906.

⁸⁸ Túnakort Vífilsstaða, 1906.

Mynd 52 Óþekkt mannvirki [1752] fast austan við Austurtúngarð [1609]

Tóft óþekkt [1752] grjóthleðsla

Í brekkunni fast austan og utan við Austurtúngarð [1609] Vífilsstaða, nokkuð ofar en miðbik hans, er aflöng upphækkun eða bunga hlaðin úr stórum grjóthnullungum. Þetta er beint suður af steinsteyptu húsi en allt svæðið þarna er í mikilli órækt með hávöxnum gróðri og því erfitt að sjá lögun á mannvirkinu. Um er að ræða einhvers konar flöt sem virðist hafa verið hlaðinn þvert utan í brekkuna með stefnu vestur – austur; stærðin er um 27 x 11 m. Vestan megin, nær túngarðinum, endar mannvirkið í ólögulegri grjóthrúgu en upp úr þeim enda vex risastórt furutré. Sunnan við það skagar grjóthlaðinn angi út frá heildarhleðslunni, um 7 m í suður; hann er um 6 m á breidd og greinilega ferhyrningslaga. Helst virðist hér vera á ferðinni mannvirki sem hlaðið hefur verið utan í brekkuna til að mynda jafnari grunn og þá ef til vill undir einhverja byggingu.

Mynd 53 Eitt af mörgum garðlögum í Svínahrauni [1754].

Garður - girðingastæði [1754] garðlag hleðslur

Leifar af gömlu girðingarstæði eða garðlagi sjást á fjórum stöðum í hrauninu sunnan Vífilsstaðalækjar, skammt norðan við göngustíg. Garðlagið liggur í suðaustur. Norðvestast er 15 m löng hleðsla sem kemur í beinu framhaldi af náttúrulegum hraunkletti; hún er mest um 1,5 m á breidd. Um 60 m lengra í austur er önnur grjóthleðsla í sömu línu sem liggur nú þvert yfir svolítið vatn í hraungjótu; garðlagið er um 0,5-1 m á breidd og 7,3 m á lengd. Um 45 m frá því áfram í suðaustur er þriðja garðlagið sem er heldur signara og ógreinilegra, sa. 11 m á lengd. Frá því eru um 20 m austur í Jónshellnastíg [1613]. 20 m lengra í suðaustur frá stígnum er svo fjórða garðlagið sem einnig liggur yfir vatn, um 6 m langt, grjóthlaðið og yfirgróið. Gömul gaddavírsgirðing liggur áfram suðaustur frá þessari hleðslu.

Mynd 54 Malarstígur sem nú liggur á kafla gömlu Alfaraleiðarinnar [1756] í átt að Vífilsstaðavatni.

Alfaraleið [1756] gata

Í örnefnalýsingu segir: „Frá bænum lágu Vífilsstaðatraðir [1612] upp í Traðarhlið á Norðurtúngarði. Úr hliðinu lá svo gata í Alfaraleiðina sem þarna lá um Vífilsstaðamela.“⁸⁹ Alfaraleiðin lá sem sé um melana ofan Vífilsstaðatúns og hefur vestari hluti hennar verið á sömu slóðum og malbikaður Vífilsstaðavegurinn var lagður síðar beint upp að Vífilsstöðum.⁹⁰ Á gamalli ljósmynd sem tekin er úr lofti má sjá hvernig vegurinn lá áður í gegnum húsahverfið á Vífilsstöðum en ekki fyrir norðan fjósið eins og í dag (mynd 15). Á spottanum frá núverandi eystri húsum Vífilsstaða og út að Flóttavegi [1635] var malarvegur eins og í dag. Mölin hefur verið borin í gömlu götuna á seinni tímum eins og malbikið en leiðin liggur

⁸⁹ Ö-Vífilsstaðir GS; sjá einnig: Guðlaug Rúnar Guðmundsson, *Örnefni og leiðir*, 73.

⁹⁰ Sbr. Guðlaug Rúnar Guðmundsson, *Örnefni og leiðir*, 69.

þó enn á sömu slóðum á þessum kafla Alfaraleiðarinnar og hefur að því leyti ákveðið varðveislugildi.

Garðyrkjukofi [1757] kofi skýli

Í örnefnalýsingu segir: „Í skýli nálægt gamla bænum eða úr hluta gamla bæjarins var afdrep garðyrkjukonu hælisins [...] Annaðist hún garðinn og gróðurhúsið þegar það var, síðar flutt að Reykjum í Ölfusi.“⁹¹ Garðyrkjukona Vífilsstaða hét Sigríður og var við störf í æsku Guðrúnar P. Helgadóttur (f. 1922) sem var heimildarmaður við örnefnaskráningu árið 1991.⁹² Þetta litla hús var nýtt í tengslum við garðyrkju Vífilsstaða langt fram eftir 20. öldinni og er enn uppistandandi. Það hefur þó ekki verið byggt úr hluta bæjarins heldur stendur það rétt austan við hlaðinn garð [1602] sem var við bæjarstæðið [1600]. Það er um 7,5 m á lengd og 6,7 m á breidd, byggt úr timbri á steyptum grunni með bárujárnsklæddu þaki.

Mynd 55 Skýli [1757] garðyrkjukonu Vífilsstaða við gamla bæjarstæðið [1600].

⁹¹ Ö-Vífilsstaðir EBB.

⁹² Ö-Vífilsstaðir EBB.

Leið [2084] gata – stígur og varða [2089] varða

Þegar leiðin eftir Jónshellnastíg [1613] er sa. hálfnuð að Jónshellum [1614] sést önnur gata liggja frá honum norðvestur yfir Svínahraun. Hún slitnar sundur við Reykjanesbraut en heldur síðan áfram gegnum hraunið hinum megin alla leið að Atvinnubótavegi. Rétt áður en kemur að honum greinist hún í tvennt. Ekkert nafn er þekkt á þessari hraungötu. Hún er mjög gróin og við hana er að finna eina vörðu [2089]. Hugsanlega leynast fleiri vörður við stíginn en birkið er orðið mjög þétt.

Mynd 56 Fallinn varða [2089] við leið [2084].

Selstígur – leið [2103] gata – stígur

Í örnefnaskrá segir: „Vífilsstaðaselstígur: Hann mun hafa legið heiman frá bæ, undir Svínahlíð og með Vífilsstaðahlíð skáhalt upp eftir Ljóskollulág upp á hálsinn að Selinu austan

Víkurholta.⁹³ Selstígurinn lá „suður á Mariúvelli (Mariúflöt) og suður með hraunjaðrinum, upp Ljósukollulág, upp á háhálsinn og suður í lægðardrag þar sem Vífilsstaðasel stóð.“⁹⁴

Stíginn má enn sjá á köflum frá Flóttamannavegi í norðri og meðfram malarstíg sem liggur til suðurs. Erfitt er þó að rekja hann bæði vegna gróðurs og gróðureyðingar. Hann týnist í skóginum og þar sem mikill uppblástur hefur orðið á svæðinu er hann víða horfin. Í gegnum Ljósukollulág sjást þó ennþá svolitlir hlutar af honum en það gætu líka verið nýjar leiðir.

Uppi á hæðinni er varða [2108] sem hefur sennilega verið hlaðinn við Selstíginn. Þegar kemur inn í hvamminn undir Selás sést stígur liggja í átt að seljarústunum [2111-2112-2113]. Hann hefur að hluta verið sameinaður nýrri stikaðri gönguleið en virðist sums staðar vera gamall.

Nónhóll varða [2130] landamerki

Í örnefnaskrá segir: „Nónhóll: Hóll þessi er á hrauninu norðan við Moldbrekkur. Hann var eyktarmark frá Vífilsstöðum. Gróinn ofan.“⁹⁵ Þessi hóll eða hæð er á hraunbrúninni við Moldargötur [1700] rétt vestur af Jónshellnastíg [1613]. Á hólnum er snotur varða, tæplega 1 m á hæð. Mikill trjágróður er í kring en þó sést enn þá til Vífilsstaða frá vörðunni.

⁹³ Ö-Álftaneshreppur GS, 18; sjá einnig: Ö-Vífilsstaðir GS.

⁹⁴ Guðlaugur Rúnar Guðmundsson, *Örnefni og leiðir*, 135.

⁹⁵ Ö-Álftaneshreppur GS, 20.

Mynd 57 Varða á Nónhól [2130]: Eyktamark frá Vífilsstöðum.

Heiðmerkurvegur [2131]

„Inn og austur hraunið liggur svo Heiðmerkurvegurinn“⁹⁶ segir í örnefnaskrá.

Heiðmerkurvegur beygir austur frá Flóttavegi [1635] milli Maríuhella [1638-1646-1732] og Dyngjuhóls [1637] og liggur síðan suður gegnum mosagróið hraunið vestur undir Vífilsstaðahlíð. Við nyrðri kaflann liggur Selstígurinn [2103] austan hans nær hlíðinni.

Heiðmerkurvegur er akvegur, upphaflega malarvegur, en hefur nú verið malbikaður og er enn í notkun.

Vífilsstaðagata [1456]

Samkvæmt örnefnalýsingu var Bjarnarkriki norðan Vífilsstaða, í suðvesturhorni Vetrarmýrar.

„Um krika þennan lá Vífilsstaðagatan og síðan austan í Hofstaðaholti.“⁹⁷ Vífilsstaðagata lá frá Vífilsstöðum að Þvergilsmel og um Arnarnesholt að Arnarnesi.⁹⁸ Þessi forna leið er komin undir byggð.

⁹⁶ Ö-Vífilsstaðir GS.

⁹⁷ Ö-Vífilsstaðir GS.

⁹⁸ Guðlaugur Rúnar Guðmundsson, *Örnefni og leiðir*, 150.

Samantekt og niðurstöður

Vífilsstaðir eru forn jörð sem hefur gegnt mismunandi hlutverki gegnum aldirnar. Þeir voru upphaflega landnámsjörð sem var úthlutað Vífli, leysingja Ingólfs Arnarsonar, og við hann er hún kennd. Síðar komust Vífilsstaðir í eigu Viðeyjarklausturs, þá konungs, svo Garðakirkju og í byrjun 20. aldar var jörðin að lokum gefin undir Vífilsstaðaspítala [1607], hæli fyrir berklalækningar sem varð hið fyrsta á landinu. Vífilsstaðir hafa þannig oft á tíðum verið mikilvæg miðstöð mannlífs. Ekki kemur því á óvart að fornar götur og leiðir kvíslast til og frá Vífilsstaða en margar þeirra er enn þá varðveittar á köflum eða hafa verið sameinaðar síðari tíma gönguleiðum eða akvegum, sbr. til dæmis Jónshellnastíg – Berklastíg [1613], Grunnvatnsstíg, Selstíg [2103], Moldargötur [1700], Alfaraleiðina [1756] og Flóttaveg [1635].

Á svæðinu hefur verið skráð undir 68 númerum. Ekki eru allt fornleifar en fornleifar sem eru friðaðar eru níu en hús voru skráð sem voru á túnakortinu auk þess voru herminjar skráðar.

Fjöldinn allur af vörðum voru við leiðir auk þess sem þær voru eyktarmörk eða landamerki eða kennimörk við staði. Virðist hafa verið venja að hlaða nokkrar vörður saman á landamerkjum en auk þess deildu menn stundum um hvar merkin lágu og hafa þau þá kannski færst til; gæti það skýrt hve margar vörðurnar eru bæði á landamerkjalinunni og í nágrenni hennar. Meðal annars eru all margar vörður innan við og í útjöðrum framkvæmdasvæðisins og þarf að gæta sérstaklega að þeim. Dæmi um merkar vörður eru Hnoðri [1622] og Dyngjuhólsvörður [1637-1743].

Í Hnoðraholti er að finna skotbyrgi [1621] frá veru hersins hér á stríðsárunum sem gæta þarf að. Algerlega einstæð er lágmynd af konu [1655] sem höggvin er í stein í Smalaholti. Lágmyndina er að finna á ytri mörkum framkvæmdasvæðisins.

Við Smalaholt ofan Vífilsstaðavatns er minjasvæðið Hálshúskriki með Finnsstöðum og Finnsstekk [1616-1617-1652]. Þar er tóft frá beitarhúsi sem hefur verið byggð ofan í manngerðan hól. Garðlag og þústir eru í kring og bendir það til frekari minja undir sverðinum. Líklegt er að þarna sé bæjarhóll forns býlis sem nefndist Finnsstaðir. Hér þarf að fara með gát.

Á Vífilsstöðum sjálfum er margt sem minnir á hið mikilvæga hlutverk þeirra sem lækningamiðstöðvar. Þar eru nokkrar merkilegar byggingar eftir fyrsta íslenska arkitektinn, Rögnvald Ólafsson. Auk spítalans [1607] sem var reistur árið 1910 má nefna gamla fjósið með sambyggðri hlöðu [1606] og starfsmannabústaði [1603-1604]. Þessi steinsteypu hús urðu til á tímabilinu 1910-1916 og eru því orðin meira en hundrað ára. Öllu látlausari eru útihús [1631-1757].

Nánasta nágrenni Vífilsstaða ber einnig merki um hlutverk þeirra við berklalækningar. Berklastíginn eða Jónshellnastíg [1613] sem sjúklingar gengu sér til heilsubótar alla leið að Jónshellum [1614] og tjölduðu og hvíldust á blettum meðfram honum. Áður var þetta fjárgata og í Jónshelli var skjól fyrir fé. Sömu minjar tengjast þannig bæði starfsemi sjúkrahússins og búskap frá Vífilsstaðabænum áður.

Þegar Vífilsstaðaland er skoðað í heild fer mest fyrir fjölbreyttum minjum tengdum búrekstri. Fjárþúskapur var á Vífilsstöðum og einnig kúahald sem jókst til muna eftir að spítalinn tók við rekstrinum. Örnefni eins og Svínahraun og Svínahlíð minna auk þess á fjölbreyttari kvikfjárrækt fyrstu aldirnar eftir landnám. Gamli Vífilsstaðabærinn [1600] hefur líklega fljótlega fallið úr notkun eftir að berklahælið reis þar eð ábúendur gáfu ábúðarréttinn eftir. Ekki sjást lengur nein merki um bæinn á yfirborði en við bæjarstæðið [1600] eru þó leifar af hlöðnum görðum [1602] sem lágu kringum matjurtagarða sem voru í notkun áfram við gömlu bæjarhúsin og húsaleifar gætu leynst undir sverði. Umfang minjasvæðisins kringum síðasta bæjarstæðið gæti verið allt að 100 m en vegna þess hve lengi hefur verið byggð á Vífilsstöðum má auk þess gera ráð fyrir að bæjarstæðið hafi flust til í gegnum tíðina. Því þarf að fara varlega á öllu túninu á þessu svæði og einnig í kringum Vesturtúngarðinn [1601] sem varðveittur er rétt neðan við leikskólann Sunnuhvol. Þá má jafnframt nefna að Austurtúngarðurinn [1609] er varðveittur hinum megin við túnið.

Margar minjar eru um búskapinn í Svínahrauni, bæði í Vífilsstaðahrauni og Urriðakotshrauni, og er eftirtektarvert hve mikið er um litlar hlaðnar kvíar eða aðhöld [1624-1643-1648-1746]. Nefna má stekki, réttir [1638-1658-1640] og ýmiss konar garðlög [1654-1747-1754-1762]. Fjánhústöftir eru til dæmis á mörkum Vatnsmýrar og Svínahrauns [1627-1748].

Þá eru nokkrir fjárhellar á svæðinu, eins og Maríuhellar (Urriðakotshellir-Vífilsstaðahellir) [1638, 1732].

Ekki er víst að allar minjar á svæðinu sjáist á yfirborðinu eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar koma í ljós á framkvæmdasvæðinu ber að stöðva framkvæmdir, varast frekara rask og tilkynna þegar í stað um fundinn til Minjastofnunar Íslands, sbr. 38. gr. mml. Minjastofnun Íslands metur eðli þeirra og umfang og hvort rannsókna sé þörf áður en framkvæmdir halda áfram.

Er því beint til framkvæmdaraðila að reyna að sneiða hjá fornleifum og komast hjá því að raska þeim í lengstu lög. Í 21. gr. mml. segir um verndun fornleifa, að „jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, [megi] enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.“

Heimildir

Erla Bil Bjarnadóttir. *Vífilsstaðir í fortíð og framtíð*. Staðavörður, óprentuð ritgerð við Háskólann á Hólum, Ferðamálabraut, 2008.

Guðlaugur Rúnar Guðmundsson. *Örnefni og leiðir í landi Garðabæjar*. III. Safn til Sögu Garðabæjar. Garðabær: Garðabær, 2001.

Guðrún Dóra Brynjólfsdóttir. *Vífilsstaðir: Ný framtíðarsýn*. Óprentuð BS-ritgerð við Landbúnaðarháskóla Íslands, Umhverfiseild, 2011.

Páll Líndal. „Heiðmörk.“ *Árbók Ferðafélags Íslands: Þættir um nágrenni Reykjavíkur*, 1985, s. 9-36.

Þorkell Jóhannesson. „Þankabrot um Vífilsstaðasel, sel og selbúskap á Íslandi.“ *Heima er bezt*, 62. árg., 1. tbl., 2012, s. 29-38.

Þorsteinn Jósefsson og Steindór Steindórsson. „Vífilsstaðir.“ *Í Landið Þitt Ísland*. 5. bindi U-Ö. Reykjavík: Örn og Örlygur, 1984.

Fornleifaskráning

Friðlýsingarbréf Kristjáns Eldjárns þjóðminjavarðar vegna minja í Vífilsstaðalandi, skv. samkomulagi við Skógræktarfélag Reykjavíkur. Dags. 21. apríl 1964.

Ragnheiður Gló Gylfadóttir og Rúnar Leifsson. *Fornleifaskráning í Garðabæ*. FS414-05192. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands, 2009.

Ragnheiður Traustadóttir og Ómar Smári Ármannsson. *Heiðmörk og Sandahlíð í Garðabæ: Fornleifaskráning vegna deiluskipulags*. Rannsóknarskýrsla. 2013.

Ragnheiður Traustadóttir og Rúna Knútsdóttir Tetzschner. *Fornleifaskráning vegna deiliskipulags á Urriðaholti í Garðabæ*. Rannsóknaskýrslur. Byggðasafn Skagfirðinga, 2005.

Fornrit, jarðabækur og sýslulýsingar

Gullbringu- og Kjósarsýsla. Sýslu- og sóknalýsingar. Útg. Guðlaugur R. Guðmundsson og Svavar Sigmundsson. Reykjavík: Sögufélag, 2007.

Íslenzkt fornbréfasafn, XII. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 1923-1932.

Íslenzkt fornbréfasafn, XIII. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 1933-1939.

Íslenzkt fornbréfasafn, XIV. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 1944-1949.

Íslenzk fornrit, I. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag, 1968.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Gullbringu- og Kjósarsýsla, III.

Kaupmannahöfn: Hið íslenska fræðafjelag í Kaupmannahöfn, 1923-1924.

Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða í landinu. Útg. J. Johnsen.

Kaupmannahöfn, 1847.

Kort og landamerkjaskrár

Landamerkjaskrá Urriðakots í Garðahreppi. Nr. 137. Þinglýst 8. maí 1890 samkvæmt landamerkjabréfi dags. 26. september 1834.

Túnakort Vífilsstaða. 1906.

Túnakort Vífilsstaða. 1919.

Árnastofnun - Örnefnasafn

Ö-Álftaneshreppur GS: *Örnefnaskrá Álftaneshrepps hins forna*. Gísli Sigurðsson skráði 1964.

Ö-Urriðakot ón.: *Örnefnalýsing Urriðakots*. Ónafngreindur skrásetjari skráði 1971.

Ö-Urriðakot SP: *Örnefnalýsing Urriðakots*. Svanur Pálsson skráði 1988.

Ö-Vífilsstaðir AG: *Örnefnalýsing Vífilsstaða*. Ari Gíslason skráði. Ekkert ártal.

Ö-Vífilsstaðir GS: *Örnefnalýsing Vífilsstaða*. Gísli Sigurðsson skráði 1971.

Ö-Vífilsstaðir EBB: *Örnefnalýsing Vífilsstaða*. Erla Bil Bjarnadóttir skráði 1991.

Ö-Vífilsstaðir innskot EBB: *Örnefnalýsing Vífilsstaða: Innskot við örnefnalýsingu Svans Pálssonar af Vífilsstöðum*. Erla Bil Bjarnadóttir skráði 1991.

Ö-Vífilsstaðir SP: *Örnefnalýsing Vífilsstaða*. Svanur Pálsson skráði 1988.

Vefsíður

Unnar Ingvarsson. „Heilsuhælið á Vífilsstöðum.“ *PÍ. Teikningasafn 15/5. Þjóðskjalasafn Íslands*. Sótt 8. maí 2019 á: https://skjalasafn.is/heimild/heilsuhaelid_a_vifilsstodum

ANTIKA EHF 2019

Fornleifaskrá

Vífilstaðir og Vífilstaðarland

Ragnheiður Traustadóttir, Rúna K. Tetzschner og Ómar Smári Ármannsson

Nr. 1600 Bæjarnafn Vífilsstaðir Gömul nr. 175-1 Jarðatalsnr. 175
Svæði Vífilsstaðatún Sveitafélag Garðabær Skráningad. 15.04.2013 Skráning RT-ÓSÁ
Hlutverk Býli Tegund Bæjarstæði Flokkur Búsetuminjar
Sérheiti Vífilsstaðir Friðað Já Verkefni Rammaskipulag Vífilsstaðir

Ástand Ekki sést til fornleifa Hættumat Mikil hætta Hættuorsök

Aldur 900-1918 Horfin Já Horfin ástæða Sléttað yfir

Leið Umhverfi Slétt tún

Lengd 80 Breidd 60 Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Túnakort 1906-1919 Örnefnaskrá Ö-Álftaneshreppur GS, 16.
Ö-Vífilsstaðir EBB

Mæling Túnakort 1919 Heimildir

Isnet E 358989,23 GPS N 6404897

Isnet N 400785,139 GPS V 2153496 Minjagildi Hátt

Ljósmyndari Óþekkt Mót vægisáðgerðir

Á túnakorti er gamli bærinn sýndur tiltölulega neðarlega í miðju túninu, nokkru fyrir ofan lækinn sem rennur úr Vífilsstaðavatni og 150 m suðvestan við spítalann. Bærinn hefur verið úr torfi og fast austan við hann og sunnan voru kálgarðar. Samkvæmt örnefnaskrá árið 1964 stóð Vífilsstaðabærinn „nær því í miðju túni vestanverðu. Rústir nú.“ Bærinn var í ábúð til 1913 eða þangað til skömmu eftir að berklahæli [1607] var komið upp á jörðinni árið 1910. Í örnefnalýsingu frá árinu 1991 segir: „Bærinn stóð niður við lækinn suðvestur frá hælínu. Rústir sjást enn.“ Miðað við það hafa bæjartóftirnar verið sýnilegar fyrir átján árum en nú er þarna sléttað tún. Engar tóftir sjást á yfirborði en dældir og misjöfnur eru í túninu og leifar gamla bæjarins gætu leynst undir sverði. Ljósmynd er til af gamla bænum frá árinu 1910 (sjá mynd 3) sem sýnir fimm hús fjögur þeirra snúa fram. Byggð hefur verið lengi á Vífilsstöðum og þarf því að fara með mikilli gát í túninu en umfang minjasvæðisins gæti verið allt að 100 m.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisáðgerðir

Í örnefnaskrá segir: „Vífilsstaðatún: Tún býlisins í brekku undir melholtinu.“ Á túnakorti frá 1906 eru sýndir hlaðnir garðar umhverfis túnið austan-, norðan- og sunnanvert og liggja niður að Vífilsstaðalæk [1615]. Á túnakorti frá 1919 kemur fram að túnið sé allt sléttað en stærð þess er ekki gefin upp. Það er umgirt gördum og girðingum á alla vegu nema á kafla sunnan megin þar sem er mýrlendi og lækurinn. Skvt. örnefnaskrá var túnið „umgirt túngörðum, vestan, ofan, norðan og austan. Vesturtúng. lá neðan frá læk upp á holtið. Austurt.r lá ofan af melnum niður undir lækinn.

“ Vífilsstaðatúngarðar eru nú að mestu horfnir en hafa þó varðveist á tveimur köflum. Um 85 m langt brot af túngarði [1609] liggur í suður niður meðfram austurjaðri túnsins; það er afar sigið og nær hleðsluhæðin mest um 0,4 m. Þá liggur um 56 m langt brot af túngarði [1601] í suðvestur neðan leikskólans Sunnhvols,. Á túnakortinu 1906 er hins vegar vera teiknuð svolítill veggur sem liggur inn frá garðinum í austur. Á þessum slóðum má nú sjá tóft eða hleðslu [1749] upp við garðinn. Ef til vill hefur barna verið aðhald eða

Nr. 1602 Bæjarnafn Vífilsstaðir Gömul nr. 175-2 Jarðatalsnr. 175
Svæði Vífilsstaðatún Sveitafélag Garðabær Skráningad. Skráning RT-ÓSÁ
Hlutverk Kálgarður Tegund Garðlag Flokkur Nytjar
Sérheiti Friðað Já Verkefni Rammaskipulag Vífilsstaðir

Ástand Vel greinanlegar fornleifar Hættumat Mikil hætta Hættuorsök Ábúðar

Aldur 1800-1930 Horfin Að hluta Horfin ástæða Slétta

Leið Umhverfi Sléttað tún

Lengd 24 Breidd 1.00 Hæð 0.60 Hleðslu umferð

Túnakort Túnakort 1919 Örnefnaskrá Ö-Vífilsstaðir, EBB

Mæling Uppmæling Heimildir

Isnet E 359007,069 GPS N 6404851

Isnet N 400759,446 GPS V 2153441 Minjagildi Hátt

Ljósmyndari ÓSÁ Mótvægisáðgerðir

Á túnakorti Vífilsstaða frá 1919 er tvískiptur kálgarður sýndur fast austan og sunnan við gamla bæinn [1601]. Vestari hlutinn er minni en sá austari stærri. Í örnefnaskrá frá 1991 segir: „Stór tvískiptur matjurtagarður var við bæinn. Torfgarður í kring og skipt með lægri garði, vestri garðurinn var minni. Hann hafði fjölskylda yfirlæknisins, en stærri garðinn átti hælið. Þar voru ræktaðar rófur og kál.“ Leifar austur- og suðurveggja garðsins sjást enn allgreinilega. Þeir eru grjóthlaðnir og hleðsluhæðin mest um 0,5 m. Austurhleðslan er um 25 m að lengd og mun greinilegri en suðurhleðslan sem er um 20 m að lengd. Um 140 m eru milli norðurenda austurhleðslunnar og spítalans [1607]. Sléttað tún er vestan og norðan við garðlögin en austan megin við austurhleðsluna er garðyrkjukofi [1757] og þýfður óræktarmói. Skógarlundur er austan og norðaustan við kálgarðinn.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Hús er sýnt á túnakorti frá 1919 um 70 m austsuðaustur frá berklahælinu [1607] á Vífilsstöðum, rétt sunnan við eystri endann á lengra íbúðarhúsi [1604]. Húsið hefur verið eitt þeirra sem Rögnvaldur Ólafsson arkitekt teiknaði og var byggt um svipað leyti og hélið eða skömmu eftir 1910. Þetta er steinsteypt hús sem stendur enn. Á tímabili var þarna bústaður yfirlæknis Vífilsstaða.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisáðgerðir

Aflangt hús er sýnt á túnakorti frá 1919 um 30 m austur frá berklahælinu [1607] á milli þess og yfirlæknisbústaðar [1603]. Húsið hefur verið eitt þeirra sem Rögnvaldur Ólafsson arkitekt teiknaði og var byggt um svipað leyti og hælið eða skömmu eftir 1910. Um er að ræða tvö steinsteypt og sambyggð íbúðarhús sem nefndust Davíðsborg og Önnuborg (t.v. á mynd), með yfirbyggðu bíslagi að austan en afhýsi að vestanverðu (t.h. á mynd). Byggingin stendur enn að mestu leyti nema hvað afhýsið náði lengra vestur en þar var líkhús, smíða- og saumastofa. Á tímabili voru íbúðir fyrir starfsmenn spítalans í Davíðsborg og Önnuborg.

Húsið er tekið með því það er á túnakortinu frá 1919.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

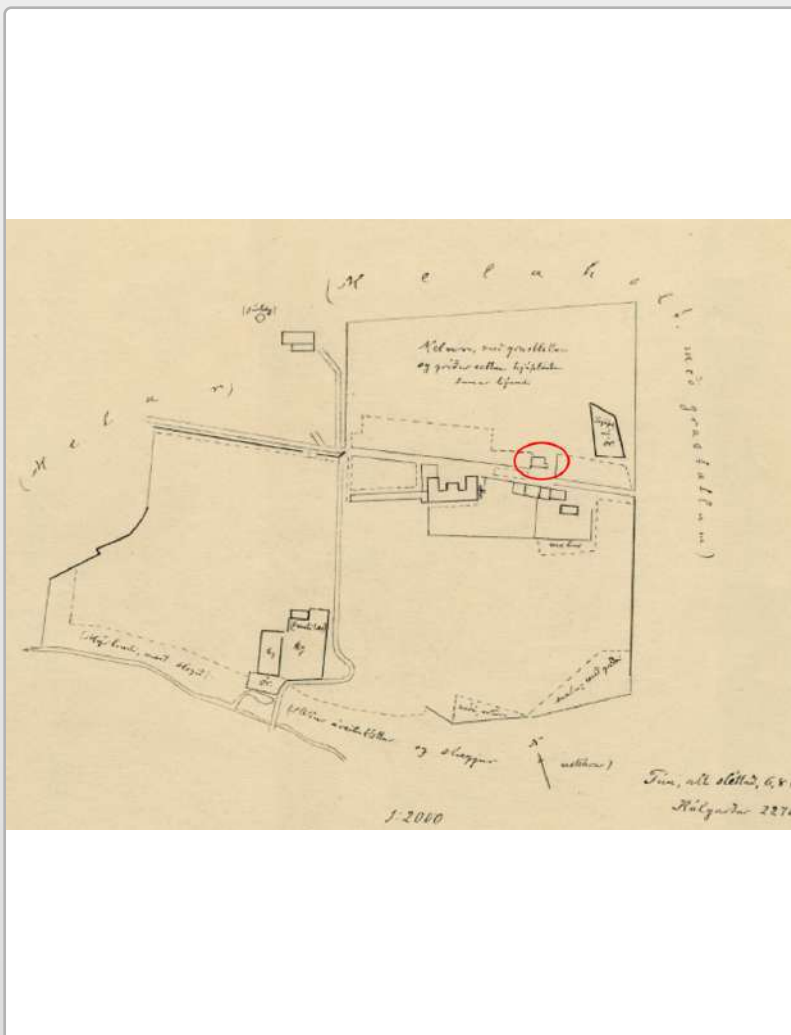
Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisáðgerðir

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1919, um 20 m norður frá Davíðsborg og Önnuborg [1604]. Þarna var áður hænsnahús en það er horfið. Nú er slétt grasflöt þar sem hænsnahúsið stóð.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisáðgerðir

Útihús er sýnt á túnakorti frá 1919 um 140 m norðvestur af Vífilsstaðaspítala [1607]. Það er á svipuðum slóðum og gamla byggingin með fjósi og hlöðu sem enn stendur á Vífilsstöðum. Fjósið var byggt árið 1916, rétt áður en túnakortið var gert, og er greinilega um sama hús að ræða. Hönnun þess hefur verið síðasta verk Rögnvaldar Ólafssonar arkitekts en þegar hann teiknaði það var hann fársjúkur af berklum. Hann lést sama ár á berklahælinu á Vífilsstöðum sem hann líka hafði teiknað. Fjósbyggingin þótti mjög glæsileg á sínum tíma.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Á annan í hvítasunnu 31. maí árið 1909 kom fjöldi gesta saman að Vífilsstöðum til að fagna því að hornsteinn var lagður að heilsuhæli fyrir berklasjúklinga. Ýmsir höfðu talað fyrir því að hér yrði byggt slíkt heilsuhæli eins og gert hafði verið hjá öðrum þjóðum og stofnaði Oddfellowreglan á Íslandi sérstakt félag árið 1906 til að vinna málinu framgang. „Hvíti dauðinn“ eins og berklaveikin var nefnd snerti alla Íslendinga því talið var að berklar legðu að velli allt að sjöunda hvern mann og oftast en ekki varð ungt fólk sjúkdómnum að bráð. Fólk hafði því mikinn áhuga á þessu framfaramáli og í ræðu sem landlæknir flutti þegar hornsteinninn var lagður lét hann þess getið að 114 deildir væru innan félagsins og ríflega 6000 félagar um allt land. Heilsuhælið var reist fyrir samskotafé frá þessu góða fólki, stjórnvöldum og öðrum félagasamtökun.

Sjá en frekar í skýrslu bls. 17.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótuvægisáðgerðir

Í *Jarðabók* segir árið 1703: „Torfrista og stúnga nægileg.“ Torftökustaðnum er ekki lýst nánar en líklegt er að hann hafi verið í Vetramýri eða Vatnsmýri. Vetramýri er um 330 m norðan við Vífilsstaði, milli þeirra og Hnoðrahólts, og hefur verið breytt í golfvöll. Vatnsmýri er hins vegar um 100-150 m sunnan Vífilsstaða, neðan túnsins. Þar er nú deig og þýfð mýri, gróin grasi og mosa. Ekki sjást þó lengur nein ummerki um torfristu.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisáðgerðir

Í örnefnaskrá segir: „Vífilsstaðatún: Tún býlisins í brekku undir melholtinu, þar sem heilsuhælið stendur nú.“ Á túnakorti kemur fram að túnið sé allt sléttað en stærð þess er ekki gefin upp. Það er umgirt gördum og girðingum á alla vegu nema á kafla sunnan megin þar sem er mýrlendi og lækur. Samkvæmt örnefnaskrá var túnið „umgirt Vífilsstaðatúngörðum, vestan, ofan, norðan og austan. Vesturtúngarður lá neðan frá læk upp á holtið. Vífilsstaðatúngarðar eru nú að mestu horfnir en hafa þó varðveist á tveimur köflum. Um 85 m langt brot af Austurtúngarði [1601] liggur í suður niður meðfram austurjaðri túnsins; það er afar sigið og nær hleðsluhæðin mest um 0,4 m. Þá liggur um 56 m langt brot af Vesturtúngarði [1609] í suðvestur neðan leikskólans Sunnuhvols, rétt sunnan við göngustíg. Af túnakortinu má raunar ráða að Vesturtúngarðurinn hafi einungis verið hlaðinn á þessum kafla en frá honum girt með girðingum suður að læknum og norður að Norðurtúngarði.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótivægisáðgerðir

Á túnakorti frá 1919 er leið yfir lækinn neðan Vífilsstaðatúns. Í örnefnalýsingum segir frá Vífilsstaðalækjarbrú, trébrú sem lá yfir lækinn þegar komið var út um Suðurtraðarhlið: „Þar var Lækjarbrúin yfir lækinn. [...] Lækurinn féll úr Vífilsstaðavatni og þar var Ósinn og Vaðið og nú seinna lá þar Lækjarbrúin yfir á vaðinu.“ Í dag liggur gömul steinsteypt brú yfir lækinn fyrir neðan gamla bæjarstæðið [1600]. Hún er þó töluvert lengra niður með læknum en vaðið [1649] sem hefur verið alveg uppi við ósinn.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótivægisáðgerðir

Á túnakorti frá 1919 er sýnd leið sem liggur um Vífilsstaðatúnið fram hjá gamla bænum, austan megin. Annars vegar lágu traðirnir [1612] norðaustur um hlið á túngarðinum [1601-1609] norðan megin og þaðan áfram í Alfaraleiðina [1647]. Hins vegar lágu traðir [1611] suðvestur yfir Vífilsstaðalæk neðan túnsins. Í örnefnalýsingum segir: „Suðurtraðir: Lágu heiman frá bænum niður að Lækjarbrúnni. Suðurtraðarhlið: Var á túngarðinum niður undan bænum. Norðurtraðir: Var eiginlega troðningur af Alfaraveginum heim að bæ. Norðurtraðarhlið: Hlið á Norðurtúngarðinum.“

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Á túnakorti frá 1919 er sýnd leið sem liggur um Vífilsstaðatúnið fram hjá gamla bænum, austan megin. Annars vegar lágu traðirnir [1612] norðaustur um hlið á túngarðinum [1601-1609] norðan megin og þaðan áfram í Alfaraleiðina [1647]. Hins vegar lágu traðir [1611] suðvestur yfir Vífilsstaðalæk neðan túnsins. Í örnefnalýsingum segir: „Suðurtraðir: Lágu heiman frá bænum niður að Lækjarbrúnni. Suðurtraðarhlið: Var á túngarðinum niður undan bænum. Norðurtraðir: Var eiginlega troðningur af Alfaraveginum heim að bæ. Norðurtraðarhlið: Hlið á Norðurtúngarðinum.“

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisáðgerðir

Í örnefnaskrá er lýst leið sem liggur frá Vífilsstaðalækjarbrú [1610] gegnum hraunið: Frá brúnni lá Jónshellnastígur [svo] suður í Jónshella [1614] sem voru hellar og skútar og norðan við var svo Jónshellnaflöt.“ „Gönguleið til suðurs frá hælínu [1607] fram hjá gamla bænum niður í hraunið yfir brúna. Við hana voru settir upp bekkir, einnig vestur með Vífilsstaðavegi til að auðvelda sjúklingum útivist, Sjúklingar á Vífilsstöðum settu oft upp tjöld í hrauninu. Þetta svæði var nefnt Paradís, þar nálægt var Paradísá [r]hellir, og eftir götunni. Jónshellir er þar sem gatan endar.“ Stígurinn hefur einnig verið nefndur Berklastígur en áður en sjúklingarnir notuðu hann hefur þetta verið fjárgata. Hún hlykkjast gegnum hraunið að Jónshellum og liggur þaðan áfram upp yfir hraunbrúnina og niður í Moldargötur [1700]. Auðvelt er að rekja hana og hún virðist vera unninn á nokkrum stöðum. Leiðin er rúmur 1 km.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Örnefnalýsingar hafa þetta um Jónshella að segja: „Frá brúnni [neðan Vífilsstaða] lá Jónshellnastígur [svo] suður í Jónshella sem voru hellar og skútar og norðan við var svo Jónshellnaflöt.“ „Jónshellir er þar sem gatan endar. Hellirinn er lágur, þarf að skríða gegnum opið inn í langan hellinn.“ Í örnefnalýsingu Ara Gíslasonar kemur fram að „Jónshellir er við veginn að Urriðakoti“ og mun þar átt við Moldargötur [1700] því frá hellunum liggur Jónshellnastígur [1613] yfir hraunbrúnina og beint niður í þær. Jónshellar eru þrjár hellisskútar skammt norðan við Draugahelli [1646]. Sá nyrsti er stærstur, um 50 m langur, og hefur greinilega verið notaður sem fjárskjól. Hleðsla er fremst í honum en slétt moldargólf fyrir innan. Jónsflöt er fyrir framan hellana og þangað komu berklastrjúklingar frá Vífilsstöðum eftir að hafa gengið Jónshellnastíg eða Berklastíg [1613]. Í kverkinni þar sem hellarnir eru, finnast leifar af timburpalli frá því að sjúklingar á Vífilsstöðum nýttu sér svæðið.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Í örnefnaskrá segir: „Vatnsbólíð: Var í læknum niður undan bænum við Brúna [1610].“
“Lækurinn fellur úr Vífilsstaðavatni og skammt frá ósnum var vaðið [1649] og síðar brúin nokkru neðar. Lækurinn nefnist Vífilsstaðalækur þar sem hann rennur gegnum land Vífilsstaða, Hagakotslækur í landi Hagakots en Hraunholtslækur í Hraunholtslandi. Hann rennur svo til sjávar í kirkjulandinu. Lækurinn er nokkuð breiður fyrir austan brúna, nær Vífilsstaðavatni, en þrengri í kringum hana sjálfa og vestan hennar. Lækjarbakkarnir eru þýfðir og grasi grónir. Kannski verið einhver staðar nálægt því sem steypa brúin er í dag.

Nr. 1616 Bæjarnafn Vífilsstaðir Gömul nr. 175:15 og Jarðatalsnr. 175
Svæði Vífilsstaðavatn Sveitafélag Garðabær Skráningad. 2013,2017 Skráning RT-ÓSÁ
Hlutverk Stekkur Tegund Tóft Flokkur Búsetuminjar
Sérheiti Finnsstekkur- Finnstaðir Friðað Já Verkefni Rammaskipulag Vífilsstaðir

Ástand Vel greinanlegar fornleifar Hættumat Mikil hætta Hættuorsök Vegna framkvæmda

Aldur 1500-1900 Horfin Nei Horfin ástæða

Leið Alfaraleiðin frá Vífilsstöðum Umhverfi Grasi og lyng gróið á lágum hól

Lengd 15,6 Breidd 7,3 Hæð 0,9 Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Uppmæling Heimildir

Isnet E 360144,617 GPS N 6404965

Isnet N 400916,618 GPS V 21520151 Minjagildi Hátt

Ljósmyndari ÓSÁ /RT Mótvægisaðgerðir

Í örnefnalýsingum er greint frá Finnsstöðum og Finnsstekk í svonefndum Hálshúskrika [1652], Miðað við lýsingarnar er þetta þar sem nú eru tóft [1616] og garðlag [1617] á hól austan við Vífilsstaðavatn. Grasi vaxið er allt um kring og rústarhóllinn er áberandi grænni en umhverfið. Reiðvegur liggur rétt norðan og ofan við hann og þar er áningarstaður fyrir hestamenn. Tóftin er um 15,6 x 7 m á stærð, þykkt veggja 1,8 m og hleðsluhæð mest um 1,3 m. Tóftarveggirnir eru alveg yfirgrónir en glittir þó í grjót í þeim. Tóftin snýr norðvestur – suðaustur og skiptist í stærra rými og minna rými þar sem hefur verið heystæði eða hlaða. Ekki eru greinilegar dyr á milli hólfanna en inngangar sjást hins vegar á norðvesturgafli stærra rýmisins og fyrir miðju í heystæðið eða hlöðuna. Hins vegar er hún greinileg byggð á hólnum sem virðist að mestu leyti vera manngerður. Eldri mannvirkjaleifar leynast því undir tóftinni og eru þær þá líklega frá bæjarstæði Finnsstaða. Sjá skýrslu en frekar. Ljósmyndir teknar á mismunandi árum.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

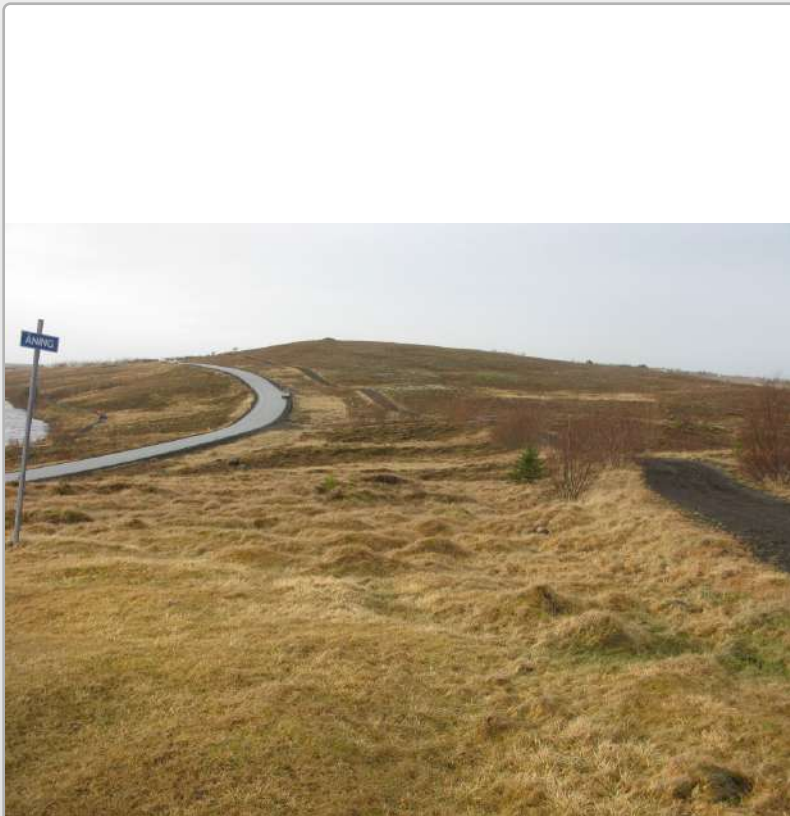
Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Í örnefnalýsingum er greint frá Finnsstöðum og Finnsstekk í svonefndum Hálshúskrika [1652], Miðað við lýsingarnar er þetta þar sem nú eru tóft [1616] og garðlag [1617] á hól austan við Vífilsstaðavatn. Grasi vaxið er allt um kring og rústarhóllinn er áberandi grænni en umhverfið. Reiðvegur liggur rétt norðan og ofan við hann og þar er áningarstaður fyrir hestamenn. Tóftin er um 15,6 x 7 m á stærð, þykkt veggja 1,8 m og hleðsluhæð mest um 1,3 m. Tóftarveggirnir eru alveg yfirgrónir en glittir þó í grjót í þeim. Tóftin snýr norðvestur – suðaustur og skiptist í stærra rými og minna rými þar sem hefur verið heystæði eða hlaða. Ekki eru greinilegar dyr á milli hólfanna en inngangar sjást hins vegar á norðvesturgafli stærra rýmisins og fyrir miðju í heystæðið eða hlöðuna. Hins vegar er hún greinileg byggð á hólnum sem virðist að mestu leyti vera manngerður. Eldri mannvirkjaleifar leynast því undir tóftinni og eru þær þá líklega frá bæjarstæði Finnsstaða. Sjá skýrslu.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisáðgerðir

Í örnefnalýsingu segir: „Hér í norður, bak við Smalholt, er Rjúpnahlíð og þá Rjúpnadalur og svo Rjúpnahæð með Rjúpnahæðarvörðu sem héðan liggur landamerkjalinan í miðja Kjóavelli, en þar var Kjóavallavarða [1636].“ Varðan hefur áður verið á Rjúpnahæð um 200 m norðan við Elliðavatnsveg [1635].

Staðsetning ónákvæm.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Skotbyrgi frá síðari heimsstyrjöldinni er á Hnoðraholti. Þar er melholt sem að mestu er vaxið þéttum lúpínubreiðum á sumrin. Gott útsýni er frá byrginu, einkum í norður og vestur. Byrgið er 3,5 x 3,5 m að stærð og er hálf niðurgrafið; um 1,20 m standa upp úr jörðu og annað eins er niðurgrafið. Byrgið er steinsteypt með um 9 sm breiðum og 20 sm háum skotraufum, tveim á norðvesturhlið, og einni á norðaustur- og suðvesturhlið. Inngangur er niður í byrgið á suðausturhlið.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Á dálitlu klapparholti norðvestan til á hábungu Hnoðraholtis, um 370 m norðaustur frá skotbyrgi [1621], er yfirgróin varða [1622] ásamt vörðubroti [1759]. Yfirgróna varðan er sennilega svokallaður Hnoðri eða Hnoðrapúfa sem samkvæmt örnefnalýsingum er landamerki á Hnoðraholti milli Vífilsstaða og Hvammkots. Um 110 m norðaustan af henni er auk þess grjóthlaðin varða [1626], um 80 sm á hæð og 1 x 1 m að flatarmáli, en mjókkar upp. Hún hefur verið hlaðin upp aftur á seinni tíma og þá ekki verið vandað til verksins. Ætla má að allar vörðurnar þrjár tengist landamörkunum.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Rétt norðan við Jónshellnastíg í Svínahrauni er kví eða aðhald, eitt af mörgum á þessu svæði. Það er hlaðið upp við hraunklöpp og er eystri veggurinn 2,5 m en sá vestri 1,7 m. Miklar breytingar hafa átt sér stað í Vatnsmýrinni og vatn er farið að flæða yfir minjarnar.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Á dálitlu klapparholti norðvestan til á hábungu Hnoðraholtis, um 370 m norðaustur frá skotbyrgi [1621], er yfirgróin varða [1622] ásamt vörðubroti [1759]. Yfirgróna varðan er sennilega svokallaður Hnoðri eða Hnoðrapúfa sem samkvæmt örnefnalýsingum er landamerki á Hnoðraholti milli Vífilsstaða og Hvammkots. Um 110 m norðaustan af henni er auk þess grjóthlaðin varða [1626], um 80 sm á hæð og 1 x 1 m að flatarmáli, en mjókkar upp. Hún hefur verið hlaðin upp aftur á seinni tíma og þá ekki verið vandað til verksins. Ætla má að allar vörðurnar þrjár tengist landamörkunum.

Nr. 1627 Bæjarnafn Vífilsstaðir Gömul nr. 175-27 Jarðatalsnr. 175
Svæði Svínahraun Sveitafélag Garðabær Skráningad. 13.08.2017 Skráning RT-ÓSÁ
Hlutverk Fjánhús Tegund Tóft Flokkur Búsetuminjar
Sérheiti Friðað Já Verkefni Rammaskipulag Vífilsstaðir

Ástand Vel greinanlegar fornleifar Hættumat Engin hætta Hættuorsök

Aldur 1850-1930 Horfin Nei Horfin ástæða

Leið Selstígur Umhverfi Vel gróið mýrlent við göngustíginn í Vatnsm

Lengd 10,4 Breidd 4,4 Hæð 1 Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Uppmæling Heimildir

Isnet E 358974,297 GPS N 6404759

Isnet N 400588,500 GPS V 2153468 Minjagildi Hátt

Ljósmyndari KP Mótvægisáðgerðir

Við lítið vatn í Vatnsmýrinni suðsuðvestur af Vífilsstöðum er tóft frá útihúsi. Hún er um 10,4 x 4,4 á stærð, með stefnu vestur – austur. Veggirnir eru um 1,5 m á breidd, hlaðnir úr grjóti og torfi norðan, vestan og austan megin upp við náttúrulegan hraunklett sem myndar suðurvegginn. Í norðurveggnum virðist vera breiðari undirhleðsla eða garði – jata meðfram honum innanverðum. Hleðsla eða garðlag, 2,5 m á lengd, er hlaðið frá vesturvegg. Op eða dyr eru á norðurlangveggnum, í norðvesturhorni tóftarinnar. Núna nær mýrlendið inn tóftina.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótuvægisáðgerðir

Í örnefnaskrá segir: „Vífilsstaðastígur: Lá úr Urriðakotsholti yfir hraunið undir Dyngjuhól [1637] neðan Svínahlíðar að ósnum og þaðan að Vífilsstöðum.“ Þessi gamla gata sést enn liggja frá Maríuhellum [1638] norður meðfram rótum Svínahlíðar eða Vífilsstaðahlíðar í átt að lækjarósnum. Á kafla sameinast hún Selstígnum [2103]. Þetta er nú gönguleið sem liggur milli hlíðarinnar og Flóttavegar [1635] sem lagður var á stríðsárunum.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Í suðausturhorninu á lóð læknisbústaðar [1603] er gamall kofi, 21x 5,5 m að stærð. Húsið er byggt úr blönduðum efniviði frá eldri og nýrri tímum. Dyr eru á steinsteyptu bárujárnsklæddu gaflrisi sem snýr í suður og stendur upp úr grasi vöxnu túninu. Þykkir kamparnir utan með langveggjunum báðum megin eru grónir grasi upp undir þak sem tyrft er yfir. Afturgafi úr timbri snýr inn að lóð læknisbústaðarins. Þetta hefur líklega verið útihús eða geymsla.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisáðgerðir

Í örnefnalýsingum segir: „Milli Sandahlíðar og Smalaholts, þar sem bílvegurinn liggur, er Vífilsstaðaháls. Bílvegur þessi, sem lagður var af Bretum á stríðsárunum milli Hafnarfjarðar og Suðurlandsvegar, kallast Flóttavegur eða Flóttamannavegur.“ „Vatnsendavegur: Hann liggur um Vífilsstaðaland, yfir hraunið hjá Dyngjuhól [1637], um Svínahlíð yfir lækinn á brú við Ósinn. Upp í Skyggnisholt, um Finnsstekk [1616] og upp á Vífilsstaðaháls, þaðan um Rjúpnadal og ofan Vatnsenda á Suðurlandsveginn við Rauðavatn. Vegur þessi var upphaflega kallaður Flóttavegur. “ Vatnsendavegur, Elliðavatnsvegur og Flóttavegur eru einn og sami vegurinn. Á kafla norðvestur frá Dyngjuhól liggur hann rétt vestan við gönguleið neðan í Svínahlíð sem orðið hefur til úr gömlum götum, Vífilsstaðstíg [1629] og Selstígnum [2103]. Flóttavegur kallast nú Elliðavatnsvegur þar sem hann liggur um land Garðabæjar. Hann hefur verið malbikaður og er enn nýttur sem akvegur.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Í örnefnalýsingum segir: „En landamerkjalinan lá af Mariuhellum upp á svokallaða Dyngju og Dyngjuhól – Hraunhóll var hann líka nefndur og Hádegishóll – enda eyktarmark frá Vífilsstöðum.“ „Suður af hellunum [1646-1638-1732] rétt sunnan við Heiðmerkurveginn [2131] er stór hraunhóll, sem áður var með einni vörðu, en nú með mörgum. Hann kallaði Urriðakotsfólkið Dyngjuhól [1743], en Vífilsstaðafólkið Hádegishól, og var hann eyktarmark þaðan.“ Hóllinn er um 1350 m suðsuðvestur af Vífilsstöðum og er bein sjónlína þar á milli. Þetta er 10-15 m hár hóll úr hraungrýti, vaxinn mosa, birkikjarri og berjalyngi. Á honum er nokkra vörður. Engin þeirra er hærri en 0,8 m eða meira en 1,5 m í þvermál. Tvær eru þó sínum mest áberandi [1637] og [1743].

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisáðgerðir

Í örnefnalýsingum segir: „En landamerkjalinan lá af Maríuhellum upp á svokallaða Dyngju og Dyngjuhól – Hraunhóll var hann líka nefndur og Hádegishóll – enda eyktamark frá Vífilsstöðum.“ „Suður af hellunum [1646-1638-1732] rétt sunnan við Heiðmerkurveginn [2131] er stór hraunhóll, sem áður var með einni vörðu, en nú með mörgum. Hann kallaði Urriðakotsfólkið Dyngjuhól [1743], en Vífilsstaðafólkið Hádegishól, og var hann eyktarmark þaðan.“ Hóllinn er um 1350 m suðsuðvestur af Vífilsstöðum og er bein sjónlína þar á milli. Þetta er 10-15 m hár hóll úr hraungrýti, vaxinn mosa, birkikjarri og berjalyngi. Á honum er nokkra vörður. Engin þeirra er hærri en 0,8 m eða meira en 1,5 m í þvermál. Tvær eru þó sínum mest áberandi [1637] og [1743].

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Rétt hjá rústum Finnsstekks eða Finnsstaðar [1616] á Hálshúsakrika við Vífilsstaðavatn er „Álfaklettur, mikill steinn“. Þetta gæti í raun verið hvaða steinn sem er en þó hefur verið bent á ákveðna steina sem hugsanlega álfakletta (sjá mynd).

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

„Á flötum niður undan Svínahlíð norður með var Stekkurinn í svonefndu Stekkatúni og þar norðar voru Réttarflatir [1659]“. Þetta var stekkur frá Vífilsstöðum og leifar hans er enn að finna á Stekkatúni eða Stekkjartúni, um 10 m vestur af rötum hlíðarinnar. Honum hefur verið raskað því einungis neðsta steinaröðin er eftir. Hann virðist hafa verið 7 m á lengd og 4 m á breidd.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Rétt sunnan við rétt [1658] og vestan við fjárhús [1627] er lítið aðhald ásamt vörðu [1755]. Aðhaldið er myndað með um 3,4 m löngum vegg sem hlaðinn er upp við hraunklett. Á hraunveggnum eru leifar af vörðu sem síðar hefur verið endurhlaðin um það bil 9 m austan við aðhaldið. Varðan hefur verið kennimark til að vísa á aðhaldið.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

„Draugahellir er á svæði skátanna, þarf að síga í hellinn. Hann er stór og hár. Opið þröngt. [...] Hellirinn er ekki langt frá Heiðmerkurveginum [2131].“ Upphaflega hafa Maríuhellar líklega einungis verið taldir fjárhellarnir tveir, Vífilsstaðahellir [1638] og Urriðakotshellir [1732], en þriðji hellirinn var sér: „Ofanvert við Maríuhella var svo Draugahellir.“ Nú er hann þó stundum talinn með Maríuhellum og er þá þeirra vestastur, um 65-70 m langur inn í botn en mjög lágur innst. Inngangurinn í hann er um þrönga gjótu sem liggur niður með vegg hraunrásar og stórgrýtis úr hrundu loftinu.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Í Örnefnalýsingum segir: „Gjárrettargötur: Götutroðningar þeir er lágu inn með Vífilsstaðahlíð, milli hennar og Urriðakotshrauns, í Gjárreitt [...] var þar landamerkjalinan [milli Vífilsstaða og Urriðakots] til forna, allt inn á Norðurhellagjábarm eystri. Þar var hornmark [2073].“ Þessi forna leið eða hlutar hennar eru enn þá sýnilegir.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisáðgerðir

Í Svínahrauni sunnan Vífilsstaða [1600] er svolítill kví hlaðin milli tveggja hraunkletta. Hleðslan er norðan megin en klettarnir nýttir sem veggir beggja vegna. Lengd að innan er 3 m en breidd 1,6 m. Þetta er ein af mörgum kvíum – stekkjum í Svínahrauni.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisáðgerðir

„Suðvesturhorn Vetrarmýrar við fjósið á Vífilsstöðum heitir Bjarnarkriki. Þar þótti reimt og var sagt, að óeðlilegur skepnudauði hefði verið í fjósinu fyrst eftir að það var tekið í notkun, svo að sóknarpresturinn var fenginn til að vígja fjósið. Tók þá fyrir reimleikana.“ Í Bjarnarkrika var sleða- og skíðabrekka en hann er nú horfinn undir Reykjanesbraut.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Í örnefnalýsingum segir: „Suðaustan Hnoðrahólts og norðaustan Vífilsstaðavatns er Smalaholt.“ „Þá liggur Landamerkjalinan í Smalholtsvörðu á Smalholti.“ Þessi varða hefur ekki fundist þrátt fyrir mikla leit. Mikil skógrækt er á svæðinu og getur hún því leynst á milli trjáa. Hnitsetning er því tekin á Smalaholtinu.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

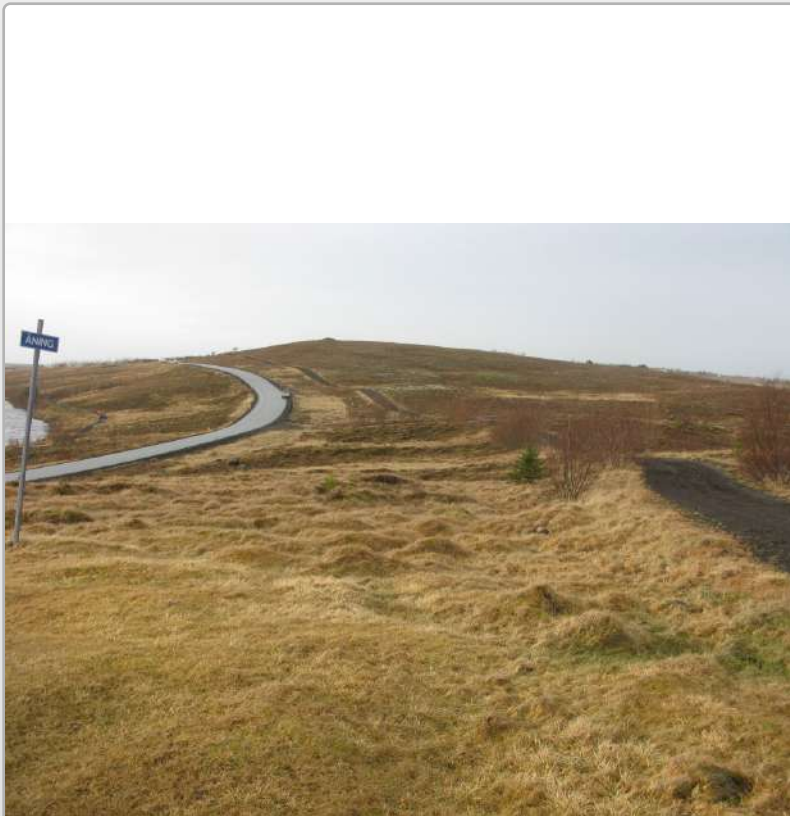
Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Fast norðvestur af tóftinni er ógreinilegt og sigið garðlag [1617] sem gæti verið eldra en tóftin. Þykktin er um 0,9 m og það er að minnsta kosti 6 m langt ef ekki lengra.

Sjá frekar skýrslu og umfjöllun um Finnstekk-Finnstaði [1616-1617]

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Á milli Urriðakots og Vífilsstaða eru varðveitt brot af fjárgirðingu – landamerkjagarði hér og þar í hrauninu og hafa þau verið mæld upp. Við Vífilsstaðaland er brot [1654] af garðinum mjög greinilegt þar sem hann liggur í sveig ofan í hraundæld neðan og vestan við beitarhús [1623] og fjárborg [1625]. Annað brot [1762] er vel varðveitt í Svínahrauni, skammt frá þar sem Jónshellnastígur liggur að Moldargötum. Til þessa garðs sést einnig í Flatahrauni.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Óvenjuleg lágmynd af konu hefur verið höggvin í klöpp á Skyggnisholti. Engar heimildir eru um listamanninn og tilurð sköpunarverksins. Þarna í kring er hins vegar mikið af stríðsminjum og má varpa þeirri hugmynd fram til gamans að einhver hermaðurinn hafi dundað sér við að klappa mynd í bergið. Lágmyndin er á mörkum Garðabæjar og Kópavogs. Minjarnar eru mjög nálægt þar sem verið er að byggja ný hús í landi Kópavogs við götuna Austurkór 179.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Við Vatnsmýrina neðan Vífilsstaða er rétt eða stekkur úr hraungrýti. Hún er hlaðin í hraunkvos, 14,4 x 10,2 á stærð, og veggur í henni miðri sem skiptir henni í tvö hólf. Inngangur er í hana austan megin. Á síðustu tveimur árum hefur oft flætt yfir hana og fleiri minjar á svæðinu. Rétt sunnan við hana (36 m) er kví [1643] og austan við hana er fjárhús – útihús [1627].

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

„Réttarflatir: Þær eru við Hraunbrúnina undir hlíðinni, vel grónar. Réttir: Rústir gamalla rétta eru þarna við hraunbrúnina.“ Þetta er niður undan Svínahlíð eða Vífilsstaðahlíð en réttin var um 100 m norðnorðvestur af stekk [1640] í svonefndu Stekkjartúni og rúmlega 200 m norðaustur af Maríuhellum [1638]. Þar sem réttin var áður er nú malbikaður vegur og bílastæði.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Í Örnefnalýsingu 1988 segir: „Norðan undir Brekkutöglum með hrauninu lá Gjáarréttarstígur Álftnesinga.“ Samkvæmt Gunnari Benediktssyni í Garðabæ hét vegurinn einnig Moldargötur og lágu þær „inn með norðurhlíð Urriðakotsholts að Mariuhellum“ en að þeim „hafa þeir farið: 1) Hraunsholtsstíg um Hvamminn upp af Neðranefi við Hraunsholt eða 2) Álftanesstíg, kirkjustíg inn á Garðahraun en þaðan kirkjustíg, Setbergsstíg, norðan Víðistaða í Kaplakrika og þaðan um Stórákrókshól, Stórákróksstíg, að Brekkutöglum Urriðakots. Stíga þessa má enn víða rekja. “ Malarvegur er þar sem Moldargötur hafa áður legið milli Moldarbrökkna og Svínahrauns. Hægt hefur verið að aka bíl þar áður en nú er er þetta gönguleið. Á stöku stað glittir í gamla stíginn norðan megin meðfram malarveginum.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótivægisáðgerðir

Urriðakotshellir er sá af Maríuhellunum sem mest ber á, opin hraunrás í miklu jarðfalli, 24 m á lengd. Gengið er ofan í hann að vestanverðu og niður í nálega 20 m langa rás uns komið er í grasi gróið jarðfallið. Í framhaldi af því heldur rásin áfram inn í sal og er gat í háu loftinu þar sem sér til himins. Fremst í hellismunnum eru hleðslur og gólfín bera merki þess að þarna var fé geymt. Í jarðfallinu fyrir framan skútann mótur fyrir hleðslum. Virðist vera hús þar og ef til vill kví. Í Örnefnalýsingu Vífilsstaða frá 1991 er hann kallaður Jósefshellir en hinn sem er á móti honum hins vegar Maríuhellir: Jósefshellir er minni og lokaður í annan endann. „Þegar komið er niður í hellinn er silla beint á móti hátt upp, sem ekki næst til og heldur ekki hægt að komast ofan frá vegna bratta. Þarna verpti í mörg ár hrafn.“ Nafngiftin Jósefshellir er þó sennilega tilkomin síðar fyrir áhrif Maríuhellanafnsins sem gæti verið frá kaþólskum tíma.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Í örnefnalýsingum segir: „En landamerkjalinan lá af Mariuhellum upp á svokallaða Dyngju og Dyngjuhól – Hraunhóll var hann líka nefndur og Hádegishóll – enda eyktamark frá Vífilsstöðum.“ „Suður af hellunum [1646-1638-1732] rétt sunnan við Heiðmerkurveginn [2131] er stór hraunhóll, sem áður var með einni vörðu, en nú með mörgum. Hann kallaði Urriðakotsfólkið Dyngjuhól [1743], en Vífilsstaðafólkið Hádegishól, og var hann eyktarmark þaðan.“ Hóllinn er um 1350 m suðsuðvestur af Vífilsstöðum og er bein sjónlína þar á milli. Þetta er 10-15 m hár hóll úr hraungrýti, vaxinn mosi, birkikjarri og berjalyngi. Á honum er nokkra vörður. Engin þeirra er hærri en 0,8 m eða meira en 1,5 m í þvermál. Tvær eru þó sínum mest áberandi [1637] og [1743].

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Kvíar eru hlaðnar í hraungjótu í Svínahrauni við Vatnsmýri. Þar er um 3,4 m hleðsla utan í hraunklöpp sem myndar vegg á móti. Hleðsluhæðin er mest um 0,5 m en innanmálið um 3 x 4 m.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Neðan við vesturenda Vífilsstaðatúns [1601] liggur lágt og sigið garðlag suðvestur frá Vífilsstaðalæk [1615]; það slitnar í sundur sín hvoru megin göngustígar sem þarna liggur yfir Svínahraun og er sá hlutinn sem er næstur læknum, norðan stígsins, um 29 m langur, en sunnan stígsins heldur garðurinn áfram um 49 m. Þá rofnar hann á svolitlum kafla en sést aftur nokkru sunnar og heldur áfram um 100 m með sveigju í suðaustur. Þessi garður liggur vestan með Kúagjótum, grónum lautum og böllum í jaðri hraunsins og í mýrarjaðri við lækinn er svokölluð Nautalind. Líklegt virðist því að hann hafi tengst nautgripahaldi Vífilsstaða.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Tóft af fjárhúsum er við Vatnsmýrina um 350 m suður af hinu gamla bæjarstæði Vífilsstaða [1601]. Hún er sa. 9 x 10,5 að utanmáli og skiptist í tvö hús sem opnast bæði í suður; gæti það bent til að timburgaflar hafi verið á þeim. Stefnan er norðnorðaustur – suðsuðvestur. Veggirnir eru hlaðnir úr grágrýti sem tekið hefur verið úr nánasta umhverfi og eru nú mjög grónir grasi, lyngi og mosa. Þeir ná mest um 1,8 m breidd og 0,8 m á hæð. Garðar eða jötustallar liggja innan með langveggjum báðum megin í húsunum. Vestasti veggurinn er dálítið siginn um miðbikið eins og hrúnið hafi úr honum. Innst í vestari tóftinni er minna hólfi, um 2 x 2 m að innanmáli, og hefur þar þá ef til vill verið hlaða. Út frá norðvesturhorni tóftarinnar og hlöðunnar gengur lágt garðlag úr grjóti, um 1 m á breidd og 6 m á lengd. Það endar við göngustíginn sem liggur þarna framhjá tóftinni sunnan og vestan megin.

Nr.	1749	Bæjarnafn	Vífilsstaðir	Gömul nr.		Jarðatalsnr.	175
Svæði	Vífilsstaðatún	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	20149	Skráning	RT-RKT
Hlutverk	Aðhald-kví	Tegund	Hleðslur	Flokkur	Búsetuminjar		
Sérheiti		Friðað	Já	Verkefni	Rammaskipulag Vífilsstaðir		

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1800-1920	Horfin		Horfin ástæða			
Leið		Umhverfi					
Lengd	2	Breidd	2.0	Hæð	0.40	Hleðslu umferð	
Túnakort		Örnefnaskrá					
Mæling		Heimildir					
Isnet E	354847	GPS N	6404915				
Isnet N	400877	GPS V	2153642	Minjagildi	Hátt		
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisáðgerðir					

Þá liggur um 56 m langt brot af Vesturtúngarði [1601] í suðvestur neðan leikskólans Sunnuhvals, rétt sunnan við göngustíg. Af túnakortinu frá 1919 má raunar ráða að Vesturtúngarðurinn hafi einungis verið hlaðinn á þessum kafla en frá honum girt með girðingum suður að læknum og norður að Norðurtúngarði. Jafnframt er sýndur svolítill hlykkur um miðbik þessa garðs. Á túnakortinu 1906 er hins vegar teiknaður veggstúfur sem liggur inn frá garðinum í austur. Á þessum slóðum má nú sjá tóft eða hleðslu [1749] upp við garðinn. Ef til vill hefur þarna verið aðhald eða kví.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

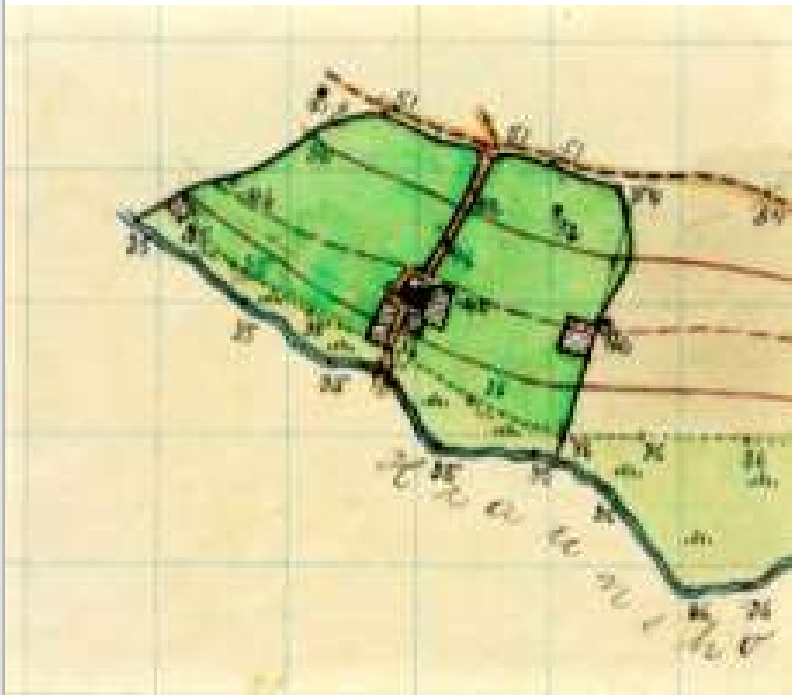
Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Á túnakorti frá 1906 er hlaðinn kálgarður teiknaður innan og upp við suðvesturenda Vesturtúngarðs [1601] Vífilsstaða. Garðurinn hefur verið skammt upp af Vífilsstaðalæk en ekki sést lengur til hans.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Á túnakorti frá 1906 er hlaðinn kálgarður teiknaður innan og upp við miðjan Austurtúngarðinn [1609]. Ekki sést lengur til þessa garðs.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Í brekkunni fast austan og utan við Austurtúngarð [1609] Vífilsstaða, nokkuð ofar en miðbik hans, er aflöng upphækkun eða bunga hlaðin úr stórum grjóthnullungum. Þetta er beint suður af steinsteypu húsi en allt svæðið þarna er í mikilli órækt með hávöxnum gróðri og því erfitt að sjá lögun á mannvirkinu. Um er að ræða einhvers konar flöt sem virðist hafa verið hlaðinn þvert utan í brekkuna með stefnu vestur – austur; stærðin er um 27 x 11 m. Vestan megin, nær túngarðinum, endar mannvirkið í ólögulegri grjóthrégu en upp úr þeim enda vex risastórt furutré. Sunnan við það skagar grjóthlaðinn angi út frá heildarhleðslunni, um 7 m í suður; hann er um 6 m á breidd og greinilega ferhyrningslaga. Helst virðist hér vera á ferðinni mannvirki sem hlaðið hefur verið utan í brekkuna til að mynda jafnari grunn og þá ef til vill undir einhverja byggingu.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Leifar af gömlu girðingarstæði eða garðlagi sjást á fjórum stöðum í hrauninu sunnan Vífilsstaðalækjar, skammt norðan við göngustíg. Garðlagið liggur í suðaustur. Norðvestast er 15 m löng hleðsla sem kemur í beinu framhaldi af náttúrulegum hraunkletti; hún er mest um 1,5 m á breidd. Um 60 m lengra í austur er önnur grjóthleðsla í sömu línu sem liggur nú þvert yfir svolítið vatn í hraungjótu; garðlagið er um 0,5-1 m á breidd og 7,3 m á lengd. Um 45 m frá því áfram í suðaustur er þriðja garðlagið sem er heldur signara og ógreinilegra, sa. 11 m á lengd. Frá því eru um 20 m austur í Jónshellnastíg [1613]. 20 m lengra í suðaustur frá stígnum er svo fjórða garðlagið sem einnig liggur yfir vatn, um 6 m langt, grjóthlaðið og yfirgróið. Gömul gaddavírsgirðing liggur áfram suðaustur frá þessari hleðslu.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Rétt sunnan við rétt [1658] og vestan við fjárhús [1627] er lítið aðhald ásamt vörðu [1755]. Aðhaldið er myndað með um 3,4 m löngum vegg sem hlaðinn er upp við hraunklett. Á hraunveggnum eru leifar af vörðu sem síðar hefur verið endurhlaðin um það bil 9 m austan við aðhaldið. Varðan hefur verið kennimark til að vísa á aðhaldið.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Guðlaug Rúnar Guðmundsson, *Örnefni og leiðir*,
73.

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisáðgerðir

Í örnefnalýsingu segir: „Frá bænum lágu Vífilsstaðatraðir [1612] upp í Traðarhlið á Norðurtúngarði. Úr hliðinu lá svo gata í Alfaraleiðina sem þarna lá um Vífilsstaðamela. “ Alfaraleiðin lá sem sé um melana ofan Vífilsstaðatúns og hefur vestari hluti hennar verið á sömu slóðum og malbikaður Vífilsstaðavegurinn var lagður síðar. Á gamalli ljósmynd sem tekin er úr lofti má sjá hvernig vegurinn lá áður í gegnum húsahverfið á Vífilsstöðum en ekki fyrir norðan fjósið eins og í dag (mynd 13). Vífilsstaðavegur lá eins og Alfaraleiðin lengi vel beint upp að Vífilsstöðum og þar sem gamla gatan lá síðan áfram austur í átt að Vífilsstaðavatni. Á spottanum frá núverandi eystri húsum Vífilsstaða og út að Flóttavegi [1635] liggur nú malarvegur. Mölin hefur verið borin í gömlu götuna á seinni tímum en leiðin liggur þó enn á sömu slóðum og þessi kafli Alfaraleiðarinnar og hefur að því leyti ákveðið varðveislugildi.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Í örnefnalýsingu segir: „Í skýli nálægt gamla bænum eða úr hluta gamla bæjarins var afdrep garðyrkjukonu hælisingins [...] Annaðist hún garðinn og gróðurhúsið þegar það var, síðar flutt að Reykjum í Ölfusi.“ Garðyrkjukona Vífilsstaða hét Sigríður og var við störf í æsku Guðrúnar P. Helgadóttur (f. 1922) sem var heimildarmaður við örnefnaskráningu árið 1991. Þetta litla hús var nýtt í tengslum við garðyrkju Vífilsstaða langt fram eftir 20. öldinni og er enn uppistandandi. Það hefur þó ekki verið byggt úr hluta bæjarins heldur stendur það rétt austan við hlaðinn garð [1602] sem var við bæjarstæðið [1600]. Það er um 7,5 m á lengd og 6,7 m á breidd, byggt úr timbri á steiptum grunni með bárujárnsklæddu þaki.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Á dálitlu klapparholti norðvestan til á hábungu Hnoðraholtis, um 370 m norðaustur frá skotbyrgi [1621], er yfirgróin varða [1622] ásamt vörðubroti [1759]. Yfirgróna varðan er sennilega svokallaður Hnoðri eða Hnoðrapúfa sem samkvæmt örnefnalýsingum er landamerki á Hnoðraholti milli Vífilsstaða og Hvammkots. Um 110 m norðaustan af henni er auk þess grjóthlaðin varða [1626], um 80 sm á hæð og 1 x 1 m að flatarmáli, en mjókkar upp. Hún hefur verið hlaðin upp aftur á seinni tíma og þá ekki verið vandað til verksins. Ætla má að allar vörðurnar þrjár tengist landamörkunum.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Á milli Urriðakots og Vífilsstaða eru varðveitt brot af fjárgirðingu – landamerkjagarði hér og þar í hrauninu og hafa þau verið mæld upp. Við Vífilsstaðaland er brot [1654] af garðinum mjög greinilegt þar sem hann liggur í sveig ofan í hraundæld neðan og vestan við beitarhús [1623] og fjárborg [1625]. Annað brot [1762] er vel varðveitt í Svínahrauni, skammt frá þar sem Jónshellnastígur liggur að Moldargötum. Til þessa garðs sést einnig í Flatahrauni

Nr.	2084	Bæjarnafn	Hagakot	Gömul nr.		Jarðatalsnr.	176
Svæði	Svínahraun	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	15.05.2017	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Leið	Tegund	Gata	Flokkur	Samgönguminjar		
Sérheiti		Friðað	Já	Verkefni	Rammaskipulag Vífilsstaðir		

Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat	Lítill hætta	Hættuorsök			
Aldur		Horfin	Að hluta	Horfin ástæða	Vegna vegagerðar		
Leið		Umhverfi	Hraun og mosi				
Lengd	537,62	Breidd	0	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort		Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	358090,788	GPS N	6404841				
Isnet N	400785,684	GPS V	2154568	Minjagildi			
Ljósmyndari	RT	Mótvægisáðgerðir					

Þegar leiðin eftir Jónshellnastíg [1613] er sa. hálfnuð að Jónshellum [1614] sést önnur gata liggja frá honum norðvestur yfir Svínahraun. Hún slitnar sundur við Reykjanesbraut en heldur síðan áfram gegnum hraunið hinum megin alla leið að Atvinnubótavegi. Rétt áður en kemur að honum greinist hún í tvennt. Ekkert nafn er þekkt á þessari hraungötu.

Nr.	2089	Bæjarnafn	Vífilsstaðir	Gömul nr.		Jarðatalsnr.	
Svæði	Svínahraun	Sveitafélag	Garðabær	Skráningad.	2013	Skráning	RT-ÓSÁ
Hlutverk	Kennimark	Tegund	Varða	Flokkur	Kennimark		
Sérheiti		Friðað		Verkefni			

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat	Engin hætta	Hættuorsök	
--------	----------------------------	----------	-------------	------------	--

Aldur	Óviss	Horfin		Horfin ástæða	
-------	-------	--------	--	---------------	--

Leið	Varða við leið [2084]	Umhverfi	Þéttar birkihrislur, hraun og mosi		
------	-----------------------	----------	------------------------------------	--	--

Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
-------	--	--------	--	-----	--	----------------	--

Túnakort		Örnefnaskrá				
----------	--	-------------	--	--	--	--

Mæling		Heimildir				
--------	--	-----------	--	--	--	--

Isnet E		GPS N	
---------	--	-------	--

Isnet N		GPS V	
---------	--	-------	--

Minjagildi	
------------	--

Ljósmyndari	RT	Mótvægisáðgerðir	
-------------	----	------------------	--

Þegar leiðin eftir Jónshellnastíg [1613] er sa. hálfnuð að Jónshellum [1614] sést önnur gata liggja frá honum norðvestur yfir Svínahraun. Hún slitnar sundur við Reykjanesbraut en heldur síðan áfram gegnum hraunið hinum megin alla leið að Atvinnubótavegi. Rétt áður en kemur að honum greinist hún í tvennt. Ekkert nafn er þekkt á þessari hraungötu. Hún er mjög gróin og við hana er að finna eina vörðu [2089]. Hugsanlega leynast fleiri vörður við stíginn en birkið er orðið mjög þétt.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Í örnefnaskrá segir: „Vífillsstaðaselstígur: Hann mun hafa legið heiman frá bæ, undir Svínahlíð og með Vífillsstaðahlíð skáhalt upp eftir Ljósakollulág upp á hálsinn að Selinu austan Víkurholta.“ Selstígurinn lá „suður á Maríuvelli (Maríuflöt) og suður með hraunjaðrinum, upp Ljósukollulág, upp á háhálsinn og suður í lægðardrag þar sem Vífillsstaðasel stóð.“ Stíginn má enn sjá á köflum frá Flóttamannavegi í norðri og meðfram malarstíg sem liggur til suðurs. Erfitt er þó að rekja hann bæði vegna gróðurs og gróðureyðingar. Hann týnist í skóginum og þar sem mikill uppblástur hefur orðið á svæðinu er hann víða horfin. Í gegnum Ljósakollulág sjást þó ennþá svolitlir hlutar af honum en það gætu líka verið nýjar leiðir. Uppi á hæðinni er varða [2108] sem hefur sennilega verið hlaðinn við Selstíginn. Þegar kemur inn í hvamminn undir Selás sést stígur liggja í átt að seljarústunum [2111-2112-2113].

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

Í örnefnaskrá segir: „Nónhóll: Hóll þessi er á hrauninu norðan við Moldbrekkur. Hann var eyktarmark frá Vífilsstöðum. Gróinn ofan.“ Þessi hóll eða hæð er á hraunbrúninni við Moldargötur [1700] rétt vestur af Jónshellnastíg [1613]. Á hólnum er snotur varða, tæplega 1 m á hæð. Mikill trjágróður er í kring en þó sést enn þá til Vífilsstaða frá vörðunni.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V

Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisaðgerðir

„Inn og austur hraunið liggur svo Heiðmerkurvegurinn“ segir í örnefnaskrá. Heiðmerkurvegur beygir austur frá Flóttavegi [1635] milli Maríuhella [1638-1646-1732] og Dyngjuhóls [1637] og liggur síðan suður gegnum mosagróið hraunið vestur undir Vífilsstaðahlíð. Við nyrðri kaflann liggur Selstígurinn [2103] austan hans nær hlíðinni. Heiðmerkurvegur er akvegur, upphaflega malarvegur, en hefur nú verið malbikaður og er enn í notkun.

Nr. Bæjarnafn Gömul nr. Jarðatalsnr.
Svæði Sveitafélag Skráningad. Skráning
Hlutverk Tegund Flokkur
Sérheiti Friðað Verkefni

Ástand Hættumat Hættuorsök

Aldur Horfin Horfin ástæða

Leið Umhverfi

Lengd Breidd Hæð Hleðslu umferð

Túnakort Örnefnaskrá

Mæling Heimildir

Isnet E GPS N

Isnet N GPS V Minjagildi

Ljósmyndari Mótvægisáðgerðir

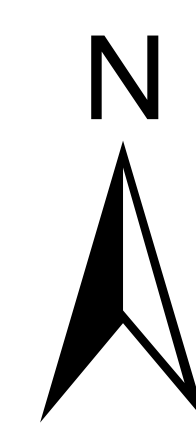
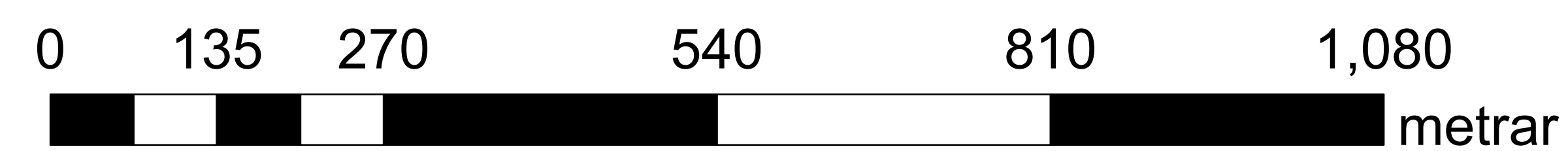

Fallinn varða í Svínahrauni er rétt hjá hjá kví [1615].

Víflsstaðaland rammaskipulag

Yfirlitskort

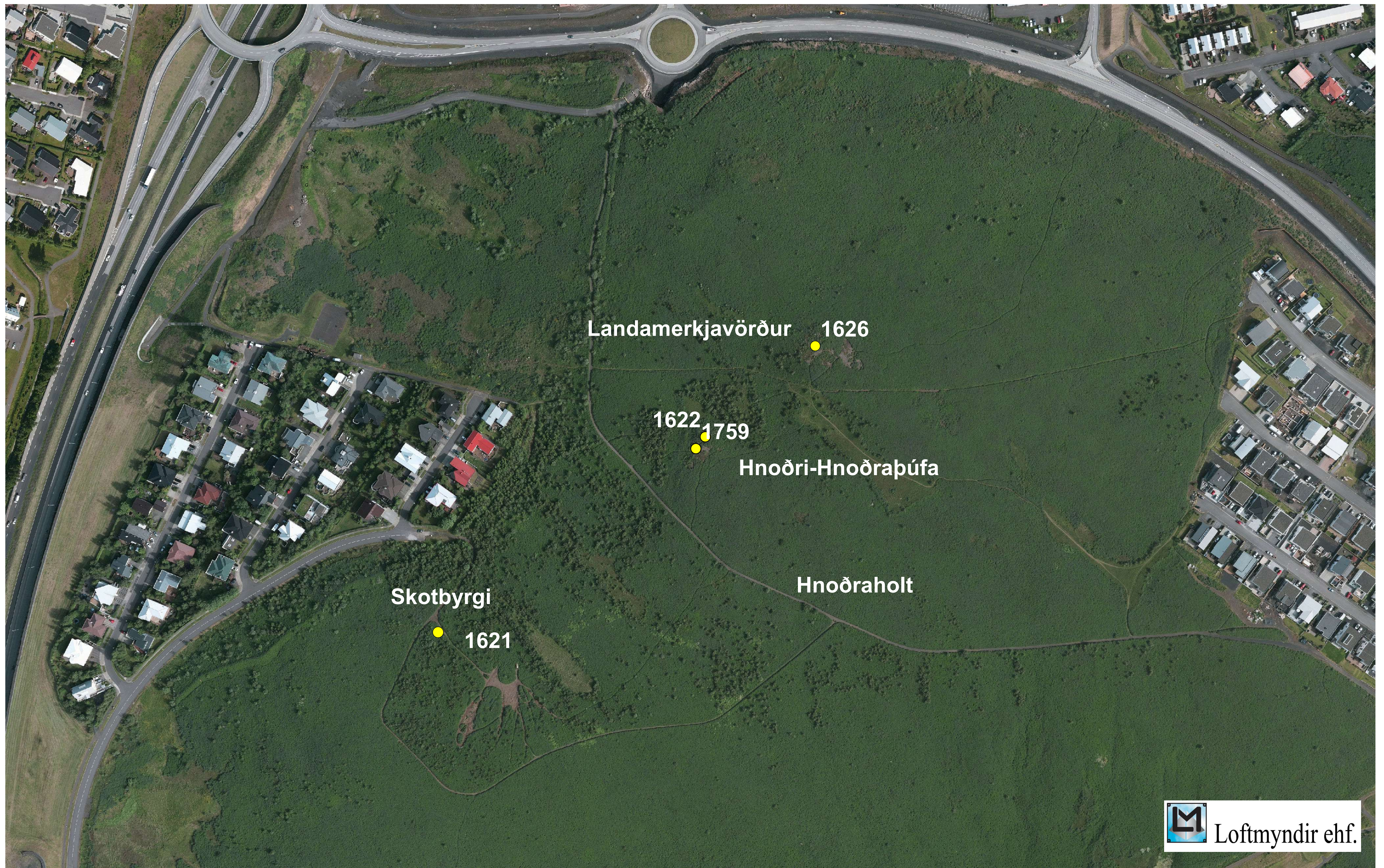
Kort
Nr 1

Antikva ehf.

Kortagerð: Ragnheiður Traustadóttir

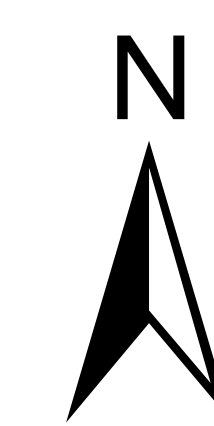
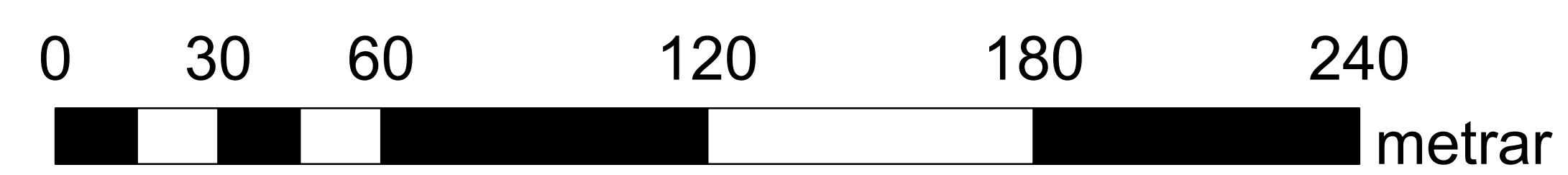
Vettvangsskráning: RT, ÓSÁ og RKT.

Dagsetning. 15.11.2011

Vífilstaðaland rammaskipulag

Hnoðraholt

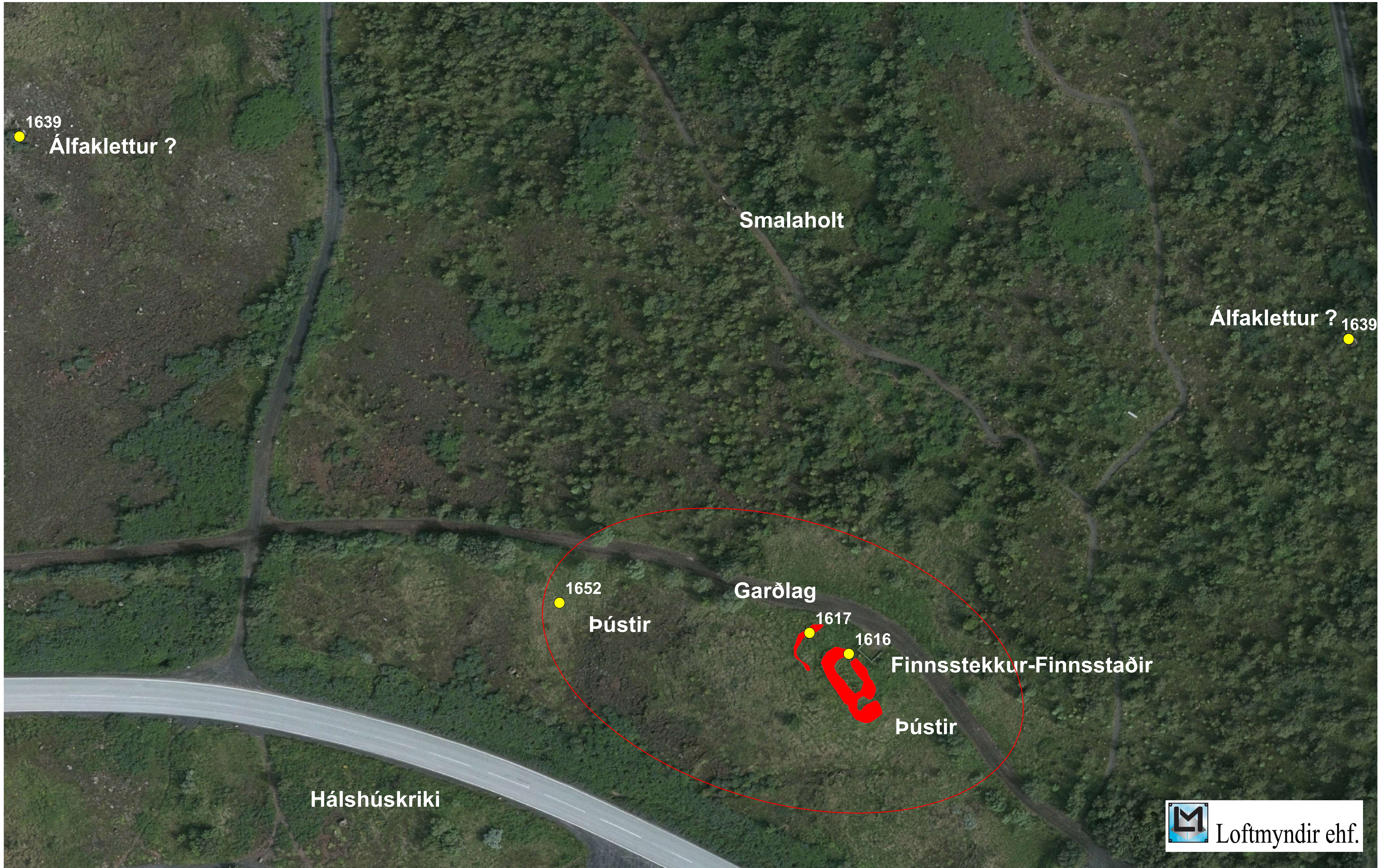
Kort
2

Antikva ehf.

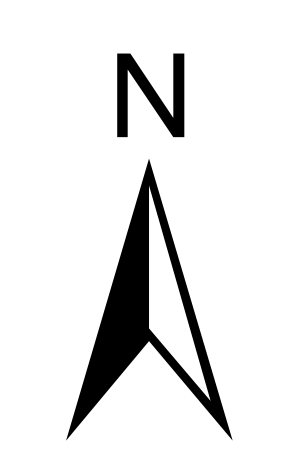
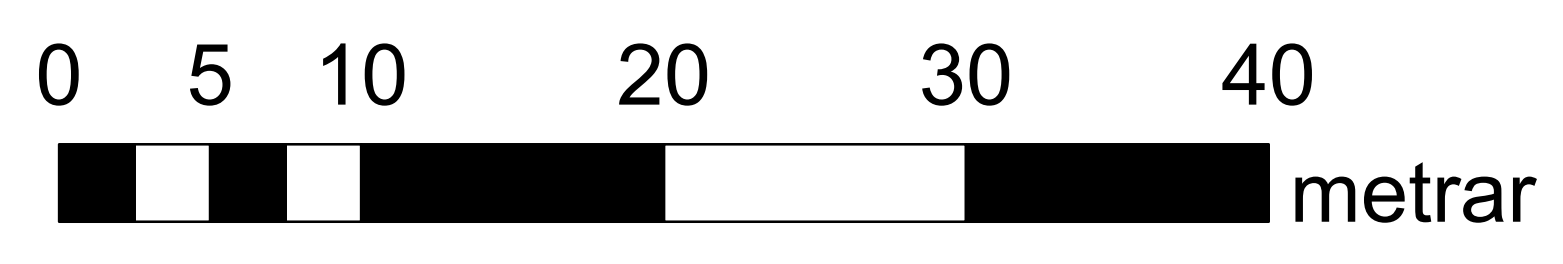
Kortagerð: Ragnheiður Traustadóttir

Vettvangsskráning: RT, ÓSÁ og RKT

Dagsetning: 15.05.2019

Vífilstaðaland rammaskipulag
 Hálshúskriki-Finnsstaðir-Finnsstekkur

Kort
 3

Antikva ehf.

Kortagerð: Ragnheiður Traustadóttir

Vettvangsskráning: RT, ÓSÁ og RKT

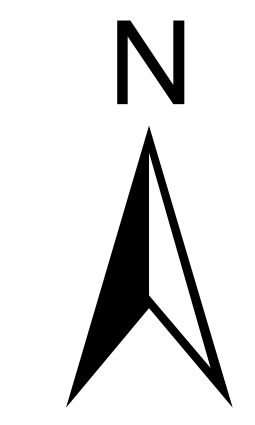
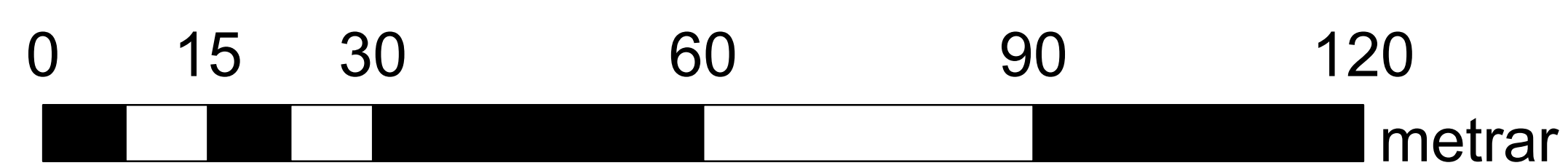
Dagsetning: 15.05.2019

Vífilstaðaland rammaskipulag

Vífilstaðir - bæjarstæði

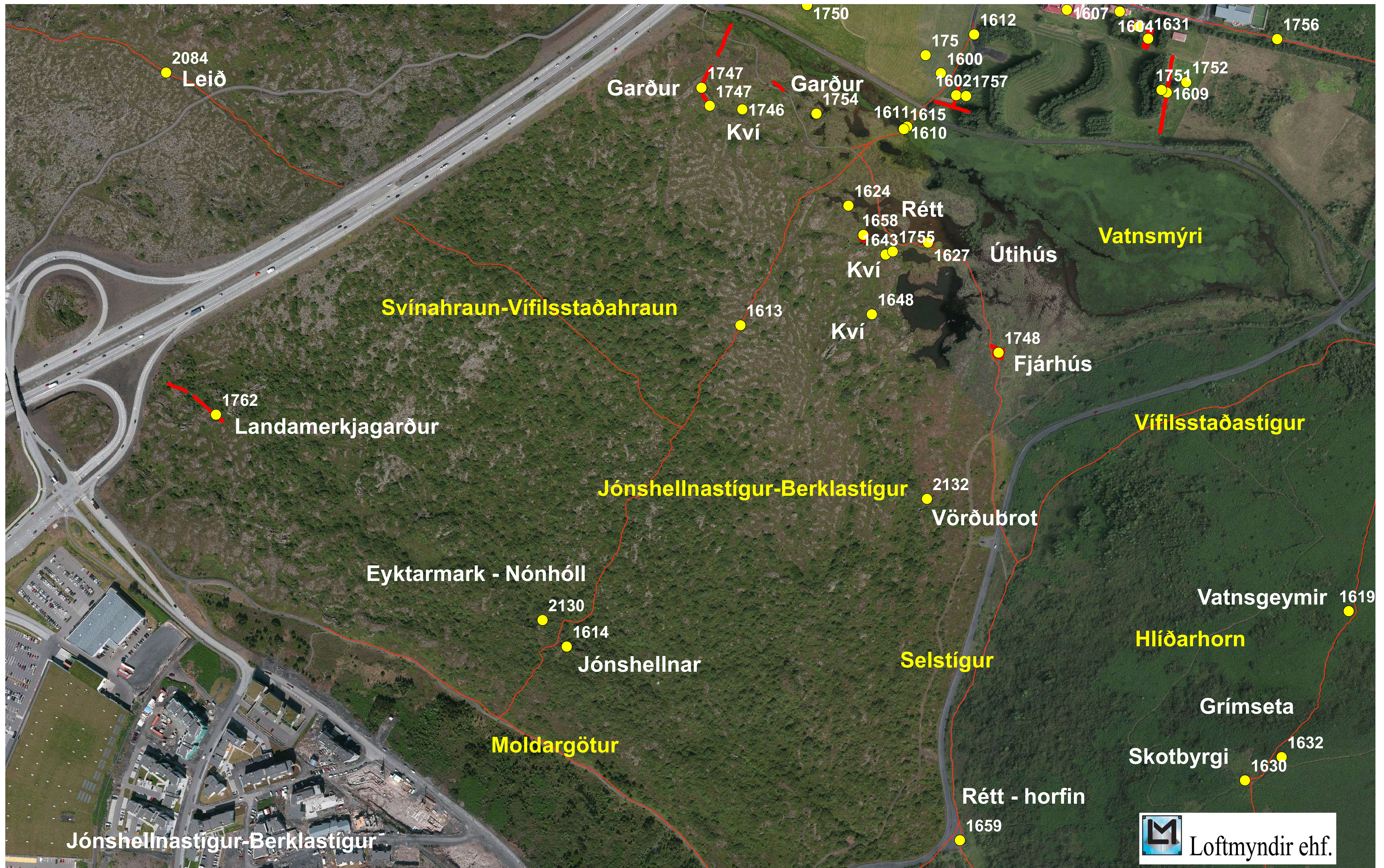
Kort
4

Antikva ehf.

Kortagerð: Ragnheiður Traustadóttir

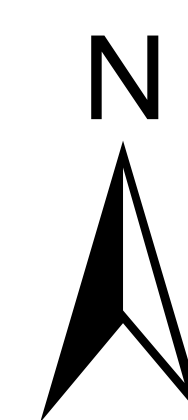
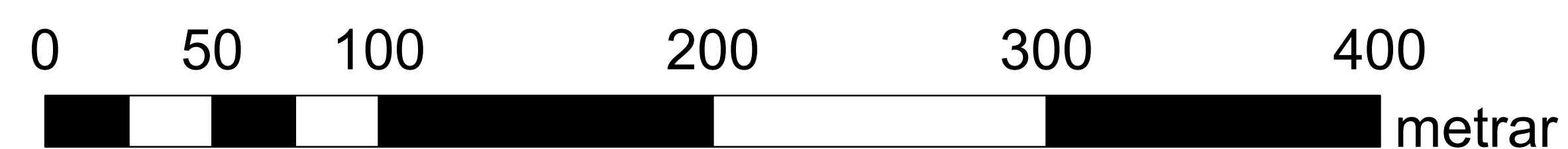
Vettvangsskráning: RT, ÓSÁ og RKT

Dagsetning: 15.05.2019

Vífilsstaðaland rammaskipulag

Svínahraun-Vífilsstaðahraun

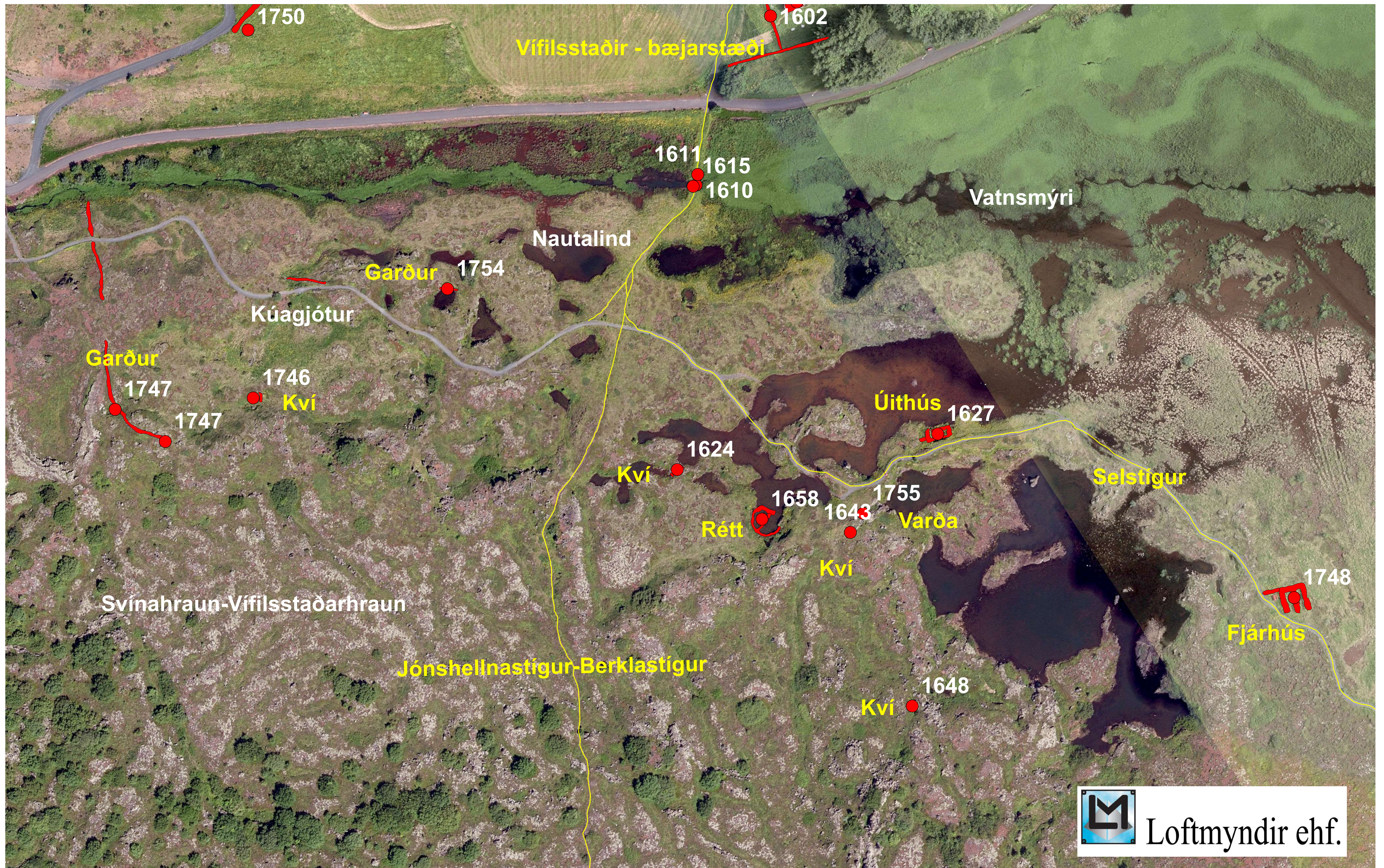
Kort
5

Antikva ehf.

Kortagerð: Ragnheiður Traustadóttir

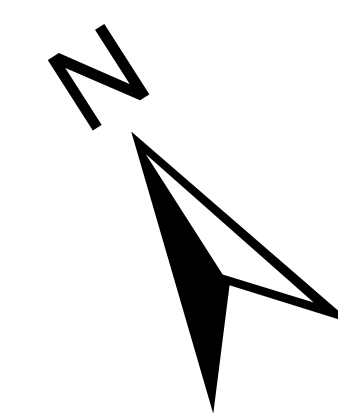
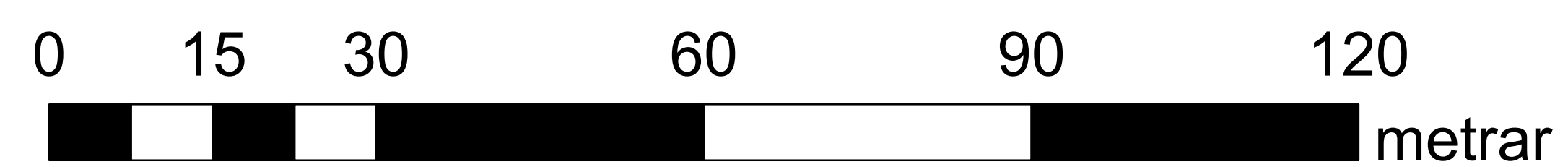
Vettvangsskráning: RT, ÓSÁ og RKT

Dagsetning: 15.05.2019

Vífilsstaðaland rammaskipulag

Svínahraun -Vífilsstaðahraun

Kort
6

Antikva ehf.

Kortagerð: Ragnheiður Traustadóttir

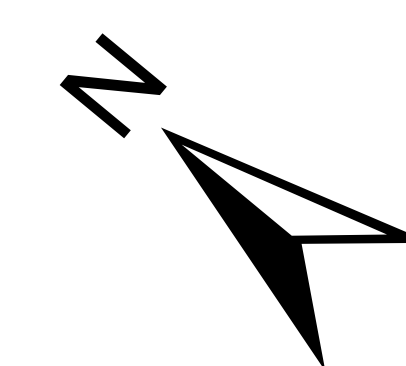
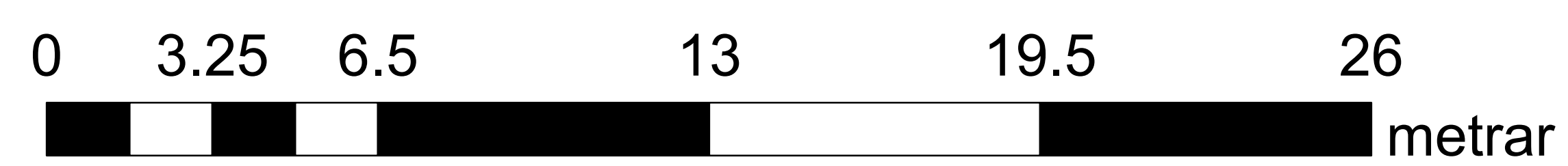
Vettvangsskráning: RT, ÓSÁ og RKT

Dagsetning: 15.05.2019

Vífilstaðaland rammaskipulag

Finnstekkur_Finnsstaðir

Kort
7

Antikva ehf.

Kortagerð: Ragnheiður Traustadóttir

Vettvangsskráning: RT, ÓSÁ og RKT

Dagsetning: 15.05.2019